

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

UKRAINIAN PROFESSIONAL EDUCATION

Scientific journal

Issue 5

Founded in July, 2016

Issued twice a year

Poltava
2019

Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

УКРАЇНСЬКА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Науковий журнал

Випуск 5

Засновано в липні 2016 року

Виходить двічі на рік

Полтава
2019

ISSN (print) 2519-8254

ISSN (online) 2616-6747

UDC 377(477)(051)

FOUNDER

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University
(Ministry of Education and Science of Ukraine)

EDITORIAL BOARD

Editor in Chief – *Kravchenko Lyubov Mykolaivna*, Dr. of Ped. Sciences, professor; Poltava V.G.Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Deputy Editor-in-Chief – *Hammer Karsten*, Ph.D., Professor; University College of Copenhagen, UCC (Copenhagen, Denmark)

Members of the editorial board:

Andersons Rudite, Dr. of Ped Sciences, professor; University of Latvia (Riga, Latvia)

Zolotukhina Svitlana Trokhymivna, Dr. of Ped Sciences, professor; Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda (Kharkiv)

Kaydanovska Olena Oleksandrivna, Dr. Ped Sciences, associate professor; National University «Lviv Polytechnic» (Lviv)

Oliylyk Victor Vasilovych, Dr. of Ped Sciences, Professor, academician of National Academy of Sciences of Ukraine; School of Business Administration «University of Education Management» National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv)

Onipko Valentyna Volodymyrivna, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Patalon Miroslav, doctor habilitated, professor; Pomorskaya Academy (Slupsk, Poland)

Sulaeva Natalia Viktorivna, Dr. of Ped Sciences, associate professor; Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Tymenko Volodymyr Petrovych, Dr. of Ped Sciences, professor; Department of Professional Education and Adult Education of NAPN of Ukraine (Kyiv)

Tytarenko Valentyna Petrivna, Dr. of Ped Sciences, professor; Poltava V.G.Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Topuzov Oleh Mykhailovych, Dr. of Ped Sciences, Professor, Corresponding Member of National Academy of Sciences of Ukraine; Institute of Pedagogics of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv)

Khomenko Pavlo Vitaliyovych, Dr. Ped Sciences, associate professor; Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Shyian Nadiia Ivanivna, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Ukrainian professional education = Українська професійна освіта : Scientific journal / Poltava V.G. Korolenko Nat. Ped. University. – Poltava, 2019. – Iss. 5. – 140 p.

It is published according to the decision of the academic council of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (protocol No.5 of 28.11.2019)

EDITORIAL OF THE JOURNAL

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University
36003, Poltava city, st. Ostrogradsky, 2, e-mail: ukr.prof.edu@gmail.com

Editor in Chief: Kravchenko L.M.

Certificate of state registration KV № 22247-12147P dated 07/08/2016

© Poltava V.G. Korolenko NPU, 2019

© Colleague of Authors, 2019

ЗАСНОВНИК

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
(Міністерство освіти і науки України)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор – *Кравченко Любов Миколаївна*, д-р. пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Заступник головного редактора – *Хаммер Карстен*, доктор філософії, професор; Університет Коледжів Копенгагена, педагогічний коледж Наталі Зейл (м. Копенгаген, Данія)

Члени редакційної колегії:

Андерсон Рудіте, д-р. пед. наук, професор; Латвійський університет (м. Рига, Латвія)

Золотухіна Світлана Трохимівна, д-р. пед. наук, професор; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків)

Кайдановська Олена Олександрівна, д-р. пед. наук, доцент; Національний університет «Львівська політехніка» (м. Львів)

Олійник Віктор Васильович, д-р. пед. наук, професор, академік НАПН України; ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України (м. Київ)

Онїко Валентина Володимирівна, д-р. пед. наук, професор, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Паталон Мирослав, доктор хабілітований, професор; Академія Поморська (м. Слупськ, Польща)

Сулаєва Наталія Вікторівна, д-р. пед. наук, доцент; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Тищенко Володимир Петрович, д-р. пед. наук, професор; Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України (м. Київ)

Титаренко Валентина Петрівна, д-р. пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Топузов Олег Михайлович, д-р. пед. наук, професор, чл.-кор. НАПН України; Інститут педагогіки НАПН України (м. Київ)

Хоменко Павло Віталійович, д-р. пед. наук, доцент; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Шиян Надія Іванівна, д-р. пед. наук, професор, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Ukrainian professional education = Українська професійна освіта:

науковий журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2019. – Вип. 5. – 140 с.

Друкується за рішенням ученої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (протокол № 5 від 28.11.2019 р.)

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
36003, м. Полтава, вул. Остроградського, 2, e-mail: ukr.prof.edu@gmail.com

Електронну версію журналу розміщено на сайті <http://pnpu.edu.ua/ua/ukrprofosvita.php>

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 22247-12147Р від 08.07.2016 р.

ЗМІСТ

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Любов Кравченко, Валентина Оніпко Нова якість вищої освіти – виклик сучасності 9

ПРОБЛЕМИ, НАДБАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Рената Винничук Розвиток аксіосфери магістрантів гуманітарних спеціальностей у процесі професійної підготовки 13

Світлана Шехавцова, Михайло Шехавцов Переосмислення поняття «інформаційна культура студенської молоді» в умовах інформаційно-гібридної війни 20

Олена Кайдановська Соціальний та педагогічний потенціал сучасних видів просторового мистецтва 27

Лілія Нічуговська Розвиток готовності майбутніх педагогів до інклюзивного навчання в умовах магістратури 35

Надія Білик Роль педагогічного новаторства сучасного керівника закладу загальної середньої освіти 42

Олена Льченко Проблема формування професійної мотивації майбутніх учителів у вимірі розбудови нової української школи 50

Olena Byndas Students' cross-cultural communication as a key component in foreign language blended learning withing Europe 61

Юлія Кулімова Використання воркшопів у естетотерапевтичній підготовці майбутніх учителів школи I ступеня 68

Володимир Кондель Проблемний підхід при викладанні курсу «Проектування деревообробних підприємств» для майбутніх фахівців професійної освіти 74

Сергій Новописьменний, Наталія Дмитренко Формування базових компетентностей майбутніх учителів основ здоров'я 83

Іван Береза Сучасний стан професійної освіти в галузі медицини 91

Маріан Бирка Напрями вдосконалення освітнього процесу майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії в закладах вищої освіти 97

Юлія Васюк Сучасна освіта у вимірах світового соціокультурного простору 102

<i>Оксана Воробйова, Леся Соловей</i> Діагностика ефективності інформаційно-комунікативних технологій у системі формування професійної компетентності майбутніх учителів біології	109
---	-----

ПОДІЇ. НОВИНИ

Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми сучасного культурно-освітнього простору».....	115
<i>Марина Набок, Гьокальп Каяпинар</i> Образ народного виконавця як виразника етнокультурних цінностей в українських народних думках і турецькій уснопоетичній творчості	115
<i>Людмила Ольховська</i> Володимир Короленко в іпостасі науковця-архівіста та музейника	117
<i>Lena Surzhko</i> Effects of eu's norm promotion on changes in cultural values of non-member states: case of Ukraine	122
<i>Ірина Цебрій</i> Значення драматичного театру у вихованні студентів-істориків	123

РЕЦЕНЗІЇ. ВІДГУКИ

<i>Петро Кравченко, Світлана Амеліна, Віктор Стрельніков.</i> Монографія Винничук Ренати Володимирівни «Аксіологічний вимір професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі: методологія, теорія, практика»	126
<i>Ніна Слюсаренко.</i> Відгук офіційного опонента на дисертацію Артюшенка Петра Петровича «Розвиток науково-педагогічних шкіл з трудового навчання в Україні (кінець 70-х років ХХ ст. – початок ХХІ ст.)»	131
НАШІ АВТОРИ	138

CONTENT

EDITOR-IN-CHIEF'S COLUMN

Liubov Kravchenko, Valentyna Onipko New higher education quality – the call of the modernity 9

PROBLEMS, ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS OF THE NATIONAL AND FOREIGN PROFESSIONAL EDUCATION

Renata Vinnychuk The development of the axiosphere of undergraduate humanities in the process of vocational training 13

Svetlana Shekhavtsova, Mikhail Shekhavtsov Rethinking the concept of “information culture of student youth” in the context of information-hybrid war 20

Olena Kaidanovskaya Social and pedagogical potential of modern types of spatial art 27

Lily Nichugovskaya Development of future teachers’ readiness for inclusive education in the magistracy 35

Nadia Bilyk The role of pedagogical innovation of the modern head of the institution of general secondary education 42

Olena Ilchenko The Problem of Forming the Professional Motivation of Future Teachers in Measuring the Development of a New Ukrainian School 50

Olena Byndas Students’ cross-cultural communication as a key component in foreign language blended learning withing Europe 61

Julia Kulimova Use of workshops in esthetic therapy preparation of future teachers of the first grade school 68

Vladimir Kondel Problematic Approach in Teaching Woodworking Enterprises Course for Future Professionals in Professional Education 74

Sergei Novopymenny, Natalia Dmitrenko Formation of basic competencies of future teachers of the basics of health 83

Ivan Bereza The current state of professional education in the field of medicine 91

Marian Burka Directions for Improving the Educational Process of Future Computer Engineering Specialists in Higher Education Institutions 97

Yuliya Vasyuk Modern education in the dimensions of the world socio-cultural space 102

<i>Oksana Vorobyova, Lesya Soloovej</i> Diagnosis of the effectiveness of information and communication technologies in the system of formation of professional competence of future biology teachers	109
---	-----

EVENTS. NEWS

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL INTERNET CONFERENCE «ACTUAL PROBLEMS OF THE MODERN CULTURAL AND EDUCATIONAL SPACE»	115
---	-----

<i>Marina Nabok, Gökalp Kayapinar</i> The image of a folk performer as an expression of ethno-cultural values in Ukrainian folk thoughts and Turkish oral poetry	115
--	-----

<i>Lyudmila Olkhovska</i> Volodymyr Korolenko in the post of scientist-archivist and museumman	118
--	-----

<i>Lena Surzhko</i> Effects of eu's norm promotion on changes in cultural values of non-member states: case of Ukraine	123
--	-----

<i>Irina Tsebriy</i> The value of dramatic theater in the education of historical students	124
--	-----

REVIEWS. COMMENTS

<i>Petro Kravchenko, Svetlana Amelina, Victor Strelnikov</i> Monograph Vinnichuk by Renata Vladimirovna «Axiological Measurement of the Professional Training of Masters in the Humanities: Methodology, Theory, Practice»	127
--	-----

<i>Nina Slyusarenko</i> Response of the official opponent to the thesis of Peter Petrovich Artyushenko «Development of scientific-pedagogical schools for labor education in Ukraine (late 70's of XX century - beginning of XXI century)»	132
--	-----

OUR AUTHORS	140
--------------------------	-----

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА
COLUMN OF THE MAIN EDITOR

НОВА ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ – ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ
NEW HIGHER EDUCATION QUALITY – THE CALL OF THE MODERNITY

Провідною ознакою сучасності як плинної цілісної сукупності у ситуації глобальних трансформацій є безпрецедентний соціальний динамізм, що руйнує на своєму шляху застарілі стереотипи. Для європейської освіти зміна таких стереотипів здебільшого пов'язана зі структурними змінами освітнього процесу в університетах, що сприяє глибинній цивілізаційно-інтелектуальній модернізації вищої освіти, дослідженням якості освіти як значущої освітньої проблеми всього людства й України в світовому контексті. Інтеграція вищої освіти України до світового та європейського освітнього простору має відбуватись не лише завдяки участі українських вищих навчальних закладів у різноманітних грантах і програмах, а першочергово шляхом імплементації провідних засад європейської освітньої політики, серед яких завдання забезпечення якості вищої освіти є одним із пріоритетних, необхідною умовою руху української освіти до світових стандартів. За таких умов у сучасній освіті загострюється проблема пошуку нових стратегій мислення та моделей поведінки тих, хто навчається і тих, хто навчає. У процесі викладання та навчання, в досягненні їх результату у вигляді якісної освіти вирішальна роль належить не лише змістові навчання як необхідній для професійної діяльності людини інформації, а й соціальному середовищу та способам, за допомогою яких проходить контекстно зорієнтована взаємодія студентів і викладачів. Системність в освіті починаємо розуміти не як необхідність упровадження єдиної правильної й обов'язкової для всіх членів суспільства схеми надання освіти засобом опанування відповідного змісту, а як прищеплення кожному членові суспільства вміння системно розвивати свої знання, за-

The leading characteristic feature of modernity as a flowing whole in the situations of global transformations is an unprecedented social dynamism, which destroys in its path the outdated stereotypes. For European education, changing of mentioned stereotypes is mostly related to structural changes in the educational process at universities, contributing to the deep civilization-intellectual modernization of higher education, to the quality of education study as a major educational problem facing all humanity and Ukraine in the global context. Integration of higher education of Ukraine into the world and European educational space should take place not only through the participation of Ukrainian higher education institutions in various grants and programmes, but first and foremost by implementing the leading principles of European educational policy, among which the objective of ensuring the quality of higher education is the top priority and a necessary condition for the movement of Ukrainian education to world standards. Under such circumstances, the issue new thinking strategies and behaviours for the learners and those who teach is exacerbated in modern education. In the teaching and learning process and in achieving the results in the form of quality education, not only the content of education as needed to perform the professional activities by the person of information, but also the social environment and the ways of contextually oriented interaction of students and lecturers are crucial. We begin to understand the systematicity in education not as the need to introduce a uniform and compulsory education scheme for all the society members, but as instillation the ability to develop their knowledge systematically, involving all available personal

лучаючи до цього всі наявні особистісні ресурси та соціальні інститути.

У зазначеному контексті заслуговує уваги переосмислення українськими вченими (В. Андрущенко, М. Бойченко, Л. Горбунова, В. Вікторов та ін.) поняття «зміст навчання», орієнтиром якого обрано теорію «ступенів навчання» неповторного в своїх думках і результатах діяльності британо-американського антрополога, автора низки оригінальних концепцій взаємодії людини зі світом та розвитку її розуму Грегорі Бейтсона, у руслі якої всю необхідну майбутньому фахівцеві інформацію, засвоєну в освітньому процесі, називають «протонавчанням», первинним навчанням, чи «навчанням першого ступеню» (розглядається певна сума знань, яка може бути виокремлена, записана, запроектована, запланована, застосована цілком свідомо). Навчання другого ступеню – вторинне навчання – не завжди буває усвідомленим, воно рідко відстежується самими учасниками і часто майже не пов'язане із обраною інформацією; саме у процесі вторинного навчання учні та студенти набувають навичок, які набагато важливіші для їхнього майбутнього життя, ніж елементи наукових знань (вибудовування сенсів, пошуку фахових контекстів, розрізнення потоку подій, проектування завдань у певній перспективі, в рамках обраних ціннісно-смыслових орієнтирів). Цей стан розуму Г. Бейтсон називає способом інструментального пізнання або практичним способом мислення; таке навчання називають «навчанням учитися», а вторинний ступінь вважають доповненням до протонавчання, без якого просте протонавчання призводить до втрати здатності орієнтуватися у різних ситуаціях соціуму, до закостеніння розуму.

«Третинне навчання» (навчання третього ступеню) – це такий стан освіти, у процесі якої ті, хто навчається набувають навичок зміни способу мислення, зміни набору тих варіантів вибудовування сенсів і завдань, якими вони попередньо оволоділи;

resources and social institutions, to each member of society.

In the above-mentioned context, deserves attention a rethinking by Ukrainian scientists (V. Andrushchenko, M. Boichenko, L. Horbunov, V. Viktorov, etc.) of the notion “the content of education”, the guideline for which was the theory of “degrees of study” by Gregory Bateson, the unique in his thoughts and outcomes British and American anthropologist and the author of original concepts series of anthropological interaction with the world and the development of human mind, in the line of which all the necessary for a future specialist information learned in the educational process, is called a “protonaching”, primary to study, or “first degree study” (considering a certain amount of knowledge that can be distinguished, recorded, designed, planned, and applied consciously). Second-level study i.e. secondary education is not always conscious, it is rarely monitored by the participants themselves and often has little or no relevance to the information selected; it is in the process of secondary education that school pupils and students acquire the skills which are much more important to their future life than the elements of scientific knowledge (meaning-building, professional contexts searching, differentiating the flow of events, designing tasks in a certain perspective, within the chosen value-meaning orientations). G. Bateson defines such state of mind as a way of instrumental cognition or a practical way of thinking; such training is called “learning to learn”, and a secondary degree is considered to be an adjunct to the protonation, without which simple protonation leads to the loss of the ability to navigate in various situations of the society, to the mind ossification.

“Tertiary education” (third-degree education) is a state of education in which learners acquire the skills to change their way of thinking, to change the set of options for constructing meanings and tasks that they

таким чином, людині, яка займає певну «екологічну нішу», протиставляється людина творець своєї соціальності, людина-мандрівник (номад). Г. Бейтсон був переконаний: якщо перші два ступені (види) навчання склалися цілком природно у процесі еволюції і присутні у тому чи іншому вигляді в кожній відомій культурі, то «навчання перенавчатися» набуває актуальності за умов радикальних соціально-культурних трансформацій, в обставинах здійснення динамічних модернізаційних зрушень. Тобто, сучасна епоха глобальних цивілізаційних і соціокультурних змін потребує «третинного навчання» як релевантного, а найбільш сучасна формула якісної освіти виглядає як «навчання перевчатися» та першочергово стосується саме змісту освіти.

Іншим значущим аспектом якості вищої освіти є механізми дослідження цієї якості, адже усвідомлення необхідності забезпечення нової якості освіти уможливорює пошук шляхів більш ефективного управління і самою освітою, і людьми, які цю освіту отримали, знімає штучні протиставлення різних культур і цивілізацій, науки і релігії, матеріального й духовного, функціонального і ціннісного завдяки застосуванню принципів толерантності і мультикультуралізму, децентризму і самоорганізації, неперервності освіти як умови саморозвитку і самореалізації, що забезпечують транзитивність, відкритість освіти і можуть слугувати критеріями її якості.

Важливим аспектом з'ясування якості вищої освіти є також те, що конкретним спільнотам (учені та педагоги-менеджери визначають такі спільноти: тих, хто отримує освіту; тих, хто надає освіту; тих, хто управляє освітою; тих, хто формує замовлення на надання вищої освіти), які причетні до освітнього процесу та мають усі підстави для його оцінювання зі своїх, часто протилежних позицій, нав'язуються стандарти оцінювання цієї якості «згори», від адміністративних освітніх структур, тоді як

have previously mastered; thus, the person who occupies a certain “ecological niche” is opposed to the creator of his sociality, the traveller (nomad). G. Bateson was convinced that while the first two stages (types) of learning took place quite naturally in the process of evolution and are observed in one form or another in every known culture, then “learning to retrain” becomes urgent in the face of radical socio-cultural transformations in terms of implementation of dynamic modernization changes. That is, the modern era of global civilizational and socio-cultural changes requires the “third-rate education” as a relevant, the most up-to-date formula for quality education, as “learning to learn”, and is primarily concerned with the content of education.

Another significant aspect of the higher education quality is the research mechanisms for the quality obtaining, for the reason that the awareness of the need to ensure the new quality of education makes it possible to find out the methods for better education management, and the people who received education, it removes artificial contrasts between different cultures and civilizations, science and religion, material and spiritual, functional and value through the application of the principles of tolerance and multiculturalism, decentrism and self-organization, continuity of education as a condition of selfdevelopment and self-realization providing transitivity, open education and be able to serve as the education quality criteria.

An important feature of the quality of higher education finding out is also the fact that specific communities (scholars and educators-managers identify the following groups: learners; education providers; education managers; procurement contractors; the ones who form the order for higher education), which are involved in the educational process and have every reason to evaluate it from their positions, often the opposite ones, the quality evaluation standards are imposed “from the top” by the adminis-

при формуванні таких стандартів не завжди і далеко не повною мірою враховуються ціннісні позиції згаданих вище спільнот. Отже, нині існує необхідність гармонізувати стосунки держави як представника інтересів усього суспільства і конкретних соціальних спільнот студентів, колективів викладачів, місцевих громад, працедавців як замовників молодих фахівців із певної спеціальності – як тих, що представляють громадськість з її розмаїттям інтересів.

Окресливши окремі аспекти актуальності проблеми, запрошуємо до обговорення на сторінках журналу питань забезпечення й дослідження якості сучасної вищої освіти, зокрема:

– технологій модернізації змісту освітніх програм, навчальних дисциплін та курсів, різних видів практик з урахуванням формули «навчати перевчатися»;

– шляхів і засобів задоволення інтересів різних соціальних спільнот як замовників на надання якісної вищої освіти і тих, що реалізують це замовлення у формі освітніх послуг;

– механізмів ефективного державно-громадського моніторингу якості вищої освіти у вітчизняних навчальних закладах.

*Любов Кравченко
Валентина Оніпко*

trative educational structures, while in formulating such standards the value positions of the communities mentioned above are not always and far from being fully taken into account. Therefore, there is now a need to harmonize the relations of the state as a representative of the society interests and the social communities of students, the teams of teaching staff, the local communities, the employers of the young specialists in a particular specialty as representatives of the public in the diversity of its interests.

Having outlined some aspects of the problem urgency, we invite you to discuss the issues of ensuring and research the quality of modern higher education on the pages of the journal, in particular:

– technology for modernization of the content of educational programmes, disciplines and courses of different types of practices, taking into account the “to learn to learn” formula;

– ways and means of taking into account the interests of different social communities as the customers for providing of quality higher education and those ones who implement such order in educational services;

– mechanisms of effective state-public monitoring of higher education quality in domestic educational establishments.

*Liubov Kravchenko
Valentyna Onipko*

ПРОБЛЕМИ, НАДБАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.046-021.66:316.752

ORCID 0000-0002-1508-7984

DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201332>

РОЗВИТОК АКСІОСФЕРИ МАГІСТРАНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Рената Винничук

У статті на засадах аксіологічного, компетентнісного, контекстного і діагностичного наукових підходів розглядається проблема становлення і розвитку сучасних освітніх цінностей у свідомості й діяльності майбутніх фахівців, зокрема – в магістратурах із гуманітарних спеціальностей. У ході теоретичного пошуку нами з'ясовано, що реалізація аксіологічного підходу в умовах динамічних соціальних змін допомагає сформувати у магістрантів гуманітарної галузі знань персональні системи цінностей, які найбільшою мірою відповідатимуть їхнім індивідуальним потребам, життєвим цілям, інтересам, стимулюючи набуття ними досвіду соціально корисної діяльності й поведінки, саморозвитку й самоактуалізації соціально значущих потреб, їх узгодження з цінностями всього суспільства. Наведено результати діагностувального зрізу у формі анкетування студентів і викладачів, проведеного для з'ясування стану сформованості аксіологічного тезаурусу у магістрантів-гуманітаріїв.

З метою з'ясування параметрів готовності майбутніх магістрів гуманітарної галузі до розвитку системи гуманістичних цінностей нами використано факторно-критеріальне оцінювання, де параметром розглядали цілісність загальнолюдських і професійних цінностей фахівців. Цей параметр було конкретизовано як сукупність складних властивостей (факторів) і простих властивостей (критеріїв). За допомогою методу експертних оцінок шляхом опитування викладачів провідних навчальних дисциплін було визначено вагомість властивостей, факторів і критеріїв. Провідним засобом факторно-критеріальної оцінки стали еталонні характеристики рівнів сформованості готовності – високого, достатнього, середнього, низького, розроблені з використанням методів описової статистики. Виокремлено рівневі групи майбутніх магістрів та запропоновано висновок із рекомендацією про необхідність добору методів, засобів і форм впливу на освітні цінності майбутніх фахівців гуманітарної сфери – культурологів, філософів, істориків, філологів, релігієзнавців.

Ключові слова: цінності, сучасна освіта, гуманітарні спеціальності, майбутні магістри, аксіологічний тезаурус.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження процесу формування у майбутніх фахівців загальнолюдських і професійних цінностей обумовлена низкою чинників, зокрема, сучасним станом українського суспільства, коли в обставинах існування гострих проблем

його духовного оздоровлення й відродження відбувається інтенсивний пошук цивілізаційних орієнтирів розвитку. Тому метою діяльності сучасних українських закладів вищої освіти є професійна підготовка фахівців через призму загальнолюдських гуманістичних цінностей: добра, правди, краси, справедливості, совісті, людської гідності; на часі також реалізація завдань українського національного виховання шляхом прищеплення молодій людині відданості кращим ідеалам людства, формування в неї моральної готовності і вміння боротися зі злом, шанобливо ставитись до національних вартостей, наполегливо оволодівати ціннісними основами тієї професії, до якої визначено покликання. Нові завдання потребують сучасних наукових підходів та технологій професійної підготовки у закладах вищої освіти. Найбільш гостро постає проблема модернізації змісту університетської гуманітарної освіти, що має органічно поєднувати різнопланові особистісно й соціально відповідні аксіологічні аспекти. Отже, завдання вдосконалення аксіологічних засад гуманітарної освіти безпосередньо пов'язане з формуванням високої якості фахівців, їхнього професіоналізму, заснованого на відповідних цінностях, що вагомо впливає на людський потенціал суспільства загалом та на індивідуальну долю кожної молодої людини зокрема.

Аналіз наукових публікацій. Періодом формування у молодої людини власних переконань, вміння самостійно будувати свій життєвий шлях, доцільно визначати цінності й обґрунтовувати технології саморозвитку вчені вважають юнацтво. Підґрунтям цих процесів стає глибоке усвідомлення й використання загальнолюдських і професійних цінностей як основних орієнтирів життя молодої людини.

Відомий німецький філософ і психіатр, один із творців екзистенціалізму К. Ясперс виокремлював такі аспекти діяльності університету: 1) дослідження, навчання і набуття певної професії; 2) освіта й виховання; 3) засноване на спілкуванні інтелектуальне життя; 4) космос наук, які мають слугувати навчанням духовного життя як відкриттю істини, завдяки тому вони й сприймаються як освітні цінності (Ясперс, 1991).

Ж. Верже актулізував ідею вільної корпоративності у єдності з постійними диспу- тами, дискусіями, діалогами, які завжди були раціональними, що культивувалася з метою набуття знання, інтелектуального спілкування, спільного дослідження; так створювався особливий спосіб життя, у якому панували освітні цінності – прагнення до знань, спілкування, дослідницького пошуку (Верже, 1997).

Українська вчена В. Бобрицька підкреслює: вагомою різницею між сучасними й середньовічними поглядами на цінність освіти не існує, адже університет як тоді, так і в теперішній час є навчальним закладом, інституцією знання; в усі часи університет як соціальний інститут залишався цілісним упродовж століть, від свого виникнення він містив ідею аксіологічної єдності духовного та інтелектуального співтовариства – корпорації студентів і викладачів, які мали особливий статус і привілеї (цінності університетської автономії) (Бобрицька, 2011).

І. Зайченко (2008) доходить висновку, що, оскільки кожна особистість неповторна й унікальна, то ціннісним пріоритетом її життя є правильний вибір траєкторії та відповідальність за нього, а головне завдання сучасної освіти полягає в тому, щоб навчити людину «творити себе як особистість, вчити її так, щоб вона створювала себе».

О. Власова (2005) основними ознаками сучасної освіти визначає такі: формування компетентної особистості як домінанти визначення освітньої мети, розвиток духовності, суб'єкт-суб'єктні відносини між учасниками навчально-виховного процесу, гуманізація та гуманітаризація освіти як основний напрям змістового реформування системи освіти, формування системи державно-громадського управління, реалізація психолого-педагогічної моделі «студент – об'єкт педагогічних впливів та суб'єкт власного розвитку».

І. Родигіна провідною цінністю сучасного навчального процесу вважає те, що людина сама визначає темп і зміст навчання, що співзвучне з сучасними смисловими конструктами компетентнісного підходу. При цьому студент розглядає й усвідомлює власне життя як індивідуально-особистісний проект, отримує соціальну компетентність – уміння приймати рішення, робити вибір, брати на себе відповідальність тощо (Родигіна, 2015).

Водночас значна кількість досліджень проблеми формування ціннісних орієнтацій майбутніх магістрів, проведених у контексті парадигми університетської освіти, не повною мірою відповідає реаліям сьогодення; процес формування загальнолюдських цінностей у студентів тих університетів, які зорієнтовані на професійну підготовку, досі ще не був основним завданням спеціальних самостійних наукових робіт.

Виклад основного матеріалу. У ході теоретичного пошуку нами з'ясовано, що реалізація аксіологічного підходу в умовах динамічних соціальних змін допомагає сформувати у магістрантів гуманітарної галузі знань персональні системи цінностей, які найбільшою мірою відповідатимуть їхнім індивідуальним потребам, життєвим цілям, інтересам, стимулюючи набуття ними досвіду соціально корисної діяльності й поведінки, саморозвитку й самоактуалізації соціально значущих потреб, їх узгодження з цінностями всього суспільства.

Оскільки гуманітарна галузь знань має широкий соціальний і освітній контекст, то саме освітнє середовище контекстного типу має сприяти й розвитку психічних основ навчальної діяльності студентів. Підґрунтям цього можна вважати рефлексивну концепцію освіти, розроблену М. Лірман (2003), у якій автор розглядає освіту як дослідження, а її найважливішими характеристиками визначає критично-творче «міркування вищого порядку» і «мислення в дисциплінах». На думку вченого, мислення вищого порядку – це не відпрацювання тих чи інших когнітивних навичок, воно швидше є «контекстом їхнього вдосконалення»; «міркування в дисциплінах» означає здатність особистості не лише використовувати знання з тієї чи іншої предметної галузі, але й мислити її категоріями, що перетворює усвідомлення певної навчальної дисципліни або практики діяльності у вид контекстуально-специфічного мислення (Лірман, 2003).

З цими процесами пов'язують розвиток феномену транснаціональності, коли вагомими стають цінності мультикультурної освіти з такими її домінантами, як: розвиток людини-громадянина; участь особистості в соціальному реформуванні, здатність випускників університетів до критичного аналізу на фоні зміни освітніх програм, мобільності, інтеграції в освітні стандарти і навчальні плани міжнародного значення (Гончаренко, 2004). Зазначене особливо важливе в обставинах наростання тенденцій інтернаціоналізації вищої освіти (класичне поняття «інтернаціоналізація» на інституціональному рівні сформульоване J. Knight і H. Wit (1997) як «процес упровадження міжнародного виміру в такі функції навчального закладу, як викладання, дослідження і надання послуг» ; водночас P. Scott вважає, що інтернаціоналізація, яка передбачає існування світу, що складається з національних держав, є адекватною реакцією на зміни демографічних і мовних параметрів сучасних країн, тому випускники університетів мають бути готовими працювати в змінних умовах та відповідно цінностей багатоманітності взаємозалежного світу (Scott, 1999).

Гуманітарні науки традиційно є тією галуззю досліджень, предметом якої є людина як суспільна (культурна, моральна, духовна) істота та все нею створене, причому не лише знаряддя праці, житла, речі побутового вжитку, мистецькі твори, а й увялення, вірування, ідеї пізнавального змісту, звичаї та способи життя, суспільні й політичні установки цінності. У більшості словників знаходимо пояснення: термін «гуманітарні науки» має смисловий відтінок, джерела якого закорінені в європейській освітній традиції, що на перше місце ставила вивчення мов, літератури та мистецтва, історії, культури; вирішальну роль в утвердженні цієї традиції відіграли європейські університети (Ярмаченко, 2001).

Вагоме значення має також ідея гуманітаризації освіти, яка забезпечує її переорієнтацію з предметно-змістового принципу навчання основ наук на усвідомлення цілісної гармонійної картини світу, й насамперед – цінностей людини, на формування системного мислення, пріоритетний розвиток «загальнокультурних компонентів у змісті, методах і формах навчання, спрямованих на формування особистісної зрілості, розвиток творчих здібностей» (Гончаренко, 2004), що виховує духовність і культуру студентів через розкриття й застосування аксіологічного потенціалу провідних навчальних дисциплін. Загальновідомо – знання гуманітарного характеру збагачують чуттєво-емоційну сферу особистості, духовно насичують навчальний процес (Шинкарук, 1986), що є особливо вагомим для майбутніх магістрів обраних нами гуманітарних спеціальностей. Цілеспрямоване формування у фахівців гуманістичного мислення й цілісної системи гуманітарних знань сприятиме їм засвоїти світовий досвід культури, усвідомити місце людини в суспільній еволюції, виробити науковий світогляд, здійснити виважені етичні, естетичні, соціокультурні оцінки явищ та визначити їхнє аксіологічне значення. Основними напрямками аксіологізації змісту підготовки студентів гуманітарної галузі можуть стати: збільшення обсягу соціально-гуманітарних курсів, їхнє оновлення на основі постійного акцентування духовних цінностей, інтеграція навчального матеріалу філософських, гуманітарно-історичних, мистецьких, культурологічних дисциплін.

Нині в системі вітчизняної вищої освіти існує кілька позицій у розв'язанні окреслених проблем: одні автори ефективним вважають упровадження професійно зорієнтованих технологій навчання, спрямованих на формування у магістрантів значущих для майбутньої професійної діяльності цінностей, а також знань, умінь і навичок, що забезпечують повноцінне виконання ними функціональних обов'язків; інші – акцентують на організації навчальної, виробничої і переддипломної практик як занурення в професійне середовище, що сприяє співвіднесенню уяви про професію з вимогами реального виробництва та усвідомленню майбутніх цінностей; ще одна наукова позиція наполягає на становленні практико зорієнтованої освіти з використанням можливостей професійно спрямованого, контекстного вивчення різних груп навчальних дисциплін (Дем'яненко, 2009; Дем'яненко, 2010). У цьому контексті діагностика й сукупність відповідних методів впливу на цінності пов'язані з визначенням і оперативним коригуванням шляхів досягнення мети підготовки, розгорнуті в часі й поетапно опановують освітній процес, виділяючи цикли реалізації підпорядкованих завдань. Діагностика в педагогічних технологіях є своєрідним індикатором якісних змін, сприяє визначенню прогалів у фаховій компетентності, внутрішній та зовнішній корекції процесів навчання та самоосвіти, плануванню наступних етапів навчально-виховного процесу, мотивації навчальної діяльності, підвищенню ефективності цілеспрямованого впливу викладачів на основі об'єктивних відомостей про студентів, створенню оптимальних умов розвитку їхніх цінностей, здібностей і потреб.

З метою з'ясування параметрів готовності майбутніх магістрів гуманітарної галузі до розвитку системи гуманістичних цінностей нами використано факторно-критеріальне оцінювання, де параметром розглядали цілісність загальнолюдських і професійних цінностей фахівців. Цей параметр було конкретизовано як сукупність складних властивостей (факторів) і простих властивостей (критеріїв). За допомогою методу експертних оцінок шляхом опитування викладачів провідних навчальних дисциплін було визначено вагомість властивостей, факторів і критеріїв. Провідним засобом факторно-критеріальної оцінки стали еталонні характеристики рівнів сформованості готовності – високого, достатнього, середнього, низького, розроблені з використанням методів описової статистики.

Логічні рівні формулювали, ґрунтуючись на провідних положеннях діагностичного підходу, принципах Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти та стандартів вищої освіти з гуманітарних спеціальностей, відображених у освітньо-наукових

і освітньо-професійних програмах підготовки магістрів спеціальностей 031 Релігієзнавство, 032 Історія та археологія, 033 Філософія, 034 Культурологія, 035 Філологія. Для виявлення реальної потреби реалізації теоретично розроблених аксіологічних засад в освітньому процесі підготовки студентів магістрів гуманітарної галузі було проведено анкетування, яким охоплено 96 респондентів (26 викладачів та 70 студентів) гуманітарних спеціальностей у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка та Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.

Інноваційним для підсумовування показників діагностики в межах кредитно-модульної організації навчального процесу підготовки майбутніх магістрів гуманітарної галузі вважали структурно-комплексне оцінювання знань із нормативних і варіативних навчальних дисциплін, різновидів професійної і наукової діяльності, включаючи практику і науково-дослідну роботу студентів. Структурно-комплексне оцінювання дало можливість співвіднести зміст професійно зорієнтованих і загальнокультурних дисциплін зі змістом визначених цінностей.

Методика дослідження передбачала застосування профільної анкети, розробленої у формі запитань закритого типу та кількох альтернативних варіантів відповідей (за методикою О. Кайдановської); причому окремі питання потребували вибору однієї відповіді, інші – не більше двох позицій (Кайдановська, 2013). Методом обробки результатів анкетування обрано частотний аналіз відповідей; узагальнення оброблених результатів засвідчило необхідність удосконалення аксіологічних засад підготовки з опорою на думку магістрантів стосовно потреби інноваційних змін освітнього процесу (зазначили відповідно 62% культурологів, 60% філософів, 59% філологів, 57% істориків та 55% релігієзнавців; загалом по групі респондентів – 59% магістрантів і 62% викладачів).

Оскільки найбільше труднощів виникло при оперуванні майбутніх магістрів аксіологічними поняттями, які майбутні фахівці розкривали лише через приклади їхнього застосування, то можна зробити висновок, що вони мають неглибокий аксіологічний тезаурус та посередні вміння його застосовувати. Наприклад, недостатньо чітким було розмежування понять «персональні цінності» та «професійні цінності» (труднощі виявлено у 42% магістрантів), співвідношення конструктів «професійні цінності» і «загальнолюдські цінності» (труднощі – у 47% опитаних), що заважало магістрантам порівнювати факти, висловлювати власні судження, здійснювати узагальнення, зацікавлено та емоційно говорити про історичну спадщину та гуманітарну ситуацію сьогодення. Це, своєю чергою, впливало на творче ставлення до проблем професії і науки, умотивованість власних зусиль щодо здобуття освіти впродовж життя, досвіду фахового спілкування, прагнення до ефективної дослідницької діяльності в обраній галузі на аксіологічних засадах.

Причинами такого становища вважаємо узвичаєну орієнтацію освітнього процесу підготовки магістрів гуманітарної галузі на репродуктивне засвоєння знань, певну розмежованість основних навчальних дисциплін, домінування академічного характеру їх викладання, невідповідність усіх компонентів освіти завданням творчого розвитку особистості фахівця.

Аналіз отриманих даних дозволив на основі запропонованих теоретичних категорій виокремити групи магістрантів, які відповідають високому, достатньому, середньому та низькому рівням розвитку цінностей і ціннісних орієнтацій (у загальному масиві анкетованих – відповідно у відсотках – 17, 23, 27, 33). З'ясовано, що кожна з таких груп має потребу в розвитку: знань про цінності і ціннісні орієнтації, усвідомлення їх повноти і глибини; вироблення ціннісного ставлення до іншої людини та до її життя; удосконалення емоційного компонента, вираженого у здатності до емпатії, співчуття та співпереживання; мотивації гуманних вчинків, побудови альтруїстичної, соціально спрямованої, відповідальної взаємодії у суспільстві та в обраній професії зокрема.

Висновки. Отже, сучасна вища освіта, метою якої є самореалізація особистості, формування загальнолюдських цінностей, оволодіння методами пізнання, адаптація до нових вимог життя через набуття індивідуального досвіду і відповідної системи цінностей відповідає основним ідеям компетентнісного та аксіологічного підходів; вагомими стають цінності мультикультурності особистості – розвиток громадянина, здатність до критичного аналізу, мобільність як ознака інтеграції в освітні стандарти й навчальні плани міжнародного значення, готовність до швидких і несподіваних змін. Водночас тенденції інтернаціоналізації, інтенсифікації, поглиблення міжнародного співробітництва, побудови контекстно зорієнтованого середовища фахової підготовки у сучасних університетах сприяють потужному оновленню процесів викладання, дослідження та надання освітніх послуг.

У перспективах дослідження необхідним визначено розроблення аксіологічних засад контекстно-професійної моделі підготовки майбутніх магістрів гуманітарної галузі, до яких належать: мета (формування професійної готовності на основі системи компетентностей, відповідна практична спрямованість процесу навчання), ціннісні основи (прагматичність, зв'язок із роботодавцями, система термінальних та інструментальних цінностей), відбір змісту (міждисциплінарність, контекстність); принципи (самостійність у навчанні; формування змісту навчання через проблеми пізнавального, професійного, комунікативного, організаційного, аксіологічного характеру; включення магістрантів у навчально-пізнавальну і науково-дослідницьку діяльність; відкритість і свобода вибору ними власних дій; формування рефлексивної позиції у ставленні до себе як до суб'єкта фахової діяльності). Освітнє середовище має бути організованим на засадах педагогічної аксіології та відкритого навчання з опорою на інформаційні технології, розроблення інноваційних методик розвитку ціннісного компоненту професійних компетентностей, проектування сучасного змісту освіти, зміни традиційної позиції викладача з носія знань роль наставника, старшого колеги, консультанта, наукового керівника.

ЛІТЕРАТУРА

- Бобрицька, В. (2011, Листопад). Аксіологічний дискурс ідеї університетської освіти у контексті процесів глобалізації та євроінтеграції. В *Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 56-60). Київ: Київський ун-т імені Б. Грінченка.
- Верже, Ж. (1997). Середньовековий університет учителя. *Alma mater (Вестник высшей школы)*, 2, 43-47 ; 4, 33-36 ; 5, 36-40.
- Власова, О. І. (2005). *Педагогічна психологія*. Київ: Либідь.
- Гончаренко, С. (2004). Фундаментальність чи вузький професіоналізм освіти. В С. У. Гончаренко (Ред.), *Дидактика професійної школи* (Вип. 1, с. 177-184). Хмельницький.
- Дем'яненко, Н. М. (2009). Компетентнісно-професійний підхід у підготовці магістрів. В *Педагогічні науки*, 1, 48-54.
- Дем'яненко, Н. М. (2010). Тенденція диверсифікації мети і профілів магістратури в розвитку світової вищої освіти. В *Педагогічні науки*, 2, 44-52.
- Зайченко, І. В. (2008). *Педагогіка*. Київ: Освіта України.
- Кайдановська, О. О. (2013). *Образотворча підготовка архітекторів у вищому навчальному закладі*. Львів: Вид-во Львівської політехніки.
- Родигіна, І. В. (2015). Філософські основи компетентнісного підходу в освіті. *Педагогіка і психологія*, 1, 14-20.
- Шинкарук, В. І. (Ред.). (1986). *Філософський словник*. Київ: УРЕ.
- Ярмаченко, М. Д. (Ред.). (2001). *Педагогічний словник*. Київ: Педагогічна думка.
- Ясперс, К. (1991). *Смысл и назначение истории*. Москва: Политиздат.
- Knight, J., & Wit, H. (1997). *Internationalization of Higher Education. Conceptual Framework. Internationalization of Higher Education in Asia-Pacific Countries*. Amsterdam: European Association for International Education.
- Lipman, M. (2003). The reflective model of educational practice. *Thinking in Education* (pp. 9-27). Cambridge: Cambridge University Press.
- Scott P. (1999). *Globalization and the University*, Keynote address presented at the 52-nd Bi-Annual Conferenc of CRE/Associatian of European Universities. Valencia.

REFERENCES

- Bobrytska, V. (2011, November). Aksiologichnyi dyskurs idei universytetskoï osvity u konteksti protsesiv hlobalizatsii ta yevro-intehratsii [The Axiological Discourse of the Idea of University Education in the Context of Globalization and European Integration Processes]. In *Liudski tsinnosti i tolerantnist u suchasnomu sviti: mizhkontynentalnyi dialoh intelektualiv [Human Values and Tolerance in the Modern World: An Intercontinental Dialogue of Intellectuals]: Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 56-60). Kyiv: Kyivskiy un-t imeni B. Hrinchenka [in Ukrainian].
- Dem'ianenko, N. M. (2009). Kompetentnisno-profesiinyi pidkhid u pidhotovtsi mahistriv [The tendency of diversification of the purpose and profiles of the magistracy in the development of world higher education]. In *Pedagogical Sciences* (Vyp. 1, s. 48-54). Poltava [in Ukrainian].
- Dem'ianenko, N. M. (2010). Tendentsiia dyversyfikatsii mety i profiliv mahistratury v rozvytku svitovoi vyshchoi osvity [The tendency of diversification of the purpose and profiles of the magistracy in the development of world higher education]. In *Pedagogical Sciences* (Vyp. 2, s. 44-52). Poltava [in Ukrainian].
- Honcharenko, S. (2004). Fundamentalnist chy vuzkyi profesionalizm osvity [Fundamentalism or narrow professionalism of education. Didactics of vocational school]. In S. U. Honcharenko (Red.), *Dydaktyka profesiinoi shkoly [Didactics of vocational school]* (Vyp. 1, s. 177-184). Khmelnytskyi [in Ukrainian].
- Iaspers, K. (1991). *Smysl i naznachenie istorii [The meaning and purpose of history]*. Moskva: Politizdat [in Russian].
- Kaidanovska, O. O. (2013). *Obrazotvorcha pidhotovka arkhitektoiv u vyshchomu navchalnomu zakladi [Fine training of architects in higher education]*. Lviv: Vyd-vo Lvivskoi politekhniki [in Ukrainian].
- Knight, J., & Wit, H. (1997). *Internationalization of Higher Education. Conceptual Framework. Internationalization of Higher Education in Asia-Pacific Countries*. Amsterdam: European Association for International Education.
- Lipman, M. (2003). The reflective model of educational practice. *Thinking in Education* (pp. 9-27). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rodyhina, I. V. (2015). Filozofski osnovy kompetentnistnoho pidkhodu v osviti [The philosophical foundations of the competence approach in education]. *Pedagogics and Psychology*, 1, 14-20 [in Ukrainian].
- Shynkaruk, V. I. (Red). (1986). *Filozofskiy slovnyk [Philosophical Dictionary]*. Kyiv: URE [in Ukrainian].
- Scott P. (1999). *Globalization and the University*, Keynote address presented at the 52-nd Bi-Annual Conferenc of CRE/Associatian of European Universities. Valencia.
- Verzhe, Zh. (1997). Srednevekovyi universitet uchitelia [Medieval teacher's university]. *Alma mater*, 2, 43-47 ; 4, 33-36 ; 5, 36-40 [in Russian].
- Vlasova, O. I. (2005). *Pedahohichna psykholohiia [Educational psychology]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Yarmachenko, M. D. (Red.). (2001). *Pedahohichniy slovnyk [Pedagogical dictionary]*. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
- Zaichenko, I. V. (2008). *Pedahohika [Pedagogy]*. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].

RENATA VINNYCHUK

EDUCATIONAL VALUES IN THE ACKNOWLEDGMENT AND ACTIVITY OF UKRAINIAN STUDENTS OF THE MASTER'S DEPARTMENT OF HUMANITIES

In the article on the basis of axiological, competence, contextual and diagnostic scientific approaches the problem of formation and development of modern educational values in the consciousness and activity of future specialists, in particular - in the master's degree in humanities specialties is considered. In the course of the theoretical search we have found out that the implementation of an axiological approach in the conditions of dynamic social changes helps to form in the undergraduates of the humanities knowledge personal systems of values that will best meet their individual needs, life goals, interests, interests, interests their experience of socially useful activity and behavior, self-development and self-actualization of socially significant needs, their alignment with the values of the whole society. The results of the diagnostic section in the form of questionnaires of students and teachers conducted to find out the state of formation of axiological thesaurus in undergraduate students of humanities.

In order to find out the parameters of the readiness of future masters of the humanities to develop a system of humanistic values, we used factor-criterion evaluation, where the parameter considered the integrity of human and professional values of specialists. This parameter was specified as a set of complex properties (factors) and simple properties (criteria). The weight of properties, factors and criteria was determined by means of the peer review method by interviewing the teachers of the leading academic disciplines. The leading means of factor and criterion assessment were the standard characteristics of the levels of readiness formation - high, sufficient, medium, low, developed using methods of descriptive statistics. Level groups of future masters were identified and a conclusion was proposed with a recommendation on the need to select methods, tools and forms of influence on the educational values of future specialists in the humanities - cultural scientists, philosophers, historians, philologists, religious scientists.

Keywords: values, modern education, humanities, future masters, axiological thesaurus.

Надійшла до редакції 6.05.2019 р.

УДК 316.722.772.5:355-057.87

ORCID 0000-0001-8196-8977

ORCID 0000-0001-7691-9564

DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201333>

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА СТУДЕНСЬКОЇ МОЛОДІ» В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО- ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

*Світлана Шехавцова
Михайло Шехавцов*

Автори статті роблять спробу визначити специфіку інформаційно-гібридної війни та намагаються переосмислити поняття «інформаційна культура студентської молоді» в контексті інформаційно-гібридної війни. Пропонується таке трактування «інформаційної культури» як сукупність елементів інформаційної культури, які вміщують механізми сприйняття інформації студентською молоддю й засоби обробки отриманої інформації задля перероблення її у якісний продукт, який сприяє створенню якісної нової інформації, що удосконалює й реалізує потенційні можливості суспільства в захисті студентської молоді від агресії в умовах інформаційно-гібридної війни. Доведено, що специфіка інформаційно-гібридної війни полягає у створенні інформаційно-психологічного впливу, який спрямовується як на індивідуальну, так і на суспільну свідомість інформаційно-психологічними засобами, що викликає зміну поглядів, думок, відносин, ціннісних орієнтацій, мотивів, стереотипів особистості з метою вплинути на її діяльність (або бездіяльність) і поведінку населення. Було зазначено, що в контексті навчально-виховного процесу в університеті відбувається формування національної свідомості й стійких національних цінностей у студентській молоді, тому в цей період забезпечення інформаційно-психологічної безпеки є стратегічним завданням системи вищої освіти в Україні. Було доведено, що розвиток інформаційної культури студентської молоді в Україні під час інформаційно-гібридної війни передбачає формування у студентської молоді інтелектуально-світоглядної готовності до відстоювання національних цінностей, захисту української національної ідеї.

Ключові слова: інформаційна культура, інформаційно-гібридна війна, інформаційне суспільство, інформаційна безпека, національні цінності, інформаційно-психологічний вплив.

Постановка проблеми. Віддзеркалення реалій, які існують на Сході України, проблеми соціально-економічного становища українського суспільства на сучасному етапі робить процес освіти одним із вирішальних соціокультурних чинників інформаційного суспільства, що потребує відповідних змін.

Гібридні війни стають найпоширенішим засобом досягнення цілей у внутрішній та зовнішній політиці. Бурхливі події, які відбуваються в Україні, є наслідком прояву такої війни: потік інформації стає все більше і більше некерованим, а управління збройними та не збройними конфліктами перемістилися в інформаційний простір.

Актуальність формування інформаційної культури студентської молоді пов'язана з розширенням впливу на молодь засобів масової комунікації, що зумовлює необхідність застосування особистісно орієнтованого підходу до розвитку критичного мислення студентів, становлення захисного механізму до інформаційно-психологічного впливу засобів масової комунікації, які, з одного боку, спричиняють швидке зростання інтелектуального і культурного потенціалу особистості, а з іншого – можуть руйнівні впливати.

Аналіз джерел і публікацій. Результати аналізу психолого-педагогічних напрацювань вітчизняних дослідників дають змогу стверджувати, що в них накопичено значний

© С. Шехавцова, М. Шехавцов, 2019

науковий і практичний досвід, який може стати основою для вдосконалення підходів до формування інформаційної культури майбутніх учителів (М. Близнюк, Т. Богданова, Н. Гендіна, О. Гладченко, Ю. Рамський, А. Столяревська, А. Фінькова); визначено домінуючі імперативи нової стратегії професійної підготовки фахівців з позиції нової філософії освіти (В. Андрущенко, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк та ін). Значущими в контексті розгляду питання формування інформаційної культури педагогічних працівників є наукові дослідження Т. Бабенко, Є. Данильчук, М. Жалдака, О. Значенко, А. Коломієць, С. Конюшенко, Л. Лазаревої, О. Шиман.

Всебічну розробку категорій «гібридна війна», «інформаційно-гібридна війна», а також інформаційне бачення багатьох явищ і процесів у світі запропонували у своїх наукових працях Р. Безсмертного, І. Валюшка, А. Дорошкевич, В. Ткаченка, М. Требіна, П. Шевчука та ін.

Мета статті полягає у визначенні специфіки інформаційно-гібридної війни та у переосмисленні поняття «інформаційна культура студенської молоді» в умовах інформаційно-гібридної війни.

Виклад основного матеріалу. Інформаційну культуру сучасного українського суспільства і особистості можна розглядати в різних аспектах: технологічному, соціальному, освітньому, моральному, правовому, організаційному тощо. Така різнобічність тлумачення поняття зумовлена багатогранністю цього феномена, багатоманітністю наукових підходів та різноманітністю сутнісних характеристик, покладених у його основу.

У процесі аналізу генези поняття «інформаційна культура» Л. Макаренко дійшла висновку, що воно є одним з вимірювань, проекцією в галузі інформаційних відносин багатогранної загальнолюдської культури, що розуміється як загальний рівень розвитку суспільства, його обізнаності, і як особлива сфера і форма діяльності особистості, пов'язана з її мисленням, і як загальна система цінностей і уявлень, сформованих мотивів, цілей, сенсів, принципів і правил, що визначає орієнтування особистості в інформаційному просторі (Макаренко, 2016). В межах нашого дослідження нас цікавить процес сприйняття інформації студентською молоддю, формування адекватного й критичного ставлення студентів до подій і процесів, які відбуваються в українському суспільстві.

Поява єдиної глобальної комунікаційної системи забезпечила людство великими обсягами досяжної інформації, що призвело до змін у сфері виробництва, у культурному середовищі, у мовному середовищі й в моделях поведінки.

Інформаційне суспільство створює певні вимоги щодо повноцінного й успішного самореалізації у професійній діяльності майбутніх учителів: по-перше, сучасний світ visuає важливу суперечність нової системи освіти – суперечності між стрімкими темпами збільшення обсягів інформації у світі й обмеженими можливостями їх засвоєння людиною; по-друге, той факт, що головними багатствами і ресурсами суспільства є інформація та знання, несе руйнівні загрози для особистості, оскільки стрімко посилює процеси руйнації локальних культур; по-третє, з урахуванням політичної обстановки у світі, і в Україні зокрема, виникає ще одна нагальна проблема – це інформаційні війни: негативні інформаційні впливи на суспільну свідомість через засоби масової інформації, а також мережу Інтернет, спрямовані на пропаганду насилля й ворожнечі, сепаратизму за етнічною, мовною й іншими ознаками (Чередник, 2016).

О. Дзьобань зазначає, що утворення інформаційного суспільства відбувається внаслідок розвитку науково-технічного прогресу; внаслідок створення в процесі розвитку сучасної інформаційно-комунікаційної технології широких можливостей для раціональнішого управління соціально-політичними процесами; залежність розвитку країни і його місця в глобальній світовій системі від гнучкості й прагматизму політики, що реалізовується

спільно зі ЗМІ; глобалізація світового інформаційного простору разом з широкими можливостями для діяльності систем міжнародної й національної безпеки створює також ряд обмежень; перехід політичної боротьби на інформаційну площину у зв'язку зі створенням інформаційного суспільства (Дзьобань, 2013).

В умовах гібридно-інформаційної війни зростає роль віртуальності, з'являється можливість обробляти великі і динамічні масиви інформації, виникають нові соціальні технології керування натовпом, інформаційним суспільством й, відповідно, поведінкою будь-якої особистості. Факт наявності інформаційно-гібридної війни в Україні спонукає цілу низку питань на міждисциплінарному рівні для пошуку відповідей, які допоможуть зрозуміти, чому саме ведеться така ситуація в українському суспільстві, з одного боку, і як протистояти цьому негативному явищу, з іншого.

Для студентської молоді інформаційно-гібридні атаки вкрай небезпечні, тому що технічна та інформаційно-психологічна війна тільки за формою, а за змістом – це метафізична, яка тісно пов'язана із самою сутністю як суспільства, так і окремо кожної особистості.

У контексті нашого наукового дослідження постають взаємопов'язані феномени: «особистість – інформаційна культура – інформаційне суспільство – інформаційно-гібридна війна», які потребують переосмислення й пошуку нових підходів їх вирішення, зокрема, формування інформаційної культури студентської молоді в умовах інформаційно-гібридної війни. Якщо в педагогічній науці вже існує багато наукових досліджень стосовно понять «особистість», «інформаційна культура», «інформаційне суспільство», то поняття «інформаційно-гібридна війна» змінює сутність і зміст вищезазначених понять і вимагає нового їх розуміння.

Термін «інформаційно-гібридна війна» набув останнім часом значного поширення, але точного визначення інформаційно-гібридної війни на сьогодні не існує. На жаль, в сучасних українських тлумачних словниках немає трактування цього поняття. Наше наукове дослідження буде спрямоване не на вивчення військових стратегій ведення війни, а буде сфокусовано на формування інформаційної культури особистості, оскільки інформаційний чинник набирає значущої ваги в межах трактування цього поняття. Вищезазначене поняття складається з двох компонентів, а саме «інформація» і «гібридність». Інформація стає самостійним елементом, з одного боку, а з іншого, поняття «гібридність» вміщує як військову складову, так і інформаційну складову в тому числі, тому інформаційний компонент виявляється провідним і не менш важливим, ніж військовий. Словосполучення «інформаційна війна» широко вживається для позначення цілеспрямованого негативного, невідповідного дійсності інформаційного впливу однієї держави проти іншої.

На думку науковців-військових, особливістю війни в Україні є її не цілком конвенційний, «гібридний» характер, а різке посилення ролі інформаційної складової, самодостатність і значення якої дозволяє говорити про повноцінну інформаційну війну, війну, яка не лише обґрунтовує втручання у внутрішні справи незалежних держав, виправдовує і робить можливою агресію, але і війну, яка спричиняє значні жертви (Бабич, 2018).

Особливістю гібридної війни (від лат. *hybrida* – помісь, комбінація двох або більше різних об'єктів або характеристик, властивостей у одному об'єкті) полягає в тому, що держава-агресор використовує як звичайні, так і незвичайні, регулярні і нерегулярні, відверті й приховані засоби, які застосовують усі виміри війни для подолання переваги в звичайній війні (Литвиненко, 2018). Переважна більшість авторів сходяться на думці про те, що відповідною складовою гібридної війни є інформаційна війна.

Гібридна війна поєднує в собі методи інформаційної, психологічної, економічної війни та культурної експансії. Якщо у класичних війнах боротьба велася за ресурси та території, то у некласичних «гібридних війнах» ворог ставить за мету, перш за все, підкорити

суспільну свідомість певної країни, перекодувати ціннісно-культурні настанови народу, спотворити його історичну пам'ять. Інформаційно-гібридна війна передбачає використання різного роду маніпулятивних, фальсифікаційних технологій, що просуються в телебаченні та Інтернеті, маскування справжніх суб'єктів військового протистояння, активну апеляцію сторін до інститутів міжнародного права (Додонов, 2015). Використання саме маніпулятивних технологій в ЗМІ виявляють загрозу правильного й адекватного сприйняття інформації студентською молоддю. Інформаційне суспільство сформувало нові форми конфліктів, яких не існувало до тепер і які набрали масштабних інтенсивних обертів розвинення загрози для безпеки громадян, суспільства та держави. Потужний захист від викликів інформаційно-гібридних війн може бути реалізований тільки за умов ефективної та обґрунтованої стратегії формування інформаційної культури у громадян держави, яка передбачає наявність дієвої системи та відповідних механізмів формування інформаційної культури у населення і студентської молоді зокрема.

Мас-медіа як посередники й ретранслятори інформації відіграють визначальну роль у сприйнятті й відтворенні споживачами інформаційних повідомлень реальної картини світу. Інформація засобів масової комунікації найбільш масова і доступна, тому здатна маніпулювати суспільною думкою й створювати так звану «інформаційну картину світу», що не завжди відповідає реальній дійсності. У контексті забезпечення інформаційної безпеки суспільства мас-медіа відіграють неоднозначну роль: залежно від смислового наповнення повідомлень інформація в них може сприяти захисту національних інтересів та національного інформаційного простору, або ж навпаки, призводити до виникнення деструктивних процесів усередині суспільства (Литвиненко, 2016).

На думку О. Горбатюк, інформаційною безпекою є стан захищеності потреб в інформації особистості, суспільства і держави, при якому забезпечується їхнє існування і прогресивний розвиток незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз (Горбатюк, 1999). З аналогічної точки зору О. Золотар розуміє інформаційну безпеку як ціннісний вимір об'єкта безпеки, тобто, коли йдеться про інформаційну безпеку людини – то це насамперед потреби людини, можливість реалізації яких у правовому полі закріплюється через її права і свободи (Золотар, 2018).

З політико-правової позиції А. Грубінко влучно висловив власну думку стосовно загрози інформаційній безпеці нашої держави; він вважає, що залишається загроза впливу ворога на інформаційну інфраструктуру, інформаційні ресурси, суспільство, свідомість і підсвідомість особистості з метою нав'язати власну систему цінностей, поглядів, інтересів і рішень у життєво важливих сферах суспільної й державної діяльності. Інформаційна складова гібридної війни Росії проти України – це психологічна війна, метою якої є не знищення мільйонів людей, а залякування, деморалізація, світоглядне, духовно-моральне, національне покалічення українців (Грубінко, 2019). Безперечно, в контексті навчально-виховного процесу в університеті відбувається формування національної свідомості й стійких національних цінностей у студентській молоді, тому в цей період забезпечення інформаційно-психологічної безпеки є стратегічним завданням системи вищої освіти в Україні.

Якщо говорити про інформаційно-психологічну безпеку студентської молоді, то виникають взаємопов'язані категорії, які забезпечуватимуть інформаційно-психологічну безпеку. Антонімічним терміном «інформаційної безпеки» є поняття «інформаційна небезпека». За логікою визначення змісту антонімічних понять відзначимо, що засоби і механізми, які спричиняють інформаційно-психологічну небезпеку, є засобами, яких слід уникати або визначити засоби і технології, які сприяли б протистоянню інформаційної небезпеці і забезпечували формування інформаційної культури студентської молоді – переконання і навіювання. Переконання

звернене до власного критичного сприйняття дійсності. Воно має власні алгоритми впливу: 1) логіка переконання повинна бути доступною інтелектові об'єкта впливу; 2) переконання необхідно здійснювати, спираючись на факти, відомі об'єкту; 3) переконувальна інформація має містити узагальнювальні пропозиції; 4) переконання має складатися з логічно несуперечливих тез; 5) факти, що повідомляються, повинні бути відповідним чином емоційно забарвлені.

Навіювання, навпаки, спрямоване на суб'єктів, що некритично сприймають інформацію. Його особливостями є: цілеспрямованість і плановість застосування; конкретність визначення об'єкта навіювання (селективний вплив на визначені групи населення, що враховує основні соціально-психологічні, національні й інші особливості цих груп); некритичне сприйняття інформації об'єктом навіювання (навіювання засноване на ефекті сприйняття переданої інформації як інструкції до дії без її логічного аналізу); визначеність, конкретність поведінки, що ініціюється (об'єкту необхідно дати інструкцію щодо здійснення конкретних його реакцій і вчинків, що відповідають меті впливу) (Остроухов, 2010).

Висновки. Специфіка інформаційно-гібридної війни полягає у створенні інформаційно-психологічного впливу, який спрямовується як на індивідуальну, так і на суспільну свідомість інформаційно-психологічними засобами, що викликає зміну поглядів, думок, відносин, ціннісних орієнтацій, мотивів, стереотипів особистості з метою вплинути на її діяльність (або бездіяльність) і поведінку населення. Такі впливи передбачають досягнення певної реакції, поведінки (дії або бездіяльності) особистості, яка відповідає певній меті інформаційно-психологічного впливу.

З нашої точки зору, розвиток інформаційної культури студентської молоді в Україні під час інформаційно-гібридної війни передбачає формування у студентів інтелектуально-світоглядної готовності до відстоювання національних цінностей, захисту української національної ідеї.

Переосмислення поняття «інформаційна культура» надає підстави стверджувати, що воно представлене сукупністю елементів інформаційної культури, які вміщують механізми сприйняття інформації студентською молоддю й засоби обробки отриманої інформації задля перероблення її у якісний продукт, який сприяє створенню якісної нової інформації, що вдосконалює й реалізує потенційні можливості суспільства в захисті студентської молоді від агресії в умовах інформаційно-гібридної війни.

Очевидно, формування інформаційної культури студентської молоді передбачає формування взаємопов'язаних понять, таких як інформаційна безпека», в основі, якої лежить декілька базових вимірів, зокрема, одним із найважливіших та перспективних є аксіологічний вимір.

ЛІТЕРАТУРА

- Бабич, А. А. & Монастирський, В. В. (2018). Інформаційна безпека держави як складова оборони. В *Науковий семінар Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Інформаційна агресія Російської Федерації проти України»* (с. 59-61). Харків: ХНУПС ім. І. Кожедуба.
- Горбатюк, О. М. (1999). Сучасний стан та проблеми інформаційної безпеки України на рубежі століть. *Вісник Київського університету імені Т. Шевченка*, 14: Міжнародні відносини, 46-48.
- Грубінко, А. (2019). Інформаційна безпека України: правове гарантування та реалії забезпечення. *Актуальні проблеми правознавства*, 1(17), 5-10.
- Дзьобань, О. П. (2013). *Філософія інформаційного права: світоглядні й загальнотеоретичні засади*. Харків: Майдан.
- Додонов, Р. (2015). Криза, війна чи конфлікт – як коректно називати події на сході України? *Східноукраїнський конфлікт: типологія, особливості, шляхи деескалації*, 2, 107-112.
- Золотар, О. О. (2018). *Інформаційна безпека людини: теорія і практика*. Київ: «Видавничий дім «АртЕк».
- Литвиненко, О. (2016). Інформаційна складова у сучасній гібридній війні проти України: виклики й загрози. *Українознавчий альманах*, 19, 171-174.
- Литвиненко, О. В. (2018). Медіаграмотність громадян у контексті гібридних воєн: приклад України. *Молодий вчений*, 3(55), 259-263.

- Макаренко, Л. Л. (2016). Інформаційна культура особистості: історико-педагогічний аналіз. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 53, 128-141.
- Остроухов, В. В., Петрик, В. М. & Присяжнюк, М. М. (2010). *Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти)* (С. Д. Скулиш, Ред.). Київ: КНТ.
- Чередник, Л. А. (2016, Вересень). Інформаційна культура як складник загальної культури особистості. В *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття: IX Міжнародна науково-практична конференція* (с. 365-375). Одеса.

REFERENCES

- Babych, A. A. & Monastyrskiy, V. V. (2018). Informatsiina bezpeka derzhavy yak skladova oborony [Informational security of the country as a part of the defense]. V *Naukovyi seminar Kharkivskoho natsionalnoho universytetu Povitrianykh Syl imeni Ivana Kozheduba "Informatsiina ahresiia Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy"* [Kharkiv National University of Ivan Kozhedub the Air Force Scientific Seminar "Information Aggression of the Russian Federation against Ukraine"] (s. 59-61). Kharkiv: KhNUPS im. I. Kozheduba [in Ukrainian].
- Cherednyk, L. A. (2016, September). Informatsiina kultura yak skladnyk zahalnoi kultury osobystosti [Informational culture as the component of person`s general culture]. In *Informatsiina osvita ta profesiino-komunikatyvni tekhnologii XXI stolittia: IX Mizhnarodna nauково-praktychna konferentsiia* [Information Education and Vocational Communication Technologies of the 21st Century: IX International Scientific and Practical Conference] (s. 365-375). Odessa [in Ukrainian].
- Dodonov, R. (2015). Kryza, viina chy konflikt – yak korektno nazyvaty podii na skhodi Ukrainy? [Crisis, war or conflict – how to call correctly the events on the West of Ukraine?]. *Skhidnoukrainskyi konflikt: typolohiia, osoblyvosti, shliakhy deskalatsii* [Eastern Ukrainian conflict: typology, features, ways of descaling], 2, 107-112 [in Ukrainian].
- Dzoban, O. P. (2013). *Filosofia informatsiinoho prava: svitohliadni y zahalnoteoretychni zasady* [Philosophy of informational law: worldview and general-theoretical basis]. Kharkiv: Maidan [in Ukrainian].
- Horbatiuk, O. M. (1999). Suchasnyi stan ta problemy informatsiinoi bezpeky Ukrainy na rubezhi stolit [Current state and problems of informational security of Ukraine at the turn of the centuries]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 14: *Mizhnarodni vidnosyny* [International relations], 46-48 [in Ukrainian].
- Hrubinko, A. (2019). Informatsiina bezpeka Ukrainy: pravove harantuvannia ta realii zabezpechennia [Informational security of Ukraine: law guarantee and realities of providing]. *Aktualni problemy pravoznavstva* [Actual problems of law], 1(17), 5-10 [in Ukrainian].
- Lytvynenko, O. (2016). Informatsiina skladova u suchasni hibriddni viini proty Ukrainy: vyklyky y zahrozy [Informational component of current hybrid war: challenges and threats]. *Ukrainoznavchyi almanakh* [Ukrainian almanac], 19, 171-174 [in Ukrainian].
- Lytvynenko, O. V. (2018). Mediahramotnist hromadian u konteksti hibriddnykh voien: pryklad Ukrainy [Informational component of current hybrid war: challenges and threats]. *Young Scientist*, 3(55), 259-263 [in Ukrainian].
- Makarenko, L. L. (2016). Informatsiina kultura osobystosti: istoryko-pedahohichniy analiz [Informational culture of a person: historical and pedagogical analysis]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova* [Ukrainian Scientific Journal of NPU M.P. Drahomanovallmanakh], 53, 128-141 [in Ukrainian].
- Ostroukhov, V. V., Petryk, V. M. & Prysiazhniuk, M. M. (2010). *Informatsiina bezpeka (sotsialno-pravovi aspekty)* [Informational security (social and legal aspects)] (Ie. D. Skulysh, Red.). Kyiv: KNT [in Ukrainian].
- Zolotar, O. O. (2018). *Informatsiina bezpeka liudyny: teoriia i praktyka* [Informational security of a person: theory and practice]. Kyiv: "Vydavnychiy dim "ArtEk" [in Ukrainian].

SHEKHAVTSOVA S., SHEKHAVTSOV M.

RETHINKING THE NOTION «INFORMATIONAL CULTURE OF STUDENTS' YOUTH» IN THE CONDITIONS OF HYBRID WAR

The authors of the article make an attempt to define the specifics of the information-hybrid war and to rethink the concept "informational culture of student youth" in the context of the information-hybrid war. The interpretation of the notion "informational culture" as a set of elements of informational culture, which contains the mechanisms of information perception by students and the means of processing of the received information for its transforming into a qualitative product, which contributes to the creation of qualitative new information improving and realizing the potential of the society in defence the students from aggression in the conditions of information-hybrid war is proposed. It is proved that the specific character of the information-hybrid war implies the creation of the information-psychological influence, which is directed both at individual and social consciousness via information-psycho-

logical means and which results in changes of the views, thoughts, attitudes, values, personal motives, stereotypes in order to influence the individual's activities (or inactivity) as well as the behaviour of the population. It was pointed out that the development of information culture of student youth in Ukraine in the period of information-hybrid war involves the formation among the students of intellectual and ideological willingness to uphold the national values and to protect the Ukrainian national idea.

The formation of national consciousness and sustainable national values among the student youth in educational process during providing the information and psychological security is a strategic task of the higher education system in Ukraine.

Personal critical perception of reality is considered to be an essential factor. The mentioned perception comprises its own algorithms of influence: 1) the logic of persuasion should be understandable to the object of influence; 2) the beliefs should be based on the familiar facts; 3) the persuasive information should contain generalizations; 4) a belief should consist of logically consistent theses; 5) the facts reported should be emotionally coloured. The opposite is aimed at subjects who are not critical in regarding the information. Its main features are: purposefulness and planned application; the specificity of defining the object of suggestion (selective influence on certain groups of the population, taking into account the main socio-psychological, national and other characteristics of such groups); uncritical perception of the information by the object of the suggestion (a suggestion is based on the effect of the transmitted information perception as instructions for action without its logical analysis); certainty, specificity of the behaviour that is initiated.

It was proved that the development of the information culture of student youth in Ukraine in the period of information-hybrid war involves the formation of intellectual and ideological willingness to uphold national values, to protect the Ukrainian national idea among the students.

Key words: *informational culture, information-hybrid war, informational society, informational security, national values, information-psychological influence.*

Надійшла до редакції 02.06.2018 р.

УДК 73/77.01'06

ORCID 0000-0002-7764-1696

DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201336>

СОЦІАЛЬНИЙ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНИХ ВИДІВ ПРОСТОРОВОГО МИСТЕЦТВА

Олена Кайдановська

У статті розглянуто сучасні тенденції соціокультурної взаємодії публічного мистецтва із простором міста. Обґрунтовано необхідність інтегративних освітніх підходів у розвитку візуальної культури студентів та опануванні багатозначності мистецтва в урбанізованому світі. Охарактеризовано основні види художніх практик у міському оточенні, визначено соціальне та естетичне значення арт-об'єктів, актуальні тенденції дизайну архітектурного середовища. Зроблено висновок про те, що мистецтво інтегроване у соціальне життя, впливає на культурну ідентичність міста, визначає комфортність середовища. Широке різноманіття художніх практик у громадських просторах міста становить зміст категорії «публічне мистецтво», що поєднує естетичну, соціокультурну та духовну сфери. Переосмислення основних категорій художньої творчості у суспільному житті вимагає новітніх освітніх підходів у розвитку візуальної культури студентів та опануванні багатозначності мистецтва у міському просторі. Пропоновано застосовувати інтегративний підхід у цілісності композиційного сприйняття міського простору, синтезі аналітичних і чуттєвих факторів, розумінні актуальних соціальних та художніх тенденцій. Опанування можливостей сучасного просторового мистецтва передбачає розуміння його концептуальних засад, вивчення спільних принципів художньої мови та оригінальних дизайнерських прийомів створення арт-об'єктів у місті. Арт-об'єкти стають важливим елементом естетики архітектурного середовища міста, вони слугують візуальним акцентом, використовуються для інноваційних культурних, освітніх і суспільних проєктів. Інсталяцію визначено як новітній метод художньої композиції, яка використовує тривимірні об'єкти, призначені для зміни сприйняття простору людиною. Сучасний арт-простір характеризується інноваційною експериментальною спрямованістю, яка охоплює різні напрями мистецтва. Соціальний потенціал просторового публічного мистецтва полягає у забезпеченні естетичного та психологічного комфорту перебування людини у міському середовищі, візуальне підкреслення його унікальності, виховання культури комунікації з художніми об'єктами.

Ключові слова: мистецтво, візуальна культура, простір, міське середовище, арт-об'єкт.

Постановка проблеми. Глобалізація соціального життя, урбанізація міст впливають на розвиток мистецтва та його роль у житті людини, виникають новітні види та способи презентації художньої творчості. Від другої половини ХХ ст. міський простір активно взаємодіє з авангардними художніми формами, поширюється спектр видів та жанрів просторового мистецтва (архітектура, скульптура, живопис, графіка) у взаємодії з дизайнерськими методами моделювання екстер'єру та інтер'єру. Теперішній час все активніше пропонує експонувати витвори мистецтва у міському середовищі, не тільки як елементи дизайну, але й як вагомий складник інноваційних культурних, освітніх і суспільних проєктів.

Актуальною потребою соціального розвитку міста є вирішення задач естетизації міського простору, що висуває нові вимоги до якісної професійної підготовки фахівців архітектури, дизайну та мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові ресурси за проблемою сучасного мистецтва як важливого культурного феномену об'єднують філософські, соціальні, освітні, художньо-культурологічні аспекти. Осмислення візуальної культури та сприйняття (Р. Арнхейм, П. Вірільо, А. Геніс, В. Розін), її педагогічні смисли (З. Аббарова, С. Зорін, О. Єрмілова, В. Моляко) дозволили уточнити вимоги до естетичної організації міського простору та особливості індивідуальної візуальної грамотності фахівців.

Важливими для визначення тенденцій розвитку мистецтва у міському просторі постали теоретичні аспекти урбаністики та соціології міста (С. Аннунціата, А. Лейфесте, К. Лінч, Б. Стіфел, Ж. Субірос, В. Глазичев, А. Гутнов, Б. Посацький, В. Тимінський, Б. Шумилович), принципи дизайну міського середовища (В. Тімохін, Г. Мінервін, В. Ткачов, Н. Шебек, В. Шимко) та ландшафту (Д. Саймондс, В. Кучерявий), теорія архітектурної композиції (О. Іконніков, А. Коротковський, В. Кринський, О. Ремізова, О. Степанов), позиції концептуального мистецтва (В. Кордейро, Д. Кошут). Ознаками мистецтва постмодерну (Р. Вентури, М. Кюло, Л. Криє, А. Грюмбах) визначено емоційний, ірраціональний характер творів, протидію стереотипам.

Мистецтво в урбанізованому середовищі стало об'єктом вивчення закордонних дослідників (А. Асман, С. Догерті, К. Картьєр, М. Квон, М. Лінгер, Ш. Найт, Б. Тейлор, Д. Харлінг, Е. Харні), які розглянули історичний розвиток та найрізноманітніші напрямки функціонування мистецтва в міському просторі. Американська дослідниця М. Квон розглянула хронологію розвитку та еволюцію публічного мистецтва, його вплив на формування ідентичності міст. Взаємодію інсталяцій з архітектурним середовищем розглянуто з позицій теорії сучасного мистецтва Д. Х. Рейсс, К. Бішоп, М. Розенталь, Н. Олівейра, Н. Бурріо та огляду світової практики встановлення інсталяцій. Широко досліджено потенціал світлового мистецтва у міському просторі (В. Кьолер, Ю. Айзенберг, О. Кліщ, Р. Нарбоні, Л. Пейроло, Л. Швендінгер). Сучасним трендом світової практики є розвиток арт-простору (А. Девіс, К. Ньюарк, С. Маккуайр, К. Толлервей), креативних художніх та дизайн-проектів різного масштабу. Аналіз теоретичного матеріалу та світового досвіду арт-об'єктів дозволив інтегрувати соціальні та естетичні погляди, визначити основні понятійні орієнтири, уточнити термінологію та основні тенденції розвитку новітніх просторових видів та жанрів мистецтва.

Роль мистецтва у житті сучасного міста розглядають вітчизняні автори Д. Заєць, А. Єфімова, Н. Гончаренко, О. Івашко, В. Михальчук, Н. Мусієнко, О. Шило, М. Протас, О. Чепелик, Р. Шмага, І. Яцик. Пропоновано універсальний термін «художні практики» задля охоплення ширшого діапазону мистецьких феноменів у сучасному міському просторі. Актуальними для українських міст є: вулична скульптура, інсталяції, стріт-арт, мистецькі об'єкти, художні інтерактивні мультимедійні проекти у поєднанні з театралізованою дією (перформанс, флеш-моб тощо).

Педагогічний аспект проблеми полягає у інтеграції наукових основ підготовки фахівців творчих спеціальностей – принципів сучасної мистецької педагогіки (Л. Масол, Г. Падалка, М. Ростовцев, О. Рудницька, О. Шевнюк), напрацювань архітектурної педагогіки (Б. Бархін, Д. Мелодинський, О. Степанов, А. Чебикін, Н. Шаповал, В. Шимко, С. Шубович та ін.) та дизайн-освіти (О. Боднар, О. Бойчук, В. Прусак, М. Яковлєв), зокрема з позицій ознайомлення студентів із сучасними напрямками мистецтва.

Проблематика оцінки та аналізу можливостей мистецтва у вітчизняних урбаністичних просторах є відносно новою, тому вимагає ретельного теоретичного обґрунтування та систематизації науково-педагогічних знань щодо підготовки фахівців до професійної творчої діяльності в цій сфері.

Мета статті: окреслити соціально-освітню роль сучасних просторових видів мистецтва у підготовці фахівців творчих спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Сучасне мистецтво у міському просторі постає важливим елементом конструювання суспільного життя, набуття культурної ідентичності, складовою культурного брендингу сучасних міст. Візуальна культура міста значною мірою визначає якість суспільного життя, виконуючи соціальні функції комунікації, атрактивності, привабливості та комфорту міського простору у одночасному сприйнятті архітектури, дизайну середовища та мистецьких об'єктів. Тобто, мистецтво завжди інтегровано у суспільне життя міста у значному різноманітті художніх практик (Мальковская, 2008), це становить зміст сьогоденного *публічного мистецтва* (англ. *public art*), що поєднує естетичну, соціокультурну та духовну сфери, широко представляє мистецтво у громадських просторах міста (Єфімова, 2017; Чепелик, 2009), перетворюючи його на своєрідний художній проект з широкою аудиторією.

Це підтверджено світовим досвідом художніх практик у міському середовищі – від класичних зразків монументального мистецтва до різноманітних прикладів актуального мистецтва (англ. *contemporary art*) – починаючи від абстрактної скульптури і завершуючи провокативними арт-інтервенціями, «...які візуально та ідейно збагачують урбаністичні простори, сприяють формуванню їх культурної ідентичності та акумулюють в собі естетичний, соціокультурний і духовний зміст (Мальковская, 2008).

Трактуючи місто як соціально-просторову спільність – організований та оформлений простір, повний різноманіття соціальної активності, що розгортається у ході історичного часу ("Мурали – втілення символічної", 2016), відзначимо вагомість естетики візуальних характеристик простору. Сприйняття сучасних видів мистецтва співвіднесене з категорією візуальна культура (Шимко, 2009) щодо здатності до охоплення цілісності світу, створення уявлення про нього у його оцінці та рефлексії в зорових образах, виявлених в уміннях грамотного візуального прочитання твору та естетичної оцінки простору в цілому. Ці якості зумовлюють високий рівень загальної культури особистості у постійному розвитку емоційно-ціннісної сфери та накопиченні досвіду візуальної комунікації. Складність та багатовимірність просторових мистецтв потребує напруженої діяльності сприйняття у «розпізнаванні візуальних кодів та образів, умінні їх аналізувати, інтерпретувати, оцінювати, зіставляти, представляти, створювати на цій основі індивідуальні художні образи» (Мусієнко, 2006, с. 15), пошуку асоціативних зв'язків та отриманні емоційних рефлексій, метафор та образів.

Як комплексний підхід до візуального впорядкування та формування естетики міського середовища пропонується *дизайн-код* міста (Лефевр, 2010) у вигляді чітких правил формування комфортного простору для життя. Дизайн-код розглядається як спосіб культурної трансформації міста, згідно з його культурними, історичними та географічними особливостями.

Відносно специфіки архітектурного фаху, розроблено методики формування візуальної культури (Kwon, 2004) у розвитку здібностей цілісного сприйняття та розкриття культурологічного змісту візуального матеріалу. Вагомим є синтез аналітичних і чуттєвих факторів композиційного сприйняття світу відповідно до сутності художньої творчості: «... необхідно вчити законам перетворення зорового ряду, створеного сприйняттям даного поєднання архітектурних форм, у конкретні емоційно-чуттєві реакції. Тоді архітектурна творчість перейде в цілеспрямований пошук художнього змісту» (Kwon, 2004, р. 12).

Переосмислення основних категорій художньої творчості у суспільному житті вимагає новітніх освітніх підходів у опануванні студентами потенціалу мистецтва в міському просторі. Важливо усвідомлювати всі соціально вагомі позиції художньої творчості митця – економічні, екологічні та інші аспекти, вміти орієнтуватись у всіх можливих тенденціях і практиках експонування та засобах художнього формотворення та обирати оптимальне художньо-композиційне рішення відповідно до актуальної ситуації міського життя.

Виокремимо важливі методологічні позиції. По-перше, інтеграція художніх завдань становить загальну динаміку переходу навчальної діяльності студентів від базового рівня мистецької освіти до професійно спрямованої творчої практики. По-друге, синтетична природа архітектурної творчості у взаємозв'язку мистецтва, науки та техніки передусім спирається на інтегративне опанування естетичних закономірностей навколишнього світу в єдності образних та логічних аспектів художнього пізнання; по-третє, єдність художньої мови образотворчого мистецтва й архітектури лежить в основі апарату професійного спілкування та індивідуального методу розроблення архітектурних композицій.

Професійне становлення майбутнього архітектора уособлює процес поступового набуття фахових знань як всю сукупність дій студентів щодо опанування художнього досвіду людства, способів творчої продуктивної діяльності та законів композиційної гармонізації предметного середовища. Художнє пізнання в архітектурній сфері базується на специфічному способі аналізу, схематизації та перетворення дійсності, тобто здійснюється шляхом теоретичного мислення, яке оперує знаннями на рівні загального, особливого й одиничного, відображає внутрішній зміст предметів і явищ, відношення і зв'язки між ними, що відбувається у вигляді узагальнених понять.

Виокремлення таких концентрованих форм представлення одиниць художніх знань щодо публічного просторового мистецтва допоможе перевести навчання на наукову основу, інтегрувати спільні категорії на засадах тотожності композиційних принципів у архітектурі та всіх інших видах мистецтва. Окреслені знання відображають діяльну природу творчого процесу, слугують способом розумових та практичних дій суб'єкта, що зумовлюють отримання естетичного результату, а також організують сприймання й оцінювання різноманітних мистецьких явищ, спрямовують на власне творче моделювання естетики міського простору.

Беручи до уваги, що однією з найбільш вагомих мистецьких тенденцій останніх років є розповсюдження та інституціоналізація групової та соціально орієнтованої творчості, яка базується на безпосередньому залученні людей, груп та співтовариств до художніх процесів (Harding, 2005), розглянемо досвід художніх практик у міському просторі та виділимо важливі напрямки теоретичного та практичного аналізу.

Узагальненим поняттям стосовно новітніх мистецьких просторових форм у міському середовищі є *арт-об'єкт*, що існує зазвичай поза межами функціонального дизайну, діє як візуальний акцент та передбачає емоційну рефлексію глядача. Пластичні, колірні, фактурно-текстурні ознаки арт-об'єкту визначають його точку розташування у конкретній місцевості у резонансі або протиставленні до оточення. Вписаний у певну містобудівну ситуацію арт-об'єкт постає значимим елементом дизайну середовища, де однаково вагомими є функціональність та естетика ("Дизайн-код"). Арт-об'єкт завжди є смисловим акцентом, домінує у навколишньому просторі. Він може бути і функціональним, поєднуючи ознаки твору мистецтва та корисного елемента простору, слугуючи, наприклад, вуличними меблями, дитячим атракціоном, джерелом освітлення, резервуаром для води, носієм інформації тощо. Найбільш звичні арт-об'єкти в міських зелених та рекреаційних зонах, на великих площах і відкритих просторах перед архітектурними спорудами.

Специфічним є формування цілісного *арт-простору* – особливого художнього креативного середовища, створеного засобами архітектури та дизайну, що діє як загальнодоступна територія для творчої комунікації та створення спільноти осіб, об'єднаних певними ідеями. Арт-простір створює умови для вільного самовираження у сучасних функціональних формах творчої взаємодії людей – івент-майданчики, зони коворкінгу, арт-центри, арт-кластери, хаби тощо. Дизайн простору визначається основною функцією арт-середовища, враховує динаміку та графік руху відвідувачів.

Сучасні технологічні можливості збагачують дизайнерські рішення. *Світловий дизайн* середовища має широкий спектр художньої виразності як у трансформації існуючого міського простору, так і у створенні нових арт-об'єктів різноманітних форм: 3D голограми; люмінографія та фрізлайт; світлові скульптури; шоу та фестивалі. Використовуються технології керованого світла, світлової проекції, лазерні, LED-прилади та неонові лампи. Популярними є світлові інсталяції, у тому числі комбіновані з рухом, музикою та віртуальним моделюванням. Значні можливості композиційно-образного впливу світлового дизайну на середовище – динамізація сприйняття простору, підвищення інформативності візуальних комунікацій, оптичні просторові трансформації, мультимедійні ефекти, світлова аплікативність фасадів будівель тощо. Трансляція динамічних та статичних відеозображень на фасадах може повністю змінювати вигляд будівлі – візуально додавати або видаляти елементи декору, коригувати форму, змінювати колір поверхні та архітектурний стиль.

Активне сполучення світлодизайну з громадськими просторами міста дозволяє проектувати «сценографію» суспільного життя. Світло слугує об'єднуючим елементом взаємодії різних сфер – штучного та природного світу, технологій та міжлюдської комунікації. Моделювання міського середовища за сценарно-тематичним методом світлового дизайну сприяє атрактивності простору, збагачує його образність і семантику, підкреслює композиційні характеристики архітектури та ландшафту, збільшує емоційність сприйняття.

Новітнім методом художньої просторової композиції є *інсталяція* (англ. *installation*) яка використовує різноманітні тривимірні елементи та об'єкти з метою трансформації як самого простору, так і його сприйняття глядачем. Інсталяція завжди створює оригінальну експозицію контексту, оскільки її практично неможливо скопіювати та відтворити, її особливістю є можливість аранжування індивідуальної перцепції кожного, вільне моделювання рефлексій та смислів (“Дизайн-код”; Єфімова, 2017). Цей пластичний жанр має власну енергетику, сприяє створенню особливої атмосфери, відповідної швидким ритмам міського життя.

Сучасний дизайн та інсталяції у міському ландшафті становлять художній напрям *ленд-арт* (англ. *landart*), де природний простір постає не лише естетичним фоном для твору, але й повноцінним художнім об'єктом, що стимулює діалог між людиною і природою. Ленд-арт завжди діє як експериментальна площадка динамічного ландшафтного дизайну, що формує нові тенденції – геопластичну трансформацію ландшафту, зміну контексту середовища. Візуально твори групуються як умовно-асоціативні та геометричні об'єкти, використовуються оригінальні прийоми візуальної деформації природного простору, гри сонячного світла, багаторазового повторення подібних форм тощо.

Доцільно розглянути актуальні методи збільшення соціокультурної значимості та естетизації простору засобами художнього оформлення архітектурних об'єктів. Перетворення елементів міського простору на художній твір створює оригінальні образи, знижує візуальне та психоемоційне напруження, підвищує привабливість забудови. *Стріт-арт* (англ. *street art*), тимчасовий вуличний дизайн, постійно оновлює свої методи та художню мову. Саме цей вид просторового мистецтва є найбільш соціально конфліктним, твори стріт-арту викликають протилежні емоційні оцінки мешканців міста, що ставить питання про етичні межі прийнятної творчості у публічному просторі.

Важливими позитивними функціями *муралів* на фасадах будинків (Розин, 1996) є: створення просторових орієнтирів та нових практик взаємодії із простором, конструювання власного мета-простору зі зміною традиційної диспозиції, маркування та символічне забарвлення простору. Отже, мурали здатні створити новий образ місця, зробити будівлі більш дружніми для візуального сприйняття, ближчими до людського масштабу, що однак потребує ретельного узгодження з існуючими елементами міської тканини та суспільною думкою.

Техніка *графімі* (від італ. *grafficare* – дряпати), цікава своїм соціально-філософським змістом як художня реакція на агресивні форми урбанізованого середовища, позбавлені будь-якого семантичного значення (промислові та деградовані території та об'єкти). Графіті є особливою мовою субкультури, каналом візуальної комунікації, способом самовираження, що надає середовищу свої символи, знаки. Професійні зображення завжди авторські, оригінальні, можуть являти собою доволі складну сюжетну або шрифтову композицію. Однак, цей самий термін описує і вандалізм на вулицях міста, що також певною мірою відбиває соціальні проблеми.

На основі аналізу теорії та практики сучасного дизайну міського середовища виділимо значний соціальний потенціал просторового мистецтва:

- забезпечення психологічного комфорту особистості у створюваному емоційно насиченому та різноманітному просторі, що сприятиме зняттю візуального та психоемоційного напруження мешканців;
- формування співмасштабних людині міських просторів за активною роллю містобудівного партеру, який стає основним засобом поєднання людини з архітектурою міста;
- створення унікального колориту та атмосфери міського середовища на відміну від уніфікованого планування території;
- проектування багатofункційного інтерактивного середовища, в якому мешканці матимуть змогу взаємодіяти з арт-об'єктами.

У навчальному процесі доцільно вивчати світовий досвід встановлення різноманітних арт-об'єктів та застосовувати практику моделювання інсталяцій в інтер'єрі та екстер'єрі, що розвиватиме креативність студентів та збільшуватиме зацікавленість майбутньою професією. Важливо уточнити термінологію просторових мистецтв у відповідності до англomовних наукових позицій, з можливістю пошуку відповідних українських назв.

Ознайомлення зі сучасними художніми тенденціями дизайну середовища розширює коло уявлень студентів про можливості формування нової естетики міста, мотивує до пошуку шляхів синтезу мистецтв, навчає основних принципів розроблення художніх композицій відповідно до різних типів міського простору та ландшафту. Розуміння смислу та значення включення мистецьких елементів у міське середовище, знання методів і принципів взаємодії арт-об'єктів із загальною композицією простору є вагомим умовою успішної професійної діяльності архітекторів, дизайнерів, художників у створенні естетичного та комфортного простору життя та спілкування.

Висновки. У сучасному світі мистецтво інтегроване у соціальне життя, впливає на культурну ідентичність міста, визначає комфортність середовища. Широке різноманіття художніх практик у громадських просторах міста становить зміст категорії «публічне мистецтво», що поєднує естетичну, соціокультурну та духовну сфери.

Переосмислення основних категорій художньої творчості у суспільному житті вимагає новітніх освітніх підходів у розвитку візуальної культури студентів та опануванні багатозначності мистецтва у міському просторі. Пропоновано застосовувати інтегративний підхід у цілісності композиційного сприйняття міського простору, синтезі аналітичних і чуттєвих факторів, розумінні актуальних соціальних та художніх тенденцій. Опанування можливостей сучасного просторового мистецтва передбачає розуміння його концептуальних засад, вивчення спільних принципів художньої мови та оригінальних дизайнерських прийомів створення арт-об'єктів у місті.

Арт-об'єкти стають важливим елементом естетики архітектурного середовища міста, вони слугують візуальним акцентом, використовуються для інноваційних культурних, освітніх і суспільних проєктів. Інсталяцію визначено як новітній метод художньої композиції,

яка використовує тривимірні об'єкти, призначені для зміни сприйняття простору людиною. Сучасний арт-простір характеризується інноваційною експериментальною спрямованістю, яка охоплює різні напрями мистецтва.

Соціальний потенціал просторового публічного мистецтва полягає у забезпеченні естетичного та психологічного комфорту перебування людини у міському середовищі, візуальне підкреслення його унікальності, виховання культури комунікації з художніми об'єктами.

ЛІТЕРАТУРА

- Дизайн-код, як спосіб культурної трансформації міста. Стратегічний бриф. Програма ЄС Східного партнерства "Культура і Креативність"*. Взято з <https://www.culturepartnership.eu/ua/article/policy-brief-16>
- Єфімова, А. В. (2017). *Художні практики в урбаністичних просторах кінця XX – початку XXI століття (досвід Західної України)*. (Автореф. дис. канд. мистецтвознавства). Львівська національна академія мистецтв, Львів.
- Левфевр, А. (2010). *Социальное пространство*. Взято из <http://magazines.russ.ru/nz/2010/2/le1.html>.
- Мальковская, И. А. (2008). Визуальная культура: проблема самоидентичности. *Гуманитарные науки: теория и методология*, 4, 45-49. Взято из <http://cyberleninka.ru/article/n/vizualnaya-kultura-problema-samoidentichnosti>
- Муралі – втілення символічної влади для зміни образу міста. (2016). *Mistosite*. Взято з <https://mistosite.org.ua/uk/articles/muraly-vt%D1%96lennya-symvol%D1%96chnoyi-vlady-dlya-zm%D1%96ny-obrazu-m%D1%96sta>
- Мусієнко, Н. (2010). Public Art у просторі сучасного міста. Київська практика. *Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини*, 7, 136-139. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spdr_2010_7_14
- Розин, В. М. (1996). *Визуальная культура и восприятие: как человек видит и воспринимает мир*. Москва: Наука.
- Чепелик, О. В. (2009). *Взаємодія архітектурних просторів, сучасного мистецтва та новітніх технологій, або мультимедійна утопія*. Київ: Хімджест.
- Шимко, В. Т. (2009). *Архитектурно-дизайнерское проектирование: основы теории (средовой подход)*. Москва: Архитектура.
- Harding, D. (2005). *Public art – contentious term and contested practice*. Retrieved from <http://www.davidharding.net/article07/article0701.php>
- Kwon, M. (2004). *One Place After Another: Site-specific Art and Locational Identity*. London: MIT Press.

REFERENCES

- Chepelyk, O. V. (2009). *Vzaiemodiia arkhitekturnykh prostoriv, suchasnoho mystetstva ta novitnikh tekhnolohii, abo multymediina utopia [Interaction between architectural spaces, contemporary art and the latest technologies, or multimedia utopia]*. Kyiv: Khimdzhest [in Ukrainian].
- Dyzain-kod, yak sposib kulturnoi transformatsii mista. Stratehichnyi brif. Prohrama YeS Skhidnoho partnerstva "Kultura i Kreatyvni"* [Design code as a way of cultural transformation of the city. Strategic brief. EU Eastern Partnership Program Culture and Creativity]. Retrieved from <https://www.culturepartnership.eu/ua/article/policy-brief-16> [in Ukrainian].
- Harding, D. (2005). *Public art – contentious term and contested practice*. Retrieved from <http://www.davidharding.net/article07/article0701.php>
- Kwon, M. (2004). *One Place After Another: Site-specific Art and Locational Identity*. London: MIT Press.
- Lefevr, A. (2010). *Sotcialnoe prostranstvo [Social space]*. Retrieved from <http://magazines.russ.ru/nz/2010/2/le1.html>. [in Russian].
- Malkovskaia, I. A. (2008). *Vizualnaia kultura: problema samoidentichnosti [Visual culture: the problem of identity]. Gumanitarnye nauki: teoriia i metodologii [The humanities: theory and methodology]*, 4, 45-49. Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/vizualnaya-kultura-problema-samoidentichnosti> [in Russian].
- Muraly – vtillennia symbolichnoi vlady dlia zminy obrazu mista [Murals – the embodiment of symbolic power to change the image of the city]. (2016). *Mistosite*. Retrieved from <https://mistosite.org.ua/uk/articles/muraly-vt%D1%96lennya-symvol%D1%96chnoyi-vlady-dlya-zm%D1%96ny-obrazu-m%D1%96sta> [in Ukrainian].
- Musiienko, N. (2010). Public Art u prostori suchasnoho mista. Kyivska praktyka [Public Art in the space of a modern city. Kyiv practice]. *Suchasni problemy doslidzhennia, restavratsii ta zberezhenia kulturnoi spadshchyny [Contemporary problems of research, restoration and preservation of cultural heritage]*, 7, 136-139. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spdr_2010_7_14 [in Ukrainian].
- Rozin, V. M. (1996). *Vizualnaia kultura i vospriatie: kak chelovek vidit i vospriimaet mir [Visual culture and perception: how a person sees and perceives the world]*. Moskva: Nauka [in Russian].
- Shimko, V. T. (2009). *Arkhiturno-dizainerskoe proektirovanie: osnovy teorii (sredovoi podkhod) [Architectural designing: the basics of theory (environment approach)]*. Moskva: Arkhitektura [in Russian].

Yefimova, A. V. (2017). *Khudozhni praktyky v urbanistychnykh prostorakh kintsia XX – pochatku XXI stolittia (dosvid Zakhidnoi Ukrainy) [Artistic practices in urban spaces of the late XX - early XXI centuries (Western Ukraine experience)]*. (Extended abstract of PhD dissertation). Lvivska natsionalna akademiia mystetstv, Lviv [in Ukrainian].

OLENA KAIDANOVSKA

RETHINKING AND PEDAGOGICAL POTENTIAL OF MODERN KINDS OF SPATIAL ART

The article deals with contemporary tendencies of sociocultural interaction of public art with the city space. The necessity of integrative educational approaches to the development of students' visual culture and mastering the multivalence of art in the urban world is grounded. The main types of artistic practices in the urban environment are described, the social and aesthetic significance of art objects and the current tendencies of the design of architectural environment are determined. It is concluded that art is integrated into social life, influences the cultural identity of city, and determines the comfort of environment. The wide variety of artistic practices in the public city spaces is the content of the category "public art", which combines aesthetic, socio-cultural and spiritual spheres. Rethinking the main categories of artistic creativity in public life requires the latest educational approaches to the development of students' visual culture and mastering the multivalence of art in urban space. It is proposed to apply the integrative approach to the integrity of compositional perception of urban space, synthesis of analytical and sensual factors, understanding of current social and artistic tendencies.

Mastering the possibilities of contemporary spatial art involves understanding of its conceptual principles, learning the common principles of artistic language and original design techniques of creating art city objects. Art objects are an important element of the aesthetics of the city's architectural environment, they serve as a visual focus, are used for innovative cultural, educational and public projects. The installation is defined as the newest method of artistic composition, which uses three-dimensional objects designed to change the perception of space by humans. Contemporary art space is characterized by innovative experimental orientation that includes different areas of art.

The social potential of spatial public art lies in providing the aesthetic and psychological comfort of being in urban environment, visual emphasizing its uniqueness, and developing a culture of communication with artistic objects.

Keywords: art, visual culture, space, urban environment, art object.

Надійшла до редакції 6.06.2019 р.

УДК 378.043.2-056.2/.3

ORCID 0000-0002-3704-8126

DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201337>

РОЗВИТОК ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Лілія Нічуговська

Статтю присвячено актуальній проблемі інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітні навчальні заклади шляхом створення належних умов для якісної інклюзивної освіти. Метою статті є теоретичне обґрунтування інструментальних характеристик, що дозволяють оцінювати динаміку розвитку професійної готовності майбутніх педагогів до реалізації інклюзивного навчання в умовах магістратури. Завданнями дослідження, по-перше, визначення компонентів, критеріїв і показників готовності майбутнього педагога до інклюзивного навчання на основі системного підходу; по-друге, з'ясування вимог до знань та педагогічних умінь, які сприятимуть формуванню загальних і фахових компетентностей, опанування якими забезпечує достатній рівень інтегральної компетентності як основи розвитку професійної готовності майбутнього педагога до реалізації інклюзивного навчання. Для розв'язання першого завдання розроблено і теоретично обґрунтовано систему компонентів, критеріїв і показників розвитку професійної готовності майбутнього педагога в умовах магістратури. Для розв'язання другого завдання виявлено бар'єри, які заважають успішній реалізації інклюзивних процесів, розроблено вимоги до знань та педагогічних умінь студентів магістратури до майбутньої професійної діяльності, визначені перспективні орієнтири щодо організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх педагогів до інклюзивного навчання.

Ключові слова: педагог, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, магістерська підготовка.

Постановка проблеми. Зростання ролі людського фактора в перетворенні сучасного суспільства на демократичних засадах, подальша гуманізація та гуманізація його основ актуалізує проблему інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітні навчальні заклади шляхом створення належних умов для якісної інклюзивної освіти. Методологічною основою цього процесу слугує ратифікація Україною низки міжнародних документів у сфері захисту прав людини, зокрема, у забезпеченні права на освіту (конвенція про права дитини (1989 р.), Саламанкська декларація (1994р.), Конвенція ООН про права людей з інвалідністю (2009 р.) тощо. Останнє обумовило розробку правового поля інклюзії, що знайшло відображення у законах України «Про освіту», «Про внесення змін до закону України «Про освіту», щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг та інших нормативних документах (2017 р.). Зокрема, у концепції Нової української школи значна увага приділяється соціально-педагогічним аспектам організації навчально-виховного та корекційно-розвиваючого процесу для осіб з особливостями психофізичного розвитку та їх адаптації до умов освітнього середовища. Водночас, за даними МОН України, серед 17337 українських шкіл лише 1127 залучені до інклюзивного навчання, більше ніж 56 тисяч школярів з особливими потребами не охоплені навчанням у загально-освітніх навчальних закладах. Отже, показник інклюзії в Україні складає лише 7%. Для порівняння, у Литві ця цифра охоплює 90%, Польщі – 42%, Словаччині – 42%, Угорщині – 57% , Італії – 99%, Норвегії – 90%, Франції – 25%. Аргументи щодо наявного стану різні: школа не готова приймати особливих дітей, немає необхідного обладнання, «страх» учи-

телів перед особливими дітьми тощо. Крім того, значна частина директорів шкіл заявляють, що Закон випередив події для його реалізації, тому що поки не створено достатнього кадрового ресурсу та умов (Колупаєва, 2009). Отже, модернізація парадигм суспільного розвитку, соціокультурні деформації та зміни в нормативно-правовій базі зумовили об'єктивну потребу в посиленні уваги до питань, пов'язаних з професійною підготовкою майбутніх соціальних педагогів до інклюзивного навчання.

Аналіз досліджень. У вітчизняній та зарубіжній педагогіці накопичений великий досвід у дослідженні проблем формування готовності педагога до майбутньої професійної діяльності. Аналіз загальних підходів до організації професійної освіти представлено в наукових працях Е. Білозерцева, А. Вербицького, В. Краєвського та ін. Акмеологічні аспекти розвитку особистості вивчали О. Бодальов, А. Деркач, В. Зазикін та ін. Науковці Н. Алишева, Е. Зеєр, Н. Реброва виконали теоретичний аналіз поняття та розробили методологію розвитку професійно-важливих якостей.

Поняття готовності як важливої характеристики професіоналізму сучасного вчителя в науковій літературі розглядається з різних позицій, найбільш поширеними є функціональний та особистісний підходи. Зокрема, представники функціонального підходу (О. Ковальов, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе та ін.) розглядають готовність як психологічний стан, пов'язуючи її з теорією установки, що обумовлює вияв активності на основі взаємодії по-треб і середовища, як форму реагування, яка утворюється через взаємодію внутрішніх і зовнішніх умов та одержаної інформації. Представники особистісного підходу (К. Дурай-Новакова, К. Крутецький, В. Моляко та ін.) витлумачували готовність як складне особистісне утворення, основу якого представлено багаторівневою структурою якостей, властивостей і станів, які сприяють успіху професійної діяльності сучасного вчителя. Проблема готовності до інклюзивної освіти як один із напрямів професійної діяльності соціального педагога розглядається в наукових працях вітчизняних учених (І. Каліні-ченко, М. Швед та ін.). Питання організації та розвитку інклюзивної освіти в різних країнах досліджували такі науковці як: V. Blândul, A. Bradea, S. Main, D. J. Chambers, P. Sarah, M. Friend, L. Cook, D. A. Hurley-Chamberlain та ін.

Готовність педагога до корекційно-педагогічної діяльності відображено в наукових працях В. Бондаря, Н. Дементьева, А. Панова та ін.; проблеми професійної підготовки майбутніх педагогів до навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзії – у дослідженнях А. Колупаєвої, І. Кузави, І. Садової, Т. П'ятакової та ін. (Колупаєва, 2009; П'ятакова, 2012; Садова, 2015).

Попри значну кількість наукових праць, проблема розвитку професійної готовності майбутніх педагогів до інклюзивного навчання в умовах магістратури залишається недостатньо теоретично і практично розробленою.

Метою статті є теоретичне обґрунтування інструментальних характеристик, що дозволяють оцінювати динаміку розвитку професійної готовності майбутніх педагогів до реалізації інклюзивного навчання в умовах магістратури.

Завданнями дослідження є: 1) визначити компоненти, критерії і показники готовності майбутнього педагога до інклюзивного навчання на основі системного підходу; 2) з'ясувати вимоги до знань та педагогічних умінь, які сприяють формуванню загальних і фахових компетентностей, опанування якими забезпечує достатній рівень інтегральної компетентності як основи розвитку професійної готовності майбутнього педагога до реалізації інклюзивного навчання.

Переходячи до **викладу сутності й результатів** нашого теоретичного дослідження, зокрема, першого його завдання, доцільно зазначити, що таке поняття як «професійна готовність», розглянуте в динаміці, тобто в контексті його розвитку, у педагогіці буде певною

мірою сприяти розкриттю діалектики педагогічного процесу, виявленню суперечностей та взаємозв'язків кількісних і якісних змін, властивих процесу розвитку особистості студента на етапі магістерської підготовки у закладі вищої освіти.

Для побудови системи компонентів критеріїв і показників розвитку професійної готовності майбутнього педагога в умовах магістратури ми брали до уваги, що на сучасному етапі розвитку освітня система України прагне відповідати загальноєвропейським нормам, які мають чітко виражену практичну орієнтованість. Це детермінує впровадження в освітній простір магістерської підготовки компетентнісного підходу, в якому на передній план висувається вимога не теоретичної поінформованості студентів, а їхня готовність розв'язувати проблеми, які можуть виникнути в різних ситуаціях майбутньої професійної діяльності, зокрема і в системі інклюзивної освіти.

Доцільно зазначити, що готовність розглядається нами як риса особистості майбутнього педагога, розвиток готовності – це стан, що раціонально поєднує в своєму змісті творчі здібності, можливості до створення нового або перетворення раніше пізнаного, здатність до прийняття певної соціальної позиції з відповідною системою цінностей, спрямованість на само зміни при необхідності усвідомлення сенсу нової сфери діяльності, виявленні вибіркості, рефлексії та вольової саморегуляції. Одночасно це складання особистісне утворення студента магістратури виступає важливою характеристикою його педагогічного професіоналізму.

Отже, розвиток готовності студентів магістратури до реалізації інклюзивної освіти є складним особистісно-діяльнісним утворенням, що має компонентний характер і містить такі складники:

- мотиваційний як поєднання ціннісних орієнтацій сенсу, мотивів професійної діяльності та прийняття цінностей інклюзивної освіти;
- когнітивно-змістовий як сукупність теоретичних і методичних знань, що сприяють створенню студентами індивідуальної системи базових знань з різних дисциплін професійної підготовки, опануванню загальними і спеціальними вміннями та розвитку тих якостей особистості, які забезпечують реалізацію процесуально-діяльнісного перебігу її пізнавальних функцій, обумовлених специфічними особливостями майбутньої професійної діяльності;
- операційно-діяльнісний як сукупність аналітико-прогностичних, проєктивних, корекційно-педагогічних та комунікативних умінь для реалізації інклюзивного освітнього процесу;
- гуманістично-креативний як можливість опанування гуманістичними цінностями, педагогічним світоглядом, соціально-педагогічною взаємодією, професійно-значущими якостями, серед яких: толерантність, емпатія, відповідальність, рефлексія.

Важливим є усвідомлення, що, не зважаючи на відмінності у змісті та специфіці виявлення, всі компоненти розвитку готовності діалектично пов'язані та співзалежні між собою. При цьому кожен компонент характеризується критеріями та показниками, які дозволяють оцінювати динаміку розвитку цього складного особистісного утворення.

Оцінка готовності майбутніх педагогів до реалізації ідей інклюзії здійснюється за такими критеріями: мотиваційним, когнітивним, операційним та гуманістично-креативним та показниками, що обумовлені такими якостями особистості, як самостійність, цілісність, суб'єктність, пріоритет духовних цінностей, здатність до саморегуляції, емоційна стійкість, само ідентичність, адекватність самооцінки, здатність бути творцем свого життя, володіючи внутрішньою свободою й відповідальністю за результат професійної діяльності тощо. Доцільно зазначити, що всі вищезначені якості певною мірою слугують показниками розвитку готовності студентів магістратури до інклюзивної освіти. Водночас, на наш погляд, більш високий рейтинг серед якостей особистості, можливих як показників розвитку готовності студентів до майбутньої діяльності, мають такі, як:

– відповідальність, тому що саме в основі утворення цієї якості лежить механізм інтеріоризації, тобто вбудовування зовнішніх вимог суспільства у внутрішню структуру мотивації, що виступає як активатор професійної діяльності;

– активна участь в житті студентського наукового співавторства, введення в практичну (квазіпрофесійну) діяльність;

– здатність до взаємодії як механізму самовдосконалення й саморозвитку та формую спілкування;

– здатність до реалізації настанов толерантності та гуманності в контексті сучасної мультикультурності на основі загальнолюдських цінностей.

Отже, розвиток готовності в умовах магістратури – це багатоаспектний процес формування інклюзивної компетентності студентів, динаміка якого обумовлена декількома рівнями: науково-пізнавальним, проектно-моделювальним та діяльнісно-творчим.

Виокремленні рівні розмежовано відповідно до ступеня вираження показників, що в цілому обумовлені фаховими компетентностями як здатністю до реалізації студентами магістратури майбутніх професіональних обов'язків за видами діяльності.

Зокрема, на науково-пізнавальному рівні студенти повинні опанувати теорії, концепції, технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, демонструючи ґрунтовні знання методології загальної та корекційної педагогіки, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості.

На проектно-моделювальному рівні особливої ваги набуває здатність до цілепокладання, проектування, планування, реалізації і діагностики навчального процесу та фахового корегування результатів навчання.

Діяльнісно-творчий рівень передбачає здатність до набуття спеціалізованих концептуальних знань на рівні новітніх досягнень, які є основою для оригінального мислення та інноваційної діяльності, створення методичного та інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу, розуміння причинно-наслідкових зв'язків й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності, реалізація настанов толерантності та гуманності у контексті сучасної мультиколінеарності на основі загальнолюдських цінностей.

Загалом розкриття сутності професійної готовності, окреслення її змісту, структурних компонентів, критеріїв, рівнів її розвитку сприяє цілеспрямованому розв'язанню проблеми підготовки майбутніх педагогів до реалізації інклюзивного навчання в умовах магістратури.

Стосовно другого завдання дослідження – з'ясування вимог до знань та педагогічних умінь соціального педагога до реалізації інклюзивної освіти нами встановлено. Що, по-перше, в Україні існують суттєві бар'єри, які заважають успішній реалізації інклюзивних процесів, серед яких «... невідповідність педагогічного корпусу загальної освіти (дидактична, психологічна, особистісна) до участі в інклюзивних процесах; недостатній рівень компетентності в межах цієї проблеми педагогічного корпусу вищих педагогічних навчальних закладах тощо» (Купрас, Крупенина, Родіментко, & Колупаєва, 2018).

По-друге, особливої уваги потребує процес формування фахових компетентностей студентів магістратури до реалізації соціального замовлення суспільства на якісну інклюзивну освіту з опануванням відповідними здатностями і вміннями в контексті організації навчально-виховного, корекційно-розвиваючого процесів для дітей з особливостями психофізичного розвитку та з урахуванням питань адаптаційного характеру освітнього середовища.

Під інклюзивною освітою ми розуміємо соціально-педагогічний феномен, що полягає у побудові освітнього процесу при якому дитина з обмеженими можливостями навчається разом зі здоровими однолітками та одержує підтримку та корекційну допомогу, пов'язану з задоволенням його особливих освітніх потреб.

У цьому аспекті особливу значущість набуває розробка практико-орієнтованої стратегії комунікацій на основі домінування принципу педагогічної взаємодії «викладач-магістранти» в контексті формування інтегральної компетентності майбутніх соціальних педагогів для інклюзивної освіти.

Зокрема, інтегральна компетентність магістра – це творче поєднання загальних компетентностей за вимогами Національної рамки кваліфікацій та фахових компетентностей магістра спеціальності як здатності до реалізації професійних обов'язків за видами діяльності, до яких віднесено: педагогічні, науково-дослідницькі, управлінські, проектні, методичні, просвітницькі.

Водночас, рівень вимог до знань та педагогічних умінь студентів магістратури до майбутньої професійної діяльності знаходить своє вираження у фахових компетентностях, які відображені програмними результатами навчання в таблиці 1.

За основу покладено освітньо-професійну програму другого (магістерського) рівня (Купрас, Крупенина, Родіментко, & Колупаєва, 2018).

Таблиця 1

Фахові компетентності магістра
Програмні результати навчання (ПРН)

	Здатності	Вміння
ПРН ₁	Здатність використовувати закономірності, історичні та сучасні досягнення у практичній роботі з дітьми, розуміння ролі особистості колекційного педагога у роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби	Уміння здійснювати добір професійних завдань відповідно до індивідуальних особливостей суб'єктів діяльності
ПРН ₂	Здатність використовувати диференційовані методи корекційно-компенсаторної реабілітаційно-розвивальної роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби	Уміння створювати належну навчальну атмосферу, мотивувати, стимулювати, мобілізувати, координувати і регулювати діяльність осіб, здійснювати рефлексію професійної діяльності
ПРН ₃	Здатність застосовувати базові уявлення про основи правової, фінансової, медичної, психолого-педагогічної підтримки дітей, які мають особливі освітні потреби	Уміння здійснювати експертизу освітнього середовища, навчальної спеціальної літератури, нормативних положень
ПРН ₄	Здатність використовувати професійно-профільовані знання до діагностичного обстеження дітей з особливими освітніми потребами	Уміння здійснювати діагностику, аналіз, фіксування показників, умов та результатів процесу вивчення індивідуальних особливостей суб'єктів діяльності
ПРН ₅	Здатність використовувати професійно-профільовані знання при визначенні рівня психофізичного розвитку, прогнозуванні їхніх потреб у корекційно-педагогічних, спеціально-психологічних, медичних та соціальних послугах	Уміння пояснювати педагогічні процеси відповідно до законів соціальних, природничих наук
ПРН ₆	Здатність використовувати професійно-профільовані знання у визначенні відповідності корекційної освіти існуючим стандартам, щодо дітей з особливими освітніми потребами	Уміння використовувати теоретичні знання для розробки, впровадження та використання методів психодіагностики, консультування, уміння обробляти емпіричні результати
ПРН ₇	Здатність застосовувати основні теоретичні та практичні методи аналізу та оцінки стану психофізичного розвитку осіб, які потребують корегувальних освітніх послуг	Уміння визначити доцільність діагностичних, розвивальних, корегувальних засобів для розв'язання поставлених проблем

Доцільно підкреслити компліментарність вищезначених програмних результатів навчання, що, є в свою чергу, обумовлює розкриття структурно-функціонального взаємозв'язку між професійною компетентністю та професійною мобільністю майбутнього педагога до реалізації інклюзивного навчання.

Як уже зазначено, у науково-педагогічних дослідженнях напрацьовано низку підходів до вивчення професійної мобільності майбутніх фахівців у системі університетської освіти. Професійну мобільність розглядаємо як інтегративну особистісну якість, яка є основою реалізації базових, спеціальних і професійної компетентностей і виявляється в готовності та здатності майбутнього педагога до зміни професійних функцій у межах однієї професійної діяльності та опанування новими спеціальностями в умовах динамічно змінюваного ринку праці.

Саме тому в професійній підготовці магістрів було визначено такі орієнтири:

- організація освітнього процесу в системі магістерської підготовки повинна бути націленою на забезпечення професійно-особистісного самовираження студентів;
- відмова від традиційних практик проведення лекцій, семінарських занять і переведення їх у площину діалогу, тобто – до «суб'єкт-суб'єктних» відносин між викладачем і магістрантом при організації навчального процесу;
- орієнтація навчального процесу на виявлення доцільної індивідуальної траєкторії для кожного студента шляхом актуалізації його особистісного досвіду, розвиток спрямованості, здібностей, професійної мобільності та самореалізації;
- створення в освітньому процесі середовища активного навчання та умов для творчої діяльності (корегування змісту, програми, стратегії і тактики викладання навчальних дисциплін, напрямків практичного використання знань, реалізації структурно-логічних між предметних і внутрішньопредметних зв'язків тощо);
- орієнтація на активне застосування Інтернет-технологій в освітньому процесі не лише як засобів навчання, а й інструменту розв'язання професійних завдань.

Висновки. Отже, процес формування фахової компетентності – не замкнута схема, вона містить у собі досить динамічну програму дій викладача і магістрантів, яка враховує можливу наявність рівнів вмотивованості та активності студентів при розширенні спектру компетентісного профілю, в оволодінні системою універсальних професійних знань і вмінь їхнього застосування для виконання певних завдань у галузі педагогічної діяльності.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що розвиток готовності майбутніх педагогів до інклюзивного навчання буде ефективним, якщо базуватиметься на творчому застосуванні виокремлених інструментальних характеристик, що дозволяють оцінювати динаміку розвитку професійної готовності майбутніх педагогів до реалізації інклюзивного навчання в умовах магістратури.

ЛІТЕРАТУРА

- Колупаєва, А. А. (2009). *Інклюзивна освіта: реалії та перспективи*. Київ: Самміт-Книга.
- Кузава, І. Б. (2010). Проблема професійної підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 14, 40-44.
- Купрас, В. В., Крупенина, Н. А., Родіментко, І. М., & Колупаєва, А. А. (2018). *Освітньо-професійна програма другого (магістерського) рівня*. Дніпро.
- П'ятакова, Т. (2012). Розвиток інклюзивної компетентності: швейцарський досвід. *Порівняльно-педагогічні студії*, 1(11), 93-98.
- Садова, І. (2015). Особливості підготовки майбутнього вчителя до навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 14, 313-318. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2015_14_45
- Blândul, V., & Bradea, A. (2017). Developing psychopedagogical and methodical competences in special / Inclusive education teachers. *Problems of education in the 21st century*, 75-4, 335-343. Retrieved from <http://oaji.net/articles/2017/457-1503750561.pdf>

REFERENCES

- Blândul ,V., Bradea, A. (2017). Developing psychopedagogical and methodical competences in special / Inclusive education teachers. *Problems of education in the 21st century*, 75-4, 335-343. Retrieved from <http://oaji.net/articles/2017/457-1503750561.pdf>
- Kolupaieva, A. A. (2009). *Inklyuzyvna osvita: realii ta perspektyvy*. [Inclusive education: realities and perspectives]. Kyiv: Sammit-Knyha [In Ukrainian].
- Kupras, V. V., Krupenyina, N. A., Rodiimentko, I. M., Kolupaieva, A. A. (2018). *Osvitno-profesiina prohrama druhoho (mahisterskoho) rivnia [Educational and professional program of the second (master's) level]*. Dnipro [In Ukrainian].
- Kuzava, I. B. (2010). Problema profesiinoy pidhotovky maibutnykh pedahohiv do roboty z ditmy z osoblyvymy potrebamy v umovakh inklyuzyvnoho navchannia [The problem of professional training of future teachers to work with children with special needs in inclusive learning]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky [Scientific Bulletin of Volyn National University named after Lesya Ukrainka]*, 14, 40-44 [In Ukrainian].
- P'iatakova, T. (2012). Rozvytok inklyuzyvnoyi kompetentnosti: shveitsarskyi dosvid [Developing inclusive competence: Swiss experience]. *Studies in Comparative Education*, 1(11), 93-98 [In Ukrainian].
- Sadova, I. (2015). Osoblyvosti pidhotovky maibutnoho vchytelia do navchannia ditei z osoblyvymy potrebamy v umovakh inklyuzyvnoyi osvity [Peculiarities of preparing a future teacher to teach children with special needs in inclusive education]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 14, 313-318. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2015_14_45 [In Ukrainian].

NICHUHOVSKA L.

DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL READINESS TO INCLUSIVE EDUCATION IN THE MAGISTRACY CONDITIONS

The article is devoted to the actual problem of integrating children with special educational needs into general educational institutions by creating the proper conditions for qualitative inclusive education. The purpose of the article is theoretical substantiation of instrumental characteristics that allow assessing the dynamics of the development of future teachers' professional readiness for the implementation of inclusive education in the conditions of the magistracy. The objectives of the study are: firstly, the definition of components, criteria and indicators for the future teacher's willingness to engage in inclusive education on the basis of a systematic approach; secondly, the elucidation of the requirements for knowledge and pedagogical skills that contribute to the formation of general and professional competencies, the mastery of which provides a sufficient level of integral competence as the basis for the development of the professional readiness of the future teacher to the implementation of inclusive education. To solve the first problem, the system of components, criteria and indicators of development of professional readiness of the future teacher in the conditions of the magistracy is developed and theoretically substantiated. To solve the second problem, the barriers which hinder the successful implementation of inclusive processes were distinguished, the requirements for knowledge and pedagogical skills of the magistracy students for future professional activities were identified, and prospective guidelines were set for the organization of educational and cognitive activity of future teachers towards inclusive education. The study suggests that the development of future teachers' readiness for inclusive learning will be effective if it is based on the creative use of isolated instrumental characteristics that allow to evaluate the dynamics of future teachers' professional readiness for the inclusive education implementation in the magistracy.

Key words: teacher, inclusive education, children with special educational needs, master's training.

Надійшла до редакції 02.07.2019 р.

УДК 37.091.113

ORCID 0000-0003-2344-5347

DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201338>

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО НОВАТОРСТВА СУЧАСНОГО КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Надія Білик

У статті визначено, що особливої уваги потребує питання педагогічного новаторства керівника закладу загальної середньої освіти засобами розвитку його креативності. Педагогічне новаторство розглянуто як сукупність педагогічних ідей, підходів, методів, технологій навчальної і виховної роботи, котрі ще не презентувалися в сучасному освітньому просторі, а також комплекс елементів або окремих елементів, що містять нове й ефективне (порівняно з попереднім) розуміння навчальних і виховних питань, а головне – інструменти розв'язання таких питань у сучасних швидкозмінних, мінливих умовах розвитку освіти. З'ясовано, що керівникові закладу загальної середньої освіти необхідний великий запас складних управлінських умінь: уміння ставити цілі, конкретизувати їх у вигляді завдань, проектувати і планувати роботу закладу освіти, організовувати освітній процес, діагностувати, аналізувати, здійснювати моніторинг освітнього процесу й ухвалювати управлінські рішення, вміння управляти собою, готовність до саморозвитку, навички вирішення проблем, творчий підхід, уміння впливати на людей, розуміння управлінської праці, навички керівника, здатність формувати колектив. Прикладами реалізації проблеми визначено введення до змісту навчальних програм Інститутів післядипломної педагогічної освіти курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників незалежно від їх фаху (курси як організаційно-діяльнісна гра; інтегровані курси як пролонгована ділова гра; дистанційні консалт-курси для підготовки вчителя-дослідника; проблемні курси для викладачів закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації; тренінг-курси розвитку інноваційної діяльності закладу освіти, які проходять на замовлення закладу освіти і проводяться на його базі). Рекомендовано у міжтестастійний період долучати педагогів до участі у школах новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників післядипломної освіти.

Ключові слова: новаторство, педагогічне новаторство, риси креативності, школа новаторства, курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників, керівник закладу загальної середньої освіти

Постановка проблеми. «Світ за участі нової України як фракталу-зародку став конкретніше зміщуватися науковою ідеєю у бік пошуків відповіді на запитання як народам світу навчитися жити всім разом, тобто об'єктивно цефалізація (поняття введене Дж. Дана) – наростає, але й градус створеної суспільної напруги збільшується. Змінити стан на краще може лише освіта, як найкоротший шлях до цивілізації, й нова школа для неї» (Самодрин, & Білик, 2017, с. 3). Таким чином, сучасна освіта покликана формувати особистість, індивідуальність, яка зможе вижити в умовах невизначеності. Сьогодні треба мати на увазі, що «знання – не ідеал освіченої людини, бо кожне рішення в ситуації невизначеності – це результат творчої діяльності людини, застосування одних і тих же знань новим способом, у новій конфігурації, з новими акцентами і новою метою. Роль освіти і науки в розвитку особистості і держави є неоціненною, а проблема оновлення управління навчальним закладом є невідкладною для розвитку освіти в цілому» (Білик, 2018, с. 6).

© Н. Білик, 2019

Тому в умовах становлення Нової української школи передбачаємо зміни щодо моделі управління закладом загальної середньої освіти (ЗЗСО), а це вимагає від його керівника новаторської позиції та вміння так організувати роботу в закладі освіти, щоб педагогічний колектив, батьки, учні та громада відчули себе єдиною командою: «...здатність працювати в команді, управляти командою – важливі компетентності, яких вимагає від фахівців суспільство сьогодні і в майбутньому. Серед визнаних експертами World Economic Forum (Давос, 2016 р.) десяти ключових компетентностей, необхідних фахівцям у 2020 р., четверту позицію займає компетентність «управління людьми», п'яту — «координація дій з іншими», дев'яту позицію в зазначеному списку посідає «взаємодія, ведення переговорів» (Отич та ін., с. 26).

Вважаємо, що сучасний керівник ЗЗСО – людина, яка постійно працює над собою, над своїми професійними й особистісними якостями. Його творча активність управлінця повинна виявлятися у доцільному використанні методів, прийомів, форм і засобів управлінського впливу та прийнятті правильного управлінського рішення в кожній конкретній ситуації керівництва освітнім процесом.

Саме тому у наш час зростає роль педагогічного новаторства в діяльності сучасного керівника закладу загальної середньої освіти.

Аналіз публікацій. Дослідженню новаторства в педагогіці присвячені праці І. Зязюна, В. Кан-Калика, О. Савченко, С. Сисоевої, І. Соколової, О. Сухомлинської.

Заслуговує на увагу й позитивний досвід вітчизняних і зарубіжних педагогів-новаторів: Ш. Амонашвілі, І. Волкова, І. Іванова, Є. Ільїна, С. Лисенкової, М. Щетиніна, В. Караковського, Б. Нікітіна, М. Палтишева, В. Шаталова, Д. Ниль, Д. Беттельгейм, Б. Шор, М. Карне, Ц. Дентон-Айд, Д. Елкайнд та ін. Маючи за плечима багаторічний досвід, вони шукали такі дидактичні системи, які б рішуче змінили освітній процес у школі. Педагогів-новатори зіграли велику роль у переосмисленні багатьох колишніх поглядів і традицій у дидактиці, зробили внесок у розвиток нових напрямів у навчанні учнів, проклали шлях до розгортання численних авторських шкіл, що виникли вже в 90-і роки.

Отже, новаторство в педагогіці з'явилося як органічна відповідь на запит суспільства, що зазнало тотальної кризи освітньої системи при переході суспільства до постіндустріальної фази розвитку.

Останнім часом у науково-педагогічній літературі все частіше зустрічаємо публікації, присвячені таким питанням: теоретичному узагальненню феномену педагогічного новаторства (Дічек, 2009; Дічек, 2019); новаторству в контексті глобалізації освітньої системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників (Білик, 2015); активізації інноваційної та новаторської діяльності в Україні на макро- та мікрорівнях Несен, & Околіта, 2016); новаторству у формуванні культурних цінностей при викладанні мови (Соловійова, 2019) тощо.

Звертаючись до проблеми педагогічного новаторства, зазначимо, що на даному етапі потужною силою модифікації регіональних освітніх систем підвищення кваліфікації в умовах Нової української школи є підняття ролі сучасного керівника закладу загальної середньої освіти, тому **метою статті** є обґрунтування необхідності застосування педагогічного новаторства як ефективного засобу розвитку управлінської компетентності керівника закладу загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Система неперервної освіти не може будуватися на основі принципів дискретності, що застосовувалися у післядипломній освіті до останнього часу. Вона вимагає виходу за межі закладів післядипломної педагогічної освіти та інтеграції в освітній простір. Невипадково, питання новаторства на початку XXI ст. сколихнуло післядипломну педагогічну освіту (ППО) України. Отже, саме ППО стає тоді інноваційною, коли виконує системоутворювальні функції як щодо соціальних процесів, так і особистісного розвитку педагогічного працівника (Білик, 2016).

Л. Несен, І. Околіта підкреслюють, що «новаторська діяльність персоналу виступає одним із пріоритетних напрямів управління на підприємстві. Інноваційна праця стає визначальною в сучасних умовах розвитку ринкових відносин, без якої національна інноваційна система не зможе ефективно формуватися і функціонувати...» (Несен, & Околіта, с. 258). Відповідно це стосується й управління педагогічними колективом у закладах загальної середньої освіти.

Для того, щоб розвивати новаторську діяльність, необхідно також передбачити моральне і матеріальне стимулювання педагогічних працівників ЗЗСО, що буде мати вагоме місце в системі мотивації їхньої інноваційної діяльності, оскільки гідний розмір винагороди за новаторську діяльність сприймається працівниками не лише як засіб задоволення певних матеріальних потреб, а насамперед як рівень визнання його заслуг відповідно до ступеня впливу на кінцеві результати від упровадження новацій.

Розглянемо змістову сутність понять «новаторство» і «педагогічне новаторство».

За словником, *новаторство* – вияв ініціативи, творення нового у науці, мистецтві, виробництві, управлінні тощо. Психологія вивчає новаторство як специфічний вид діяльності, в ході якого досягається вихід за межі існуючого, творення нових зразків матеріальної і духовної культури («Новаторство», 2019).

У сув'язі з вивченням тенденцій реформування української шкільної освіти в добу незалежності, зокрема в напрямі особистісно орієнтованого навчання дітей, постає вмотивована доцільність розгляду феномену педагогічного новаторства, яке є дієвим практичним засобом генерування й упровадження нових освітніх технологій та здійснення трансформаційних зрушень (Дічек, 2019, с. 82).

Щодо терміну «педагогічне новаторство», то, незважаючи на доволі активний ужиток, його розгорнуте тлумачення майже не зустрічається в науковій літературі й фахових словниках. Винятком є «Український педагогічний словник» (2011) відомого українського вченого академіка НАПН України С. Гончаренка, де подано таке формулювання: «Новаторство педагогічне – термін, який вживається для позначення діяльності вчителів та вихователів, спрямованої на поліпшення процесу навчання і виховання, на його раціоналізацію. Ця діяльність може стосуватися змін у завданнях, методах і прийомах навчання, а також змін у формах організації процесу навчання і виховання. Педагогічне новаторство може здійснюватися у вигляді діяльності експериментальних, пілотних, авторських шкіл» (Гончаренко, 2011, с. 233-234).

На наш погляд, продуктивною може бути класифікація видів педагогічного новаторства на основі виокремлення: нового у змісті освіти, нового в організації освіти та нового у процесуальній реалізації освіти дітей і молоді. Можна також типологізувати педагогічне новаторство за рівнем застосування нововведень – загальнопедагогічні, галузеві, вузько методичні.

Наголосимо, що виважене ставлення до обґрунтування понять і термінів сприяє, перше, впорядкуванню фахової наукової мови (як Тексту) й точнішому визначенню типів, рівнів нового в освіті, а, по-друге, і це є ще більш істотним, встановленню й обґрунтуванню такої важливої характеристики здійснення новацій, як першість і наступність ідей на рівні історії української педагогічної думки, а далі – аргументування фактів наступності, синергійності освітніх ідей в історії світової педагогічної культури, що дає підстави для доказової характеристики внеску українських освітян у глобальну скарбницю педагогічного новаторства. Історична наступність новаторських ідей чи новаторських за змістом освітньо-технологічних компонентів навчання і виховання може бути з'ясована лише на основі узгодження понять, якими оперують у світовій та українській освітній практиці. Встановлено, що з'ясування генези, наступності і розвитку новаторських концепцій та освітніх практик (досвіду) створює основу для критично-творчого використання здобутків далекого і близького минулого у сучасному оновленні освіти (Дічек, 2019, с. 83).

Н. Дічек вважає, що є потреба розширити й оновити інтерпретацію терміну «педагогічне новаторство», по-перше, врахувавши у його визначенні поняття новацій у царині теоретичних розробок або ідей (положення) щодо обґрунтування змін в освітній галузі; по-друге, замінити ним термін «передовий педагогічний досвід», що функціонує в науковому обігу, починаючи з другої половини ХХ ст., і вартий оновлення.

Услід за дослідницею, рекомендуємо внести у науковий ужиток модернізований український термін, а саме: «Педагогічне новаторство – це сукупність педагогічних ідей, підходів, методів, технологій навчальної і виховної роботи, котрі ще не презентувалися в сучасному освітньому просторі, а також комплекс елементів або окремих елементів, що містять нове й ефективне (порівняно з попереднім) розуміння навчальних і виховних питань, а головне – інструменти розв’язання таких питань у сучасних швидкозмінних, мінливих умовах розвитку освіти» (Дічек, 2019, с. 82-83).

Крім того, зазначимо, що «новаторство залежить від педагога, а не від системи! Примусове новаторство – це новий біч української школи! Говорячи, що не можна примушувати дитину до вивчення матеріалу, примус перенесли на вчителя!» (Кущенко, 2019).

Керівникові закладу освіти необхідний великий запас складних управлінських умінь: умінь ставити цілі, конкретизувати їх у вигляді завдань, проектувати і планувати роботу закладу освіти, організовувати освітній процес, діагностувати, аналізувати, здійснювати моніторинг освітнього процесу й ухвалювати управлінські рішення, вміння управляти собою, готовність до саморозвитку, навички вирішення проблем, творчий підхід, умінь впливати на людей, розуміння управлінської праці, навички керівника, здатність формувати колектив.

Погоджуємося з Л. Пшеничною, що особливістю моделі керівника навчального закладу ХХІ століття є його громадянська спрямованість, орієнтація на розвиток соціально-значущих цінностей – професійної честі, обов’язку, морально-етичних якостей, готовності до самореалізації особистості у професійному зростанні, розвиток індивідуальних творчих здібностей і задатків, бажання створювати управлінські технології на основі характеристик та індивідуальних особливостей (Пшенична, 2016, с. 7).

Заслуговує на увагу інформація про те, що елітні атлети по всьому світу пройшли тест Red Bull Wingfinder, щоб з’ясувати особливості свого характеру, які допомогли їм досягти успіху. Не заважало б і кожному керівнику ЗЗСО знати, чи він є креативною особистістю і чи відкритий до нового досвіду у своїй роботі. Пропонуємо розглянути шість різних типів креативності («Креативність має», 2018):

Прагматичний. Прагматичні люди, як правило, залишаються обґрунтованими, уникають зайвої складності та вибирають найбільш реальний підхід до справи. Цей тип людей знайде швидке та ефективне рішення проблеми і може досягти успіху завдяки тому, що є стабільним, не ускладнює речі та є завжди сфокусованим.

Новаторський. Наявність новаторського підходу до креативності означає, що люди можуть генерувати оригінальні ідеї та застосовувати їх у корисний спосіб. Новатори здатні бачити речі під іншим кутом і також здатні брати на себе ініціативу щодо того, як щось має бути зроблено. Це виділяє їх серед натовпу. Хоча новатори здатні генерувати безліч оригінальних ідей, інколи краще зупинити їх у цьому генеруванні та зосередити на перетворенні деяких пропозицій у життя.

Адаптивний. Бути адаптивним – це все про здатність впоратися і навіть обходити зміни. Така якість дає людям з цією рисою перевагу, оскільки вони можуть успішно адаптуватися до змін цілей та завдань на роботі, що робить їх гнучкими людьми в команді, яких не обтяжують написані правила. Однак у адаптивних людей можуть виникати проблем при фокусації лише на одній речі, тому важливо, щоб вони інколи працювали лише над чимось одним для гарантування виконання поставлених задач.

Сфокусований. Сфокусовані люди часто мають перевагу над усіма нами, оскільки можуть концентруватися на проблемі і виконувати дії для її вирішення. Це дуже важливий скіл, який важливо розвивати, оскільки розвиток технологій спричиняє сплеск різноманітних можливостей для зміщення акценту уваги. Структурований підхід та прийняття правил може допомогти сфокусованим людям досягти успіху. Ті, хто достатньо розвинули навичку сфокусованості, можуть не просто зосереджуватися на якомусь завданні, але також придумувати нові шляхи підходу до ситуації. Таким чином вони стимулюватимуть себе шукати нові вирішення, що може бути навіть цікавіше, ніж просто сфокусовано виконувати роботу.

Відкритість до досвіду. Відкритість до досвіду – ще одна форма креативності, це риса, яка допомагає людям, як, наприклад, велосипедисту Сібазу оцінювати новаторство та різноманіття. Ця риса дозволяє орієнтуватися в складних та постійно змінних системах, і є важливою при адаптації до сучасних організацій. Люди, що володіють цією рисою, ймовірно, є винахідливими і звертають увагу на те, як влаштовані речі. Дуже важливо знати, коли потрібно (а коли ні) висловлювати прогресивні ідеї, а також бути більш сфокусованим та дисциплінованим, щоб частіше перетворювати креативні ідеї в життя.

Класичний. Люди, що мають класичний підхід до креативності більш схильні притримуватися власних принципів, які сформувалися на попередніх ситуаціях і речах, в яких вони впевнені. Це риса, яка є у багатьох лідерів, і яка дає їм бачення шляху розвитку ситуації. Вона полягає у постійній та впевненій праці, що гарантує стабільність, і може бути простішим та надійнішим способом для роботи. Люди, що володіють цією рисою, більш схильні протистояти змінам та уникають нових можливостей, однак, не менш важливо, щоб вони спостерігали за прикладами інших, що дозволить їм розширити світогляд, а відповідно і втілювати нові напрацювання.

Вважаємо, що сучасний керівник закладу загальної середньої освіти повинен це врахувати і добре знати, які риси креативності йому притаманні і над чим потрібно у подальшому працювати.

Результати. У сучасному вимогливому та швидкозмінному середовищі рівень освіти значною мірою залежить від результативності запровадження сучасних технологій у на курсах підвищення кваліфікації керівників ЗЗСО, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах і психолого-педагогічних теоріях.

Сучасна післядипломна педагогічна освіта має величезні резерви невикористаних можливостей для підвищення якості підготовки професіоналів для закладів загальної середньої освіти (Зелюк, & Білик, 2018). На кафедрі педагогічної майстерності та інклюзивної освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського на допомогу керівникам ЗЗСО розроблено моделі курсів незалежно від фаху вчителя з метою розвитку та саморозвитку творчого мислення педагогічного колективу та творчого потенціалу вчителя (рис. 1):

Рис. 1. Моделі курсів підвищення кваліфікації незалежно від фаху вчителя

Курси як організаційно-діяльнісна гра (курси-ОДГ) – форма курсової підготовки окремого педагогічного колективу, що є органічним складником процесу навчання в системі підвищення кваліфікації, її плановим компонентом, слугує для вирішення педагогічних проблем закладу освіти, сприяє розвитку та саморозвитку творчого мислення колективу.

Курси як пролонгована ділова гра (курси-ПДГ) – інтегрована форма курсової підготовки фахівців суміжних предметів у вигляді пролонгованої (пролонгація – від лат. pro-longo – продовжую) ділової гри (протягом року), яка проводиться за визначеними етапами та відповідними компонентами. Курси спрямовані на розвиток і саморозвиток творчого потенціалу вчителя-дослідника, яка будується на колективній діяльності викладацької команди та слухачів курсів тривалий час (Зелюк, & Білик, 2018, с. 22).

Консалт-курси (консалт – від слова «консалтинг» – управлінське консультування) – дистанційна модель системи підвищення кваліфікації вчителів, головна мета якої трансформація наукової інформації та перетворення її в знання, форма співтворчості теоретиків освіти та практиків, розвиток та саморозвиток творчого потенціалу вчителя-дослідника. Курси для вчителів вищої кваліфікаційної категорії та для досвідчених директорів закладів загальної середньої освіти.

Проблемні курси – модель курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗВО I-II рівнів акредитації, що проводяться на замовлення та за визначеною проблемою на базі закладу і сприяють розвитку та саморозвитку творчого потенціалу педагога.

Тренінг-курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників проводяться на замовлення закладу освіти. Особливістю курсів є розвиток інноваційної діяльності педагогічних працівників окремого закладу освіти.

У міжквартальний період керівникам ЗЗСО та ЗВО I-II рівнів акредитації пропонується участь у роботі міжрегіональної (Полтавщина та Кіровоградщина), Полтавської регіональної та зональних школах новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників післядипломної освіти з метою розвитку та саморозвитку творчого потенціалу педагогів у регіональній освітній системі підвищення кваліфікації. Протягом 2012–2019 рр. постійно проводяться методичні студії шкіл новаторства, міжнародні та всеукраїнські науково-практичні конференції, круглі столи, відеокастамарафон педагогів-новаторів, фестиваль «Золотий фонд уроків Полтавщини» тощо.

Висновки. Таким чином, завданням кожного керівника закладу загальної середньої освіти є: активізувати творчі здібності свої та кожного педагога закладу загальної середньої освіти; спрямувати свою активність у русло досягнення конкретних новаторських результатів. А для цього необхідно створити умови, в яких би найбільшою мірою міг розкритися творчий потенціал працівника та виникла б стійка потреба в напруженій і результативній праці. При цьому керівникові важливо враховувати не тільки особисті здібності педагогічних працівників, а й власну креативність, особисті мотиви, потреби, інтереси, пріоритети, індивідуальні можливості.

ЛІТЕРАТУРА

- Білик, Н. І. (Ред.). (2018). *Регіональна освітня система підвищення кваліфікації як фактор розвитку професіоналізму педагогічних працівників: теорія, практика та виклики часу*. Взято з http://poippo.pl.ua/images/FILES/pidrozdzily/kafedra_pedmaisternosti/biblioteka/tezi_23.11.2018.pdf
- Білик, Н. І. (2015, Вересень). Новаторство в контексті глобалізації освітньої системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників. В *Мультидисциплінарні академічні дослідження і глобальні інновації: гуманітарні та соціальні науки : зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф. (MARGIHSS 2015)* (с. 11-15). Київ.
- Білик, Н. І. (2016). *Теоретичні і методичні засади управління адаптивно-педагогічним проектуванням регіональних освітніх систем підвищення кваліфікації педагогічних працівників* (Дис. д-ра пед. наук). Черкаський нац. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького, Черкаси.

- Гончаренко, С. (2011). *Український педагогічний енциклопедичний словник* (2-ге вид.). Рівне: Волинські обереги.
- Дічек, Н. (2009). До питання теоретичного узагальнення феномену педагогічного новаторства (ретроспективний вимір). *Історико-педагогічний альманах*, 2, 4-42. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2009_2_3
- Дічек, Н. П. (2019). Теоретико-методологічні аспекти вивчення історії феномену педагогічного новаторства. В *Прикладні наукові розробки та теоретичні дослідження XXI століття* (Т. 2, с. 82-84). Вінниця: ГО "Європейська наукова платформа".
- Зелюк, В. В. & Білик, Н. І. (2018). Інноваційний підхід до навчання дорослих у післядипломній педагогічній освіті. *Імідж сучасного педагога*, 6 (183), 19-23. Взято з <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/148178/149371>
- Креативність має 6 різних типів. До якого належиш ти? (2018). *Red Bull*. Взято з <https://www.redbull.com/ua-uk/what-type-of-creative-are-you>
- Кущенко, А. (2019). *Примусове новаторство – це новий бич української школи, – думка*. Взято з <http://www.ukr.life/uk/osvita/primusove-novatorstvo-tse-novij-bich-ukrayinskoyi-shkoli-dumka/>
- Несен, Л. М. & Околіта, І. І. (2016). Чинники активізації інноваційної та новаторської діяльності в Україні на макро- та мікрорівнях. *Економіка та суспільство*, 3, 253-259.
- Новаторство (2019). *Вікіпедія*. Взято з <https://uk.wikipedia.org/wiki/новаторство>
- Отич, О. М., Задорожна, Л. К., Рябова, З. В., Оліфіра, Л. М., Тимошко, Г. М., Сидоренко, В. В. ... Гриньова, М. В. (2018). *Нові вимоги до компетентностей керівників шкіл в Україні* (О. М. Отич, Л. К. О. де Фонтан, Ред.). Київ.
- Пшенична, Л. В. (2016). *Керівник навчального закладу*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка.
- Самодрин, А. П., Білик, Н. І. (2017). На шляху до нової школи. *Імідж сучасного педагога*, 1, 3-10.
- Соловйова, О. В. (2019). Новаторство у формуванні культурних цінностей при викладанні мови. В *Діалог культур як засіб пізнання світу, шлях до взаєморозуміння: матеріали XII міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів* (с. 148-149). Харків: ХНУБА.

REFERENCES

- Bilyk, N. I. (2015, October). Novatorstvo v konteksti hlobalizatsii osvitnoi systemy pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv [Innovation in the context of the globalization of the educational system of professional development of teaching staff]. In *Multydystsylinarni akademichni doslidzhennia i hlobalni innovatsii: humanitarni ta sotsialni nauky [Multidisciplinary Academic Research and Global Innovation: Humanities and Social Sciences]: Proceedings of the International Scientific Conference (MARGIHSS 2015)* (pp. 11-15). Kyiv [in Ukrainian].
- Bilyk, N. I. (2016). *Teoretychni i metodychni zasady upravlinnia adaptivno-pedahohichnym proektuvanniam rehionalnykh osvitynykh system pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv* [Theoretical and methodological foundations of management of adaptive-pedagogical design of regional educational systems of advanced training of pedagogical workers]. (PhD. diss.). Cherkaskyi nats. ped. un-t im. Bohdana Khmelnytskoho, Cherkasy [in Ukrainian].
- Bilyk, N. I. (Ed.). (2018). *Rehionalna osvitalia systema pidvyshchennia kvalifikatsii yak faktor rozvytku profesionalizmu pedahohichnykh pratsivnykiv: teoriia, praktyka ta vykyky chasu [Regional education system of professional development as a factor of development of professionalism of pedagogical workers: theory, practice and challenges of time]*. Retrieved from http://poippo.pl.ua/images/FILES/pidrozdyly/kafedra_pedmaisternosti/biblioteka/tezi_23.11.2018.pdf [in Ukrainian].
- Dichek, N. (2009). Do pytannia teoretychnoho uzahalennia fenomenu pedahohichnoho novatorstva (retrospektyvnyi vymir) [On the theoretical generalization of the phenomenon of pedagogical innovation (retrospective measurement)]. *Istorko-pedahohichniy almanakh [Historical and pedagogical almanac]*, 2, 4-42. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2009_2_3 [in Ukrainian].
- Dichek, N. P. (2019). Teoretyko-metodolohichni aspekty vyvchennia istorii fenomenu pedahohichnoho novatorstva [Theoretical and methodological aspects of studying the history of the phenomenon of pedagogical innovation]. In *Prykladni naukovy rozrobky ta teoretychni doslidzhennia XXI stolittia* (Т. 2, s. 82-84). Vinnytsia: HO "Ievropeiska naukova platforma" [in Ukrainian].
- Honcharenko, S. (2011). *Ukrainskyi pedahohichniy entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary]* (2-he vyd.). Rivne: Volynski oberehy [in Ukrainian].
- Kreatyvnist maie 6 riznykh typiv. Do yakoho nalezhysh ty? [Creativity has 6 different types. Which one are you from?] (2018). *Red Bull*. Retrieved from <https://www.redbull.com/ua-uk/what-type-of-creative-are-you> [in Ukrainian].
- Kushchenko, A. (2019). *Prymusove novatorstvo – tse novyi bich ukrainskoi shkoly, – dumka [Forced innovation is the new scourge of the Ukrainian school]*. Retrieved from <http://www.ukr.life/uk/osvita/primusove-novatorstvo-tse-novij-bich-ukrayinskoyi-shkoli-dumka/> [in Ukrainian].

- Nesen, L. M. & Okolita, I. I. (2016). Chynnyky aktyvizatsii innovatsiinoi ta novatorskoi diialnosti v Ukraini na makro- ta mikrorivniakh [Factors of activation of innovative and innovative activity in Ukraine at macro and micro levels]. *Economy and Society*, 3, 253-259 [in Ukrainian].
- Novatorstvo [Innovation] (2019). *Vikipediia*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/novatorstvo> [in Ukrainian].
- Otych, O. M., Zadorozhna, L. K., Riabova, Z. V., Olifira, L. M., Tymoshko, H. M., Sydorenko, V. V. ... Hrynova, M. V. (2018). *Novi vymohy do kompetentnosti kerivnykiv shkil v Ukraini [New competency requirements for school leaders in Ukraine]* (O. M. Otych, L. K. O. de Fontan, Eds.). Kyiv [in Ukrainian].
- Pshenychna, L. V. (2016). *Kerivnyk navchalnoho zakladu [Head of educational institution]*. Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka [in Ukrainian].
- Samodryn, A. P., Bilyk, N. I. (2017). Na shliakhu do novoi shkoly [On the way to a new school]. *Image of the modern pedagogue*, 1, 3-10 [in Ukrainian].
- Soloviova, O. V. (2019). Novatorstvo u formuvanni kulturnykh tsinnostei pry vykladanni movy [Innovation in the formation of cultural values in language teaching]. In *Dialog kultur yak zasib piznannia svitu, shliakh do vzaiemorozuminnia [Dialogue of cultures as a means of knowing the world, a way to understanding]: Proceedings of the International Scientific Conference* (s. 148-149). Kharkiv: KhNUBA [in Ukrainian].
- Zeliuk, V. V. & Bilyk, N. I. (2018). Innovatsiinyi pidkhid do navchannia doroslykh u pisliadyplomnii pedahohichnii osviti. *Image of the modern pedagogue*, 6 (183), 19-23. Retrieved from <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/148178/149371> [in Ukrainian].

NADIIA BILYK

THE ROLE OF PEDAGOGICAL INNOVATION IN THE ACTIVITY OF THE MODERN HEAD OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTION

The article reveals the issue of pedagogical innovation and its role for the head of the general secondary education institution in view of the developing his creativity. Pedagogical innovation is considered to be a set of pedagogical ideas, approaches, methods, technologies of education, which have not yet been presented in modern educational sphere, as well as a set of elements which contains a new and effective (comparatively to the previous ones) awareness of teaching methods and educational achievements and, what is even more important, empowers tools to enable an educator to solve the issues in today's rapidly changing educational environment. It is revealed that the head of the general secondary education institution needs a large set of varied management skills: ability to set goals, define the objectives, design and plan the work of the education institution, organize the educational process, diagnose, analyze, monitor the educational process and make decisions, self-management skills, readiness for self-development, problem-solving skills, creativity, ability to influence people, management of teaching, capability to work in a team. The examples of the problem implementation are the facts presented in the article as following: the introduction of pedagogical staff advanced training courses into the content of the curricula of the Institutes of postgraduate pedagogical education, which aimed at the professional development of pedagogical workers regardless of their specialty (courses as teaching activity game; integrated courses as a model educational game; distance consulting courses for training the teacher-investigator; for the lecturers of higher education institutions of the I-II levels of accreditation; training courses of innovative activity development of the education institutions, which are commissioned by the education institutions and are held at their base). It is recommended that during the in-between certification period, teachers should be involved in the innovation environment at schools of innovation for management, scientific and pedagogical staff of the postgraduate education institutions. The task of each head of the general secondary education institution is to activate the own creative abilities and the creative abilities of every teacher of the general secondary education institution; to direct its activity in the direction of achieving concrete innovative results. And for this it is necessary to create conditions in which the creative potential of the employee could be revealed to the greatest extent and there would be a stable need for hard and productive work. In this case, it is important for the manager to take into account not only the personal abilities of pedagogical staff, but also their own creativity, personal motives, needs, interests, priorities, individual opportunities.

Key words: innovation, pedagogical innovation traits, of creativity, school of innovation, pedagogical staff advanced training courses, the head of general secondary education institution.

Надійшла до редакції 12.07.2019 р.

УДК 378.011.3-051:37.014.3

ORCID 0000-0003-4869-274X

DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201339>

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ВИМІРІ РОЗБУДОВИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Олена Ільченко

Розглянуто проблему формування професійної мотивації майбутніх учителів у вимірі розбудови нової української школи. Застосовано методикау «Мотивація навчання студентів педагогічного вишу» (С.О. Пакуліна, С.М. Кетько) та методикау «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (модифікація А.О. Реана, В.О. Якунініна)». Базою емпіричного дослідження став Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. За результатами проведених опитувань здійснено аналіз провідних мотивів навчання майбутніх учителів, з'ясовано характер домінування мотивів (зовнішні/внутрішні) у їх професійній мотивації. Показано, що провідними мотивами навчання студентів на момент дослідження виявилися внутрішні, які входять до структури професійної мотивації і є її рушійною силою. У ході дослідження виділено умови, необхідні для формування стійких мотивів професійної мотивації студентів (процесуально-змістові, дидактично-освітні, психологічні).

Результати дослідження підтверджують, що ефективність і успішність формування професійної мотивації студентів напряму залежать від рівня сформованості мотивів, серед яких внутрішні, професійно зорієнтовані мотиви (високий пізнавальний інтерес) мають домінувати над зовнішніми, вузько-особистісними (низький пізнавальний інтерес). Для забезпечення такого результату у закладі вищої освіти має бути організована цілеспрямована, систематична робота на основі партнерства і суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників педагогічного процесу. Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у виявленні й характеристиці чинників позитивного і негативного впливу на навчальну та пізнавальну діяльність студентів педагогічних вишів; у дослідженні розвитку мотивації до навчання в умовах дистанційної форми організації підготовки майбутніх учителів; у вивченні особливостей формування мотивації до навчання й мотивації до професії педагога.

Ключові слова: *мотиви, професійна мотивація, умови формування стійких мотивів професійної мотивації, майбутній учитель, нова українська школа.*

Постановка проблеми. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», ухвалена у 2016 р., розкриває стратегічні шляхи її оновлення в Україні до 2029 р.

Серед дев'яти ключових компонентів формули нової школи другу позицію по праву займає умотивований учитель, який мусить бути конкурентоспроможним, професійно мобільним, соціально відповідальним, здатним оперативно реагувати й адаптуватися до мінливих умов інформаційно-глобального світу, відкритим для творчого сприйняття нових ідей і готовим їх реалізовувати на практиці і, головне, – здатним постійно дбати про власний особистісний і професійний розвиток. «Школа українська буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель. Він – успішний

вчитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає» – так зазначається у Концепції нової української школи (Концепція «Нова українська школа», 2016: 16).

Зрозуміло, що таким учителем може стати лише мотивований до педагогічної діяльності професіонал. У цьому зв'язку, постає нагальна потреба формування стійких мотивів професійної діяльності майбутніх учителів, які мають стати для школи третього тисячоліття реальним «агентом змін» на краще.

Аналіз публікацій. З-поміж українських науковців, роботи яких присвячувались проблемі формування мотивів навчальної діяльності студентів у вищій школі, професійної мотивації називаємо: В. Георгієва (Георгієв, 2018) – проаналізовано мотиваційний компонент у структурі професійної компетентності майбутніх офіцерів; І. Зайцеву (Зайцева, 2013, Лузан, 2013) – досліджено пізнавальну активність студентів вищих економічних навчальних закладів; С. Ігнатенко (Ігнатенко, 2016) – розглянуто проблему формування мотивації студентів до самостійних занять фізичною культурою; Т. Клибанівську (Клибанівська, 2015) – проаналізовано мотивацію як детермінанту навчальної діяльності студентів вищих закладів освіти; Г. Костишину (Костишина, 2003) – розглянуто проблему формування мотивації до навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих технічних закладів освіти; П. Лузана (Лузан, 2015) – проаналізовано навчальну активність студентів у сільськогосподарському виші; Ю. Патик (Патик, 2016) – досліджено мотиваційні тенденції майбутніх соціальних працівників; А. Сільвейстра, М. Моклюка (Сільвейстр, 2014, Моклюк, 2014) – розглянуто мотивацію навчання студентів як психолого-педагогічну проблему; Ю. Сербіна (Сербін, 2018) – проаналізовано вплив особистісного адаптивного потенціалу студентів-гуманітарії на процес їхньої адаптації до навчання та ін.

Окремі аспекти формування стійких мотивів до навчальної діяльності, професійної мотивації, креативної компетентності, мотиваційно-ціннісних детермінант майбутніх учителів досліджували українські вчені: І. Галян (Галян, 2018), Ю. Калюжна (Калюжна, 2016), А. Мельник (Мельник, 2017), Л. Перетятко (Перетятко, 2016), В. Фрицюк (Фрицюк, 2016), В. Черній (Черній, 2017), С. Яланська (Яланська, 2017) та ін.

Проблематика досліджень закордонними ученими представлена також різними напрямками. Дослідження теорії мотивації крізь призму трьох фундаментальних потреб людини – необхідності автономії, необхідності належності, необхідності компетенції запропонували Lynley H. Anderman, Valerie S. Leake (Lynley H. Anderman & Valerie S. Leake, 2005); вивчення мотиваційних змін студентів університетів шляхом навчання їх з використанням відео-освітнього потоку BLOSSOMS розкрили Hamizan, N., Zaid, N. M. (Hamizan, N. & Zaid, N. M., 2014); зв'язок між мотивацією до навчання і освітніми результатами серед студентів технічних коледжів показали Chan, H., Wang, X. (Chan, H. & Wang, X., 2016); дослідження навичок, мотивів і стратегій навчання студентів коледжу із симптомами СДВГ здійснили Stephanie L. Simon-Dack, P. Dennis Rodriguez, Geoff D. Marcum (Stephanie L. Simon-Dack, P. Dennis Rodriguez & Geoff D. Marcum, 2016); взаємозв'язок навчання і мотиваційних навчальних стратегій студентів коледжу розкрив Bruce, W. Tuckerman (Bruce, W. Tuckerman, 2003); особливості моделювання вдоволення і мотивації студентів в інтегрованому освітньому середовищі університету проаналізувала Stukalina, Y. (Stukalina, Y., 2016); роль викладача у підготовці людини-професіонала з інтелектуальною, моральною і духовною культурою в сучасній парадигмі університетської освіти висвітлили Charikova, I., Zhadanov, V. (Charikova, I. & Zhadanov, V., 2017); роль інноваційних освітніх технологій (комунікативних та інтерактивних, пошукових, інформаційних, стимуляційних, ігрових та ін. у розвитку навчальної мотивації студентів розкрили Plugina,

M. I., Sokolova, I. Y., Gorbunkov, V. Y., Znamenskaya, S. V., Goman, M. V. (Plugina, M. I., Sokolova, I. Y., Gorbunkov, V. Y., Znamenskaya, S. V. & Goman, M. V., 2016); особливості взаємозв'язку навчання і мотивації досягнень представлено в роботі Schlag, B. (Schlag, B., 2013); специфіку взаємозв'язку навчання і мотивації розкрито в дослідженні Wagner, R., Hinz, A., Rausch, A., Becker B. (Wagner, R., Hinz, A., Rausch & A. Becker B., 2009), вивчення впливу лідерства викладачів на ефективність навчання студентів здійснено в статті Öqvist, A., Malmström, M. Öqvist, A. & Malmström, M., 2018) та ін.

Отже, огляд джерел переконує, що проблема вивчення мотивів і мотивації у студентському середовищі є актуальною не лише на теренах України, а й у інших країнах світу. Досліджуються різні її аспекти: від теоретико-методологічних до практико зорієнтованих. Враховуючи освітнє поле реформ в Україні останнім часом, маємо намір зробити акцент на вивченні проблеми формування мотивації саме майбутніх учителів. У зв'язку з цим, **метою статті** є аналіз провідних мотивів навчання майбутніх учителів у вимірі розбудови нової української школи; з'ясування характеру домінування мотивів (зовнішні/внутрішні) у професійній мотивації; виділення умов успішного формування професійної мотивації студентів педагогічного вишу.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні не існує однозначного трактування поняття «мотив». За основу його визначення беремо розуміння мотиву, наведене у теоретичних положеннях С. Рубінштейна: «Будь-яка дія, що спрямовує до певної мети, виходить з тих чи інших спонук. Більш чи менш адекватно усвідомлена спонука виступає як мотив» (Рубінштейн, 2002: 542). Виходячи зі сказаного, розглядаємо мотив як один із найважливіших компонентів психологічної структури будь-якої діяльності, за допомогою якого розкривається спонукальна природа дій, поведінки, вчинків людини, її сутність. У навчальній діяльності такою спонукою є мотиви начально-пізнавальної діяльності, розкриття яких має важливе значення для забезпечення її належної якості. Якщо студент навчається без пізнавального інтересу, його мотивом є лише одержання диплому або бажання догодити батькам чи щось інше, то і його знання не будуть міцними і глибокими, а отже – це буде професійно не мотивований, не цікавий для дітей вчитель.

Отже, під мотивами навчальної діяльності розуміємо все те, що спонукає особистість до неї, всі фактори, що зумовлюють пізнавальну активність людини – ідеали, цілі, потреби, інтереси, переконання, соціальні установки, почуття тощо. Враховуючи, що у вищому навчальному закладі з'являється / зміцнюється професійна мотивація молодих людей, адже тут навчальна діяльність тісно пов'язана із професійно-педагогічною, доцільно говорити також про мотиви професійної діяльності студентів. Під останніми розуміємо все те, що спонукає і спрямовує їх до вивчення майбутньої професійно-педагогічної діяльності, а відтак професійну мотивацію студентів педагогічного вишу усвідомлюємо як систему мотивів, що визначає їх конкретні форми діяльності або поведінки.

Базою емпіричного дослідження став Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Дослідження проводилося у березні 2018 р. Вибірку дослідження склали п'ятдесят п'ять студентів II курсу (орієнтовний вік – 18-19 років) стаціонарної форми навчання факультету філології та журналістики. У дослідженні застосовано методики: 1) «Мотивація навчання студентів педагогічного вишу» (С. О. Пакуліна, С. М. Кетько) (Кетько, Пакуліна, 2011); 2. «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (модифікація А. О. Реана, В. О. Якунініна)» (Методика изучения мотивов учебной деятельности (модификация А. А. Реана, В. А. Якунина), 2004).

Методика вивчення мотивації навчання студентів педагогічного вишу (С. О. Пакуліна, С. М. Кетько) була запропонована студентам у вигляді таблиці (табл. 1), що об'єднала три блоки мотивів: 1) мотиви, вступу до вишу (те, що є минулим); 2) мотиви навчання у виші (те, що є сьогоденням); 3) професійні мотиви (те, що має стати перспективою).

Таблиця 1

Методика вивчення мотивації навчання студентів педагогічного вишу (С. О. Пакуліна,
С. М. Кетько)

Мотиви	Бал
I. Що сприяло виборowi вами спеціальності?	
1. Безкоштовний вступ, низька плата за навчання	
2. Заняття в профільній спецшколі, спецкласі	
3. Бажання отримати вищу освіту	
4. Сімейні традиції, бажання батьків	
5. Порада друзів, знайомих	
6. Престиж, авторитет вузу і факультету	
7. Інтерес до професії	
8. Найкращі здібності саме в цій області	
9. Прагнення прожити безтурботний період життя	
10. Подобається спілкування з дітьми	
11. Випадковість	
12. Небажання йти в армію (для юнаків) Використовувати педагогічні знання для виховання своїх дітей (для дівчат)	
II. Що найбільш значимо для Вас в вашому навчанні?	
13. Успішно продовжити навчання на подальших курсах	
14. Успішно читися, скласти іспити на "добре" і "відмінно"	
15. Отримати глибокі і міцні знання	
16. Бути постійно готовим до чергових занять	
17. Не запускати вивчення навчальних предметів	
18. Не відставати від однокурсників	
19. Виконувати педагогічні вимоги	
20. Досягти поваги викладачів	
21. Бути прикладом для однокурсників	
22. Домогтися схвалення оточуючих	
23. Уникнути засудження та покарання за погане навчання	
24. Отримати інтелектуальне задоволення	
III. Отримання диплома дає Вам можливість:	
25. Досягти соціального визнання, поваги	
26. Самореалізації	
27. Мати гарантію стабільності	
28. Отримати цікаву роботу	
29. Отримати високооплачувану роботу	
30. Працювати в державних структурах	
31. Працювати в приватних організаціях	
32. Працювати в школі	
33. Заснувати свою справу	
34. Навчання в аспірантурі	
35. Самовдосконалення	
36. Диплом сьогодні нічого не дає	

Студенти мали оцінити найбільш значущі для них мотиви навчання у педагогічному виші за шкалою: 5 балів – дуже значущі, 3-4 – значущі, 0-2 – не значущі.

Методика вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (модифікація

А. О. Реана, В. О. Якуніна) проводилася за першим її варіантом, за яким студентам надавався перелік мотивів навчальної діяльності (кількість – 16), із котрих вони мали обрати для себе п'ять найбільш значущих і відмітити їх відповідною позначкою в рядку. Список мотивів:

1. Стати висококваліфікованим фахівцем.
2. Отримати диплом.
3. Успішно продовжити навчання на подальших курсах.
4. Успішно вчитися, скласти іспити на добре і відмінно.
5. Постійно отримувати стипендію.
6. Придбати глибокі і міцні знання.
7. Бути постійно готовим до чергових занять.
8. Не запускати предмети навчального циклу.
9. Не відставати від однокурсників.
10. Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.
11. Виконувати педагогічні вимоги.
12. Досягти поваги викладачів.
13. Бути прикладом однокурсникам.
14. Домогтися схвалення батьків і оточуючих.
15. Уникнути засудження та покарання за погане навчання.
16. Отримати інтелектуальне задоволення.

Результати обробки результатів дослідження передбачали оформлення у відповідну форму (табл. 2), в якій акцентовано на визначенні частоти назв мотивів з числа найбільш значущих за всією досліджуваною вибіркою. На основі цього визначалося рангове місце кожного мотиву у відповідній вибірковій сукупності.

Таблиця 2

Форма обробки результатів дослідження за методикою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (модифікація А.О. Реана, В.О. Якуніна)

Номер мотиву зі списку	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Кількість назв мотиву																
Частота назв мотиву																
Ранг мотиву																

Аналіз результатів дослідження за методикою «Мотивація навчання студентів педагогічного вишу» (С.О. Пакуліна, С.М. Кетько) представлено в таблицях 3, 4, 5. Він демонструє, що домінують внутрішні мотиви студентів до навчання. За першим блоком методики «Що сприяло вашому виборі спеціальності?» співвідношення внутрішні/зовнішні мотиви становить 1190/818 (табл. 3) і дорівнює 1,455; за другим блоком методики «Що є найбільш значущим для Вас у вашому навчанні?» співвідношення внутрішні/зовнішні мотиви становить 1351/1209 (табл. 4) і дорівнює 1,117; за третім блоком методики «Одержання диплому надає Вам можливість...» співвідношення внутрішні/зовнішні мотиви становить 1233/1271 (табл. 5) і дорівнює 0,969.

Таблиця 3

Узагальнювальні дані результатів дослідження за методикою «Мотивація навчання студентів педагогічного вишу» (С.О. Пакуліна, С.М. Кетько))
(перший блок методики «Що сприяло вашому виборі спеціальності?»)

№ мотиву	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Загальна сума балів внутрішніх мотивів	Загальна сума балів внутрішніх мотивів з коеф. 1.25	Загальна сума балів зовнішніх мотивів
Сума балів мотиву	195	88	257	87	40	107	216	211	119	180	76	194	952	1190	818
Ранг мотиву	4	9	1	10	12	8	2	3	7	6	11	5			

Таблиця 4

Узагальнювальні дані результатів дослідження за методикою «Мотивація навчання студентів педагогічного вишу» (С.О. Пакуліна, С.М. Кетько))
(другий блок методики «Що є найбільш значущим для Вас у вашому навчанні?»)

№ мотиву	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	Загальна сума балів внутрішніх мотивів	Загальна сума балів внутрішніх мотивів з коеф. 1.25	Загальна сума балів зовнішніх мотивів
Сума балів мотиву	204	228	248	186	202	183	199	193	159	156	117	215	1081	1351	1209
Ранг мотиву	4	2	1	8	5	9	6	7	10	11	12	3			

Таблиця 5

Узагальнювальні дані результатів дослідження за методикою «Мотивація навчання студентів педагогічного вишу» (С.О. Пакуліна, С.М. Кетько))
(третій блок методики «Одержання диплому надає Вам можливість...»)

№ мотиву	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	Загальна сума балів внутрішніх мотивів	Загальна сума балів внутрішніх мотивів з коеф. 1.25	Загальна сума балів зовнішніх мотивів
Сума балів мотиву	179	249	218	234	231	159	200	172	181	117	230	87	986	1233	1271
Ранг мотиву	8	1	5	2	3	10	6	9	7	11	4	12			

Загалом співвідношення внутрішні/зовнішні мотиви становить відповідно 3774/3298 і дорівнює 1,144. Це видно з рис. 1.

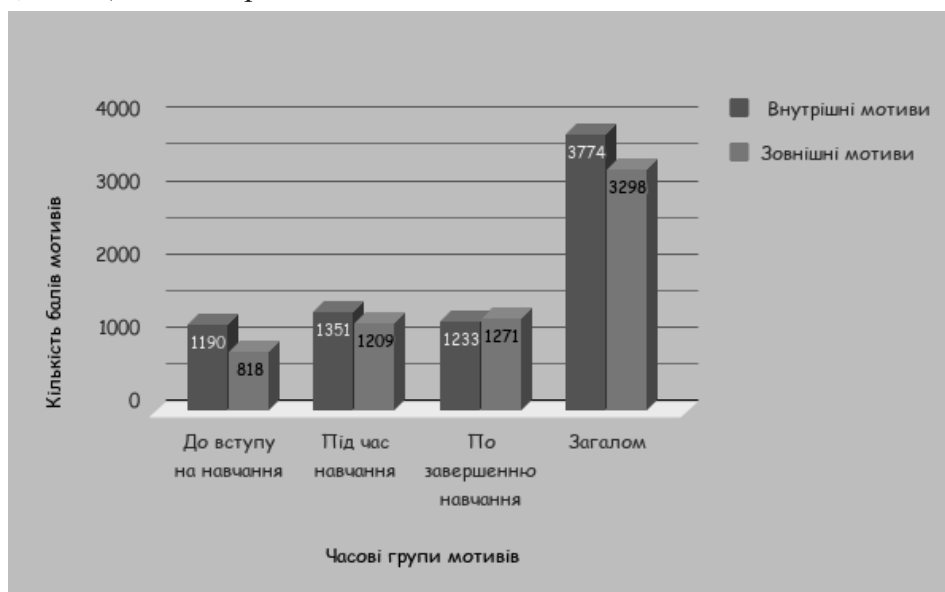

Рис. 1. Діаграма співвіднесення внутрішніх (з коефіцієнтом вирівнювання 1,25) і зовнішніх мотивів навчання студентів за методикою «Мотивація навчання студентів педагогічного вишу» (С. О. Пакуліна, С. М. Кетько)»

Аналізуючи результати дослідження за окремими характеристиками мотивів, було виявлено, що головними мотивами, які сприяли вибору спеціальності (перший блок методики), стали: 1 місце – бажання отримати вищу освіту (257 балів); 2 місце – інтерес до професії (216 балів); 3 місце – найкращі здібності саме в цій галузі (211 балів) (табл. 3). Домінуючими мотивами у навчанні студентів (другий блок методики) стали: 1 місце – отримати глибокі і міцні знання (248 балів); 2 місце – успішно вчитися, скласти іспити на «добре» і «відмінно» (228 балів); 3 місце – отримати інтелектуальне задоволення (215 балів) (табл. 4). Одержання диплому (третій блок методики), на думку респондентів, у перспективі дасть можливість: 1 місце – самореалізації (249 балів); 2 місце – отримати цікаву роботу (234 бали); 3 місце – отримати високооплачувану роботу (231 бал) (табл. 5).

Результати дослідження за методикою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (модифікація А. О. Реана, В. О. Якуніна) (табл. 6) підтверджують результати попереднього опитування студентів. Першу п'ятірку провідних мотивів майбутніх учителів становлять: 1 місце – забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності (83,64%, 46 осіб); 2 місце – стати висококваліфікованим фахівцем (74,55%, 41 особа); 3 місце – отримати диплом (67,27%, 37 осіб); 4 місце – придбати глибокі і міцні знання (61,82%, 34 особи); 5 місце – отримати інтелектуальне задоволення (49,09%, 27 осіб).

Таблиця 6

Узагальнювальні дані результатів дослідження за методикою

«Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів
(модифікація А.О. Реана, В.О. Якуніна)»

Ранг мотиву	1	2	3	4	5
Кількість назв мотиву	46	41	37	34	27
Частота назв мотиву, %	83.64	74.55	67.27	61.82	49.09
Номер мотиву	10	1	2	6	16

У ході опитування студентів II курсу стаціонарної форми навчання факультету філології та журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка було з'ясовано, що домінуючими мотивами їх навчання виявилися внутрішні, професійно зорієнтовані. Це мотиви, що закладені в самому процесі навчання і міцно пов'язані із вивченням професійної діяльності (самоактивність особистості, її широкі пізнавальні інтереси, інтерес до професії, бажання одержати глибокі знання, прагнення до самореалізації, професійного формування та ін.). Такі студенти продуктивно адаптуються до системи навчання у вищому закладі освіти, прагнуть удосконалення навчального процесу, його змісту і організації, потребують нетрадиційних форм і методів навчання, нестандартного викладу матеріалу, висококваліфікованих, відкритих до співробітництва та співпраці викладачів.

Зовнішні, вузько-особистісні мотиви навчання студентів характеризують їх вузькі пізнавальні інтереси, пристосування до системи навчання у виші, слабку креативність тощо. Це мотиви, що знаходяться поза навчальною діяльністю студентів і не мають прямого зв'язку із процесом вивчення майбутньої професійно-педагогічної діяльності (прагнення «просто одержати знання» і не завжди для подальшої роботи в школі, бажання не відставати від однокурсників, домогтися схвалення батьків і оточуючих, уникнення засудження чи покарання за погане навчання, одержання стипендії та ін.).

Висновки. Отже, результати дослідження підтверджують, що ефективність і успішність формування професійної мотивації студентів залежать від рівня сформованості мотивів, серед яких *внутрішні, професійно зорієнтовані мотиви (високий пізнавальний інтерес) мають домінувати над зовнішніми, вузько-особистісними (низький пізнавальний інтерес)*. Для забезпечення такого результату у закладі вищої освіти має бути організована цілеспрямована, систематична робота на основі партнерства і суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників педагогічного процесу.

Як необхідні умови формування стійких мотивів професійної діяльності студентів, розглядаємо:

– *процесуально-змістові*: фасилітацію навчальної діяльності; впровадження особистісно орієнтованого навчання; індивідуалізацію навчально-професійної діяльності; дотримання правильного співвідношення теоретичних знань і практичних умінь навчальної діяльності; урізноманітнення форм індивідуальної та групової роботи під час проходження студентами психолого-педагогічної практики; застосування компетентнісного підходу; гуманізацію і демократизацію навчального процесу; урізноманітнення форм і методів самостійної роботи студентів; відповідний стиль роботи педагога та ін.;

– *дидактично-освітні*: надання студентам більшої свободи вибору предметів, що вивчаються, та способу діяльності; уникання стереотипності проведення навчальних занять, використання методів, форм і прийомів навчання проблемного, інтерактивного та науково-дослідного характеру; нормування навчальної діяльності; структурування і диференціацію навчального матеріалу за його важливістю; застосування принципу доступності й використання інших принципів дидактики та ін.;

– *психологічні*: формування стійкого інтересу до професії; розвиток розумових здібностей студентів, усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання (близької і дальньої перспективи), теоретичної та практичної значущості засвоєваних знань, професійної спрямованості навчальної діяльності та ін.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у виявленні й характеристиці чинників позитивного і негативного впливу на навчальну та пізнавальну діяльність студентів педагогічних вишів; у дослідженні розвитку мотивації до навчання в умовах дистанційної форми організації підготовки майбутніх учителів; у вивченні особливостей формування мотивації до навчання й мотивації до професії педагога.

ЛІТЕРАТУРА

- Галян, І. М. (2018). Мотиваційно-ціннісні детермінанти професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури. *Наука і освіта*, 3, 36-42. DOI: 10.24195/2414-4665-2018-3-5
- Георгієв, В. М. (2014). Мотиваційний компонент у структурі професійної компетентності майбутніх офіцерів високомобільних десантних військ. *Наука і освіта*, 7, 51-56.
- Ігнатенко, С. О. (2016). формування мотивації студентів до самостійних занять фізичною культурою. *Наука і освіта*, 4, 125-130. DOI: 10.24195/2414-4665-2016-4-25
- Калюжна, Ю. І. & Перетягко, Л. Г. (2016). Особливості розвитку пізнавальної мотивації майбутніх педагогів у процесі викладання психологічних дисциплін. *Наука і освіта*, 2-3, 125-129. DOI: 10.24195/2414-4665-2016-2-3-22
- Клибанівська, Т. М. (2015). Мотивація як детермінанта навчальної діяльності студентів вищих закладів освіти. *Наука і освіта*, 10, 61-68.
- Костишина, Г. І. (2003). Формування навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих технічних навчальних закладів. (Автореф. канд. пед. наук). Терноп. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, Тернопіль.
- Лузан, П. & Зайцева, І. (2013). *Актуалізація навчання студентів-податківців засобами проєктних технологій*. Ірпінь: Вид-во Національного університету ДПС України.
- Лузан, П. Г. (2015). *Наукові основи організації педагогічного процесу в аграрному вищому навчальному закладі*. Київ: Міленіум.
- Мельнік, А. О. & Черній, В. П. (2017). Формування мотивації до навчальної діяльності майбутніх учителів фізичної культури. *Наука і освіта*, 8, 150-156. DOI: 10.24195/2414-4665-2017-8-22
- Методика изучения мотивов учебной деятельности (модификация А.А. Реана, В.А. Якунина)*. (2004). Retrieved from <http://psylist.net/praktikum/00108.htm>
- Нова українська школа*. (2016). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
- Пакулина, С. А. & Кетько С. М. (2010). Методика диагностики мотивации учения студентов педагогического вуза. *Психологическая наука и образование*, 1, 1-11. Retrieved from http://www.psyedu.ru/files/articles/1657/pdf_version.pdf
- Патик, Ю. В. (2016). Мотиваційні тенденції майбутніх соціальних працівників. *Наука і освіта*, 1, 47-50. DOI: 10.24195/2414-4665-2016-1-11
- Плагина, М. И., Соколова, И. Ю., Горбунков, В. Я., Знаменская, С. В. & Гоман, М. В. (2016). Развитие учебной мотивации студентов с помощью инновационных образовательных технологий. *Общественные науки*, 11(4), 523-528.
- Рубинштейн, С. Л. (2002). Основы общей психологии. Санкт-Петербург: Питер.
- Сербін, Ю. (2018). Вплив особистісного адаптивного потенціалу студентів-гуманітаріїв на процес їхньої адаптації до навчання. *Наука і освіта*, 5/6, 19-25. DOI: 10.24195/2414-4665-2018-5-3
- Сільвейстр, А. М. & Моклюк, М. О. (2014). Мотивація навчання студентів як психолого-педагогічна проблема. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*, 5, 152-158.
- Стукалина, Ю. (2016). Моделирование удовлетворенности и мотивации студентов в интегрированной образовательной среде: эмпирическое исследование. *Международный журнал управления образованием*, 30(6), 1072-1087. DOI:10.1108/IJEM-01-2015-0008
- Фрицюк, В. А. (2016). Діагностика готовності майбутніх педагогів до професійного саморозвитку. *Наука і освіта*, 10, 189-194. DOI: 10.24195/2414-4665-2016-10-34
- Яланська, С. П. (2017). Психологічні аспекти формування креативної компетентності майбутніх учителів. *Наука і освіта*, 9, 11-15. DOI: 10.24195/2414-4665-2017-9-2
- Anderman, L. H. & Leake, V. S. (2005). The ABCs of Motivation : An Alternative Framework for Teaching Preservice Teachers about Motivation. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies*, 78(5), 192.
- Chan, H. & Wang, X. (2016). Interact for what? the relationship between interpersonal interaction based on motivation and educational outcomes among students in manufacturing programs at two-year technical colleges. *Community College Review*, 44(1), 26-48. DOI: 10.1177/0091552115612560
- Charikova, I. & Zhadanov, V. (2017). Teacher to student epistemological interaction in the contemporary paradigm of university education. *Journal of Social Studies Education Research*, 8(2), 117-129. DOI: 10.17499/jsser.360868
- Hamizan, N. & Zaid, N. M. (2014). Enhancement of student motivation in learning through BLOSSOMS video activity. *Advanced Science Letters*, 20(10-12), 2014-2017. DOI: 10.1166/ASL.2014.5634
- Öqvist, A. & Malmström, M. (2018). What motivates students? A study on the effects of teacher leadership and students' self-efficacy. *International Journal of Leadership in Education*, 21(2), 155-175. DOI: 10.1080/13603124.2017.1355480
- Schlag, B. (2013). *Lern- und Leistungsmotivation* (4. Auflage). Wiesbaden: Springer. DOI: 10.1007/978-3-531-18959-8_11
- Simon-Dack, Stephanie L., P. Dennis Rodriguez & Marcum, Geoff D. (2016). *Study Habits, Motives, and Strategies of College Students With Symptoms of ADHD*. Retrieved from. DOI: 10.1177/1087054714543369

- Tuckerman, B., W. (2003). The Effect of Learning and Motivation Strategies Training on College Students' Achievement. *Journal of College Student Development*, 44(3), 430-437. Retrieved from <https://serc.carleton.edu/resources/37498.html>
- Wagner, R. F. (2009). Lernen und Motivation. In R. F. Wagner, A. Hinz, A. Rausch, & B. Becker (Hrsg.), *Modul Pädagogische Psychologie* (pp. 23-55). Stuttgart: UTB.

REFERENCES

- Anderman, L. H. & Leake, V. S. (2005). The ABCs of Motivation : An Alternative Framework for Teaching Preservice Teachers about Motivation. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies*, 78(5), 192.
- Chan, H. & Wang, X. (2016). Interact for what? the relationship between interpersonal interaction based on motivation and educational outcomes among students in manufacturing programs at two-year technical colleges. *Community College Review*, 44(1), 26-48. DOI: 10.1177/0091552115612560
- Charikova, I. & Zhadanov, V. (2017). Teacher to student epistemological interaction in the contemporary paradigm of university education. *Journal of Social Studies Education Research*, 8(2), 117-129. DOI: 10.17499/jsser.360868
- Frytsiuk, V. A. (2016). Diahnostyka hotovnosti maibutnikh pedahohiv do profesiinoho samorozvytku [Diagnostics on prospective educators readiness to professional self-development]. *Nauka i osvita*, 10, 189-194. DOI: 10.24195/2414-4665-2016-10-34
- Halian, I. (2018). Motyvatsiino-tsinisni determinanty profesiinoho stanovlennia maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury [Motivationally valuable determinants for professional development of prospective teachers in physical education]. *Nauka i osvita*, 3, 36-42. DOI: 10.24195/2414-4665-2018-3-5
- Hamizan, N. & Zaid, N. M. (2014). Enhancement of student motivation in learning through BLOSSOMS video activity. *Advanced Science Letters*, 20(10-12), 2014-2017. DOI: 10.1166/ASL.2014.5634
- Heorhiiev, V. M. (2014). Motyvatsiinyi komponent u strukturi profesiinoy kompetentnosti maibutnikh ofitseriv vysokomobilnykh desantnykh viisk [Motivational component in professional competency of the officers of highly mobile airborne troops]. *Nauka i osvita*, 7, 51-56.
- Ihnatenko, S. O. (2016). Formuvannia motyvatsii studentiv do samostiinykh zaniat fizychnoiu kulturoiu [Formation of student motivation to individual exercising in physical education]. *Nauka i osvita*, 4, 125-130. DOI: 10.24195/2414-4665-2016-4-25
- Kaliuzhna, Yu. I. & Peretiatio, L. H. (2016). Osoblyvosti rozvytku piznavalnoi motyvatsii maibutnikh pedahohiv u protsesi vykladannia psykhohichnykh dystsyplin [Specific features of prospective educators cognitive motivation in teaching psychological]. *Nauka i osvita*, 2-3, 125-129. DOI: 10.24195/2414-4665-2016-2-3-22
- Ketko, S. M. & Pakulya, S.A. (2011). Metodyka dyahnostyky motyvatsyy uchenyia studentov pedahohyeheskoho vuza [Methods of diagnosing student motivation for studying in pedagogical higher education institutions]. *Psykhohyeheskaia nauka y obrazovanye*. Retrieved October, 15, 2018 from http://www.psyedu.ru/files/articles/1657/pdf_version.pdf
- Klybanivska, T. M. (2015). Motyvatsiia yak determinanta navchalnoi diialnosti studentiv vyshchyykh zakladiv osvity [Motivation as determinant for university students learning activity]. *Nauka i osvita*, 10, 61-68.
- Kostyshyna, H. I. (2003). *Formuvannia navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv*. (Avtoref. kand. ped. nauk). Ternopilskyi derzh. ped. un-t im. V. Hnatiuka, Ternopil.
- Luzan, P. & Zaitseva, I. (2013). *Aktyvizatsiia navchannia studentiv-podatktivsiv zasobamy proektnykh tekhnolohii* [Activation of tax students training by means of project technologies]. Irpin: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu DPS Ukrainy.
- Luzan, P. H. (2015). *Naukovi osnovy orhanizatsii pedahohichnoho protsesu v ahrarnomu vyshchomu navchalnomu zakladi* [Scientific base for organizing pedagogical process in agrarian higher education institutions]. Kyiv: Milenium.
- Melnik, A. O. & Chernii, V. P. (2017). Formuvannia motyvatsii do navchalnoi diialnosti maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury [Motivation formation for learning activity of prospective teachers in physical education]. *Nauka i osvita*, 8, 150-156. DOI: 10.24195/2414-4665-2017-8-22
- Metodyka yzuchenyia motyvov uchebnoi deiatelnosti (modyfykatsiia A. A. Reana, V. A. Yakunyna)* [Methods of studying incentives for learning activity (modification by A.A. Rean, V.A. Yakunin)] (2004). Retrieved October, 20, 2018 from <http://psylist.net/praktikum/00108.htm>
- Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly* [The new Ukrainian school. Conceptual foundations for reforming secondary schools] (2016). Retrieved October, 20, 2018 from <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
- Öqvist, A. & Malmström, M. (2018). What motivates students? A study on the effects of teacher leadership and students' self-efficacy. *International Journal of Leadership in Education*, 21(2), 155-175. DOI: 10.1080/13603124.2017.1355480

- Patyk, Yu. V. (2016). Motyvatsiini tendentsii maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [Motivation tendencies for prospective social workers]. *Nauka i osvita*, 1, 47-50. DOI: 10.24195/2414-4665-2016-1-11
- Plugina, M. I., Sokolova, I. Y., Gorbunkov, V. Y., Znamenskaya, S. V. & Goman M. V. (2016). Development of students' learning motivation by means of innovative educational technologies. *Social Sciences (Pakistan)*, 11(4), 523-528.
- Rubynshtein, S. L. (2002). *Osnovy obshchei psikhologii* [The fundamentals of general psychology]. SPb.: Yzd-vo Pyter.
- Schlag, B. (2013). *Lern- und Leistungsmotivation* (4. Auflage). Wiesbaden: Springer. DOI: 10.1007/978-3-531-18959-8_11
- Serbin, Yu. (2018). Vplyv osobystisnoho adaptivnoho potentsialu studentiv-humanitarii na protses yikhnoi adaptatsii do navchannia [The influence of individual adaptive potential of humanitarian students on the process of their adaptation to learning]. *Nauka i osvita*, 5-6, 19-25. DOI: 10.24195/2414-4665-2018-5-3
- Silveistr, A. & Mokliuk, M. (2014). Motyvatsiia navchannia studentiv yak psikhologo-pedahohichna problema [Student learning motivation as psychological and pedagogical problem]. *Naukovi zapysky. Seriya: Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity*, 5, 152-158.
- Simon-Dack, Stephanie L., P. Dennis Rodriguez & Marcum, Geoff D. (2016). *Study Habits, Motives, and Strategies of College Students With Symptoms of ADHD*. Retrieved from. DOI: 10.1177/1087054714543369
- Stukalina, Y. (2016). Modelling student satisfaction and motivation in the integrated educational environment: An empirical study. *International Journal of Educational Management*, 30(6), 1072-1087. DOI:10.1108/IJEM-01-2015-0008
- Tuckerman, B., W. (2003). The Effect of Learning and Motivation Strategies Training on College Students' Achievement. *Journal of College Student Development*, 44(3), 430-437. Retrieved from <https://serc.carleton.edu/resources/37498.html>
- Wagner, R. F. (2009). Lernen und Motivation. In R. F. Wagner, A. Hinz, A. Rausch & B. Becker (Hrsg.), *Modul Pädagogische Psychologie* (pp. 23-55). Stuttgart: UTB.
- Yalanska, S. P. (2017). Psykhodydaktychni aspekty formuvannia kreatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv [Psycho-didactic aspects of forming prospective teachers creative competency]. *Nauka i osvita*, 9, 11-15. DOI: 10.24195/2414-4665-2017-9-2

OLENA ILCHENKO

THE PROBLEM OF FORMING PROFESSIONAL MOTIVATION OF FUTURE TEACHERS IN THE MEASUREMENT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

The problem of forming professional motivation of future teachers in the measurement of the development of the new Ukrainian school is considered. The techniques "Motivation of teaching students of pedagogical university" (S. O. Pakulina, S. M. Ketko) and "Studying the motives of students' educational activity (modification of A. O. Rean, V. O. Yakuninin)" were applied. The Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University became the base of empirical research. According to the conducted surveys results, the leading motives of teaching future teachers were analyzed, the nature of the dominance of motives (external / internal) in their professional motivation was clarified. It is shown that the main motives for students' studying at the moment of investigation were the internal ones, which are part of the structure of professional motivation and are its driving force. In the course of the research the conditions necessary for the formation of stable motives of students' professional motivation (procedural-substantive, didactic-educational, psychological) were formulated.

The results of the study confirm that the effectiveness and success of the formation of students' professional motivation depends directly on the level of motives, among which the internal, professionally oriented motives (high cognitive interest) should dominate the external, narrow-personal motives (low cognitive interest). In order to ensure such a result, a purposeful, systematic work based on partnership and subject-subject interaction of the pedagogical process participants should be organized in the higher education institution. We see the prospects of further scientific research in the identification and characterization of the factors of positive and negative influence on the pedagogical universities students' educational and cognitive activity; in the study of the development of motivation for learning in the context of distant form of organization of future teachers training; in the study of the peculiarities of forming motivation for learning and for the profession of a teacher as well.

Keywords: motives, professional motivation, conditions for the formation of stable motives of professional motivation, future teacher, new Ukrainian school.

Надійшла до редакції 16.07.2019 р.

УДК 378.035:316.772.4]:378.016:811 (4)

ORCID 0000-0003-4213-5563

DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201341>

STUDENTS' CROSS-CULTURAL COMMUNICATION AS A KEY COMPONENT IN FOREIGN LANGUAGE BLENDED LEARNING WITHING EUROPE

Olena Byndas

Крос-культурна комунікація студентів розглядається в статті як визначальна ознака сучасної цивілізації, а міжкультурне порозуміння як один з найважливіших і комплексних викликів сучасності. Крос-культурна комунікація студентів у Європі має соціальні, культурні, когнітивні та власне мовні аспекти. Автор приділяє особливу увагу змішаному навчанню іноземній мові як прояву інтернаціоналізації українських університетів. Співвідношення взаємодії змішаного навчання іноземній мові з глобальним культурним контекстом визначає процес крос-культурної комунікації студентів як ключового компонента комунікативного акту, завдяки якому студенти набувають специфічної міжкультурної компетентності та вдосконалюють свої професійні й мовні здібності. Пропонується, що у навчальному плані змішане навчання іноземній мові має взаємодіяти і підкреслювати культурний аспект даної мови, навчити студентів факультету іноземних мов оснащуватися електронними інструментами для посередництва між культурами.

Ключові слова: *змішане навчання, іноземна мова, студенти, міжкультурне спілкування, Європа.*

Introduction. Foreign language blended learning aims to prepare students for interaction with people of other cultural backgrounds, teaching them skills and attitudes as well as knowledge. Every country supports foreign language blended learning because better language skills enable more people to study and work abroad, and improve their job prospects; speaking other languages helps students from different cultures understand each another – essential in a multilingual and multicultural Europe.

More than that, the issue of cross-cultural education is key within Europe, as there is a continuous wave of immigrants, as well as migrant workers from less developed countries with their own cultural peculiarities. As a result, intercultural education and intercultural pedagogy have been developing in the UK, Germany, Austria, France, Poland and other European countries, which helps to build understanding and cooperation between natives and foreigners. The close connection and interdependence of foreign languages teaching and intercultural communication are evident. A foreign language is the main and most important means of intercultural and cross-cultural communication, giving an opportunity for students to enter into the universal multicultural space, to feel a full participant in the world cultural process. A promising learning approach that may support students in professional directions is blended learning.

Theoretical Framework. Both foreign and native scientists deal with the problem of blended learning in Europe. In particular, some aspects of e-learning education have been studied by E. Anderl, Ph. Budka, K. Hagspiel, E. Mader, J. Stockinger; basic principles of foreign language blended learning are investigated by J. Kazelleova, K. Lothridge, H. Mayringer, S. Mckay, T. Vanova and others. The educators of all over the world have been paying special attention to the

process of multicultural education: O. Arakelyan, Yu. Davydova, L. Nikolayeva, S. Jensen, P. Danaher; intercultural studies: V. Apelt, N. Denson, V. Nicke, J. Oveden, M. Savva. The issues of cross-cultural communication are represented in the works of M. Smith, J. Shiman, N. Smelser etc.

The primary aim of the paper is to analyze the benefits of foreign language blended learning within Europe, as well as to highlight the promising ideas of students' cross-cultural communication in foreign language blended learning, which should be taken into account in order to improve the foreign language teaching in Ukraine.

Discussion (Results). Students' cross-cultural communication, as a well-known fact, has become, in our depth beliefs, the defining feature of the modern stage of world civilization, as all contacts between representatives of different ethnicities or cultures are regular — from the highest intergovernmental political level to private relations between individuals. Globalization processes cause interdependence and the persons' mutual responsibility on the world stage, which is growing mobility and, accordingly, the intensity of interethnic communication, from the results of which the vectors of further development and the fate of entire countries and peoples depend on.

Today it becomes apparent that the key to effective communication process between representatives of different cultures is the perfect possession in foreign languages and knowledge of the material and spiritual culture of another folk, moral values, worldviews, which collectively define the behavior model of partners' communication. But if in the communicative process each of the interlocutors relies only on command of the language, without considering the fact that he/she communicates with a representative of another culture, then understanding is much more complicated. In general, the relation between language and culture has always been a cornerstone since Plato's time when it was considered that language creates culture (Гавриш, 2017, с. 25).

Thus, the content of cross-cultural communication is based on the integration of the most important components:

- 1) *a language* that reflects the culture of the folk;
- 2) *a culture* that conveys the features of socio-historical conditions;
- 3) *a personality*, which is formed during the educational and social activity. In our case we mean students.

That's why in European pedagogical institutions, the program for foreign language teachers training provides for specialization in one or two subjects. Future teachers of foreign languages have the right to choose both subjects of their own choice. For example, the subject "English" is often combined with the subject "Culturology". We consider that such a combination requires explanation.

Since the main purpose of foreign language learning involves the development of students' ability to intercultural communication, thus the very communication should be a means to achieve this goal. Future foreign language teachers are attracted to active interaction, to independent search for solutions to communicative tasks in the process of communicating with representatives of different linguistic cultures. It is known that there is a comparison in the perception of another culture with the experience in native culture. However, when mastering a foreign language, there is also a comparison with the culture of the people the languages of it being studied. N. Galskova and N. Gez emphasize that foreign language learning should be accompanied by the culture study from the very beginning (Byndas, 2018, p. 17). Students of higher educational institutions should participate in cross-cultural communication, to master linguocultural experience. When learning the culture of the people of the language being studied, it is desirable to address both the native culture and the culture of a foreign language. After all, this approach contributes to expanding the worldview of future foreign language teachers, enriching the palette of the picture of the world, understanding the place of their native culture in the multicultural world.

Professor V. Negrea considers that the raise of students' cultural awareness and sensitivity through the development of cross-cultural skills are targeting:

- effectiveness of cross-cultural communication;
- awareness of students' own cultural characteristics;
- understanding behaviors and attitudes in the learning units considering their particular cultural extraction;
- facing general culture patterns of particular English speaking countries;
- raising the respect for cultural differences;
- increasing adaptability in various cultural working environment;
- providing the student with the know-how to detect cross-cultural communication problems;
- developing the actual cultural skills needed to resolve specific problems related to the cross-cultural communication (Negrea, 2015, p. 3).

Students' cross-cultural communication, as a key component in foreign language blended learning, can be carried through foreign language blended learning as well.

Blended learning enables to use many different forms and methods in foreign language teaching. On-line or distance courses leave room for any inclusion of many listening texts and video files. In order to facilitate the language study to the students teachers prepared on-line or distance courses of professional English, courses of area studies of English speaking countries, courses for developing the cultural skills, a course for translators, written business English course and others. These courses are based on tutors' and students' needs, students' knowledge, on teachers' long term experience, and, of course, on the positive attitude of ICT students (and not only of them) to modern technologies.

We regard blended learning as a combined teaching – a combination of standard face-to-face teaching with e-learning or distance learning. Current theories see two basic types of teaching which can be combined in blended learning – a synchronous and asynchronous teaching. The synchronous teaching proceeds in a real time, in which all participants accept the presented experience simultaneously and they can react mutually. The asynchronous teaching is usually applied in different times to different students. They can choose the pace and the way of accepting experience, but they cannot react mutually in a real time (Hubackova, Semradova, & Klimova, 2011).

The great necessity for distance education or blended learning in Eastern Ukraine, for instance, emerged in 2014. After the evacuation of Luhansk Taras Shevchenko National University in 2014 from Luhansk to Starobilsk (the Faculty of Foreign Languages was displaced to Poltava) was organized blended learning or distance education and LMS Moodle Platform was chosen in such conditions. A feature of the implementation of such a system was the large number of courses with very limited technical resources. In order to simplify administration and monitoring, it was decided to create one site for 11 institutes (faculties), 60 specialties, for three educational levels and two forms of education. Over a year, more than 14,000 distance courses and more than 16,000 logins were created. Later on, the decision was made to divide into two sites: for the day department and correspondence forms of training, but with the only one leased server. Unfortunately, it did not provide expected performance outcomes.

While creating a new site for distance learning, do.luguniv.edu.ua (on an independent foreign hosting), the following categories structure was selected: 'Institute (faculty) - specialty - course (year of study) – semester', in which the distance/online courses were created. According to the results of the first year of work, there was a big load on the site. Therefore, it was decided to create another site (do1.luguniv.edu.ua) for the correspondence form of training and transfer a part of distance courses and users to it. The output data for the site do.luguniv.edu.ua and do1.luguniv.edu.ua are given in the table via Luhansk Taras Shevchenko National University.

It is not a secret that some problem issues with such approach are predicted: problems with access rights of tutors-coordinators from different institutes, faculties; the monitoring process is complicated by groups, institutes, faculties; it is necessary to change the approaches to the formation rules of the short course name; needs to change the way of identifying courses with the same name, but different teachers (Byndas, 2018, p. 27).

LMS Moodle Platform can really support the students' writing skills. This tool allows a simple way of getting the students to upload their written work in stages, which can be quickly provided feedback on.

LMS Moodle Platform allows students to upload individual assignments as files or even to write directly onto a page, which the teacher can access. This allows a simple way for students to submit their work, feedback can be provided and the students can then re-submit. It is also a way of allowing the students to write in stages. They can upload their introduction, then later the main body, etc. This makes the whole activity more process-based. There is an opportunity to look back and compare early drafts with the final products. It can be quite time-consuming, but it is very rewarding for the students and by having the content loaded onto Moodle it is much easier to access and provide feedback.

Independent assessment can be carried out in a more reflective way by responding to students, rather than just correcting. Students are encouraged to go over their work again through questions, recommendations and suggestions where improvements can be made. By having the student work drafts loaded onto LMS Moodle Platform, it is much easier to access and provide feedback on the textual use of English. Students are also encouraged to do peer review in the online text discussion boards and this has helped develop friendships as well.

LMS Moodle Platform is a very large tool that offers a whole array of possibilities. It is free to download but requires a server to run on, and so often the decision to run a virtual learning environment as LMS Moodle Platform is normally made at institutional level. More than that, buying server space is not so expensive and it is not so difficult to download and run your own version of Moodle. Many higher educational establishments are beginning to implement these types of systems into their teaching and learning process (Byndas, 2017, p. 96).

More than that, there is another form of distance education or foreign language blended learning for students' cross-cultural communication within Europe: International teaching and research exchanges that play an important role. Spending a semester or two abroad and encountering new people and cultures is a unique experience. Students can seize the chance to improve their language skills, expand their knowledge base and their professional competences. They can spend one or two semesters in their partner universities in Europe, Asia and Africa. In addition, they welcome visiting students to their institution, above all from Asia and Europe, based on LMS Moodle Platform as well. Therefore, using digital platforms such as tablets and laptops for reading may make us more inclined to focus on concrete details rather than interpreting information more abstractly.

Since 2014 Luhansk Taras Shevchenko National University has been implementing not only distance education or foreign language blended learning for students' cross-cultural communication but blended learning at all faculties while using the above mentioned strategies. They help both the teachers and the students to cooperate in the learning process in order to get the highest result.

E-learning, distance education or foreign language blended learning may also be implemented and set up with some European educational institutions and Ukrainian universities. Moreover, distance-learning units may be offered for every study program. The use of new media is of central significance in this connection.

Recognition of the university in the modern European and world educational space, active partnership and entry into the international educational and scientific organizations is a strategic objective of the Ukrainian University.

The implementation of students' cross-cultural communication within Europe includes: development of cooperation with European universities and research centers, foundations in the sphere of education, research and training of scientific and scientific-pedagogical personnel, search of international grants;

bilateral agreements with universities in other countries on the mutual recognition of diplomas; the achievement of mobility of students, teachers, researchers, university administrators; restoration work and the creation of new centers of education, science and culture of the partner countries of Luhansk Taras Shevchenko National University with educational and cultural mission as well as to increase the contingent of foreign students (Byndas, 2018, p. 28).

The international service provided by the Center for International and Educative Work operates at the university to promote international cooperation and students' cross-cultural communication. The Center helps the research and teaching staff and the university administration to improve skills by coordinating international educational contacts with relevant institutions abroad. In addition, the Center provides the implementation of scientific and methodological support and execution of appropriate documentation, as well as working with foreign citizens – students of LNU in accordance with normative legal acts of Ukraine governing the provision of educational services to foreigners and providing the conditions for their stay in Ukraine.

Considering the issues of international cooperation of LNU, it should be noted that according to the results of scientific cooperation with the university of Switzerland in 2015 the university received a grant from the Research Foundation of Switzerland to organize and conduct the course “Certification of Distance Learning Teachers e-Tutor» jointly with “KROK” University (Kyiv), Zurich University of Applied Sciences (Switzerland) and Ankara University.

During October – December 2015 sixty representatives of the teaching staff of LNU were trained according to the program developed by the Zurich University. At the end of the program, participants received international certificates, which correspond to the certificate of completion of training courses, which should be held once in 5 years (Byndas, 2018, p. 21).

Thanks to the cooperation with the Embassy of South Korea in December 2015, the university received help to ensure quality of the educational process in the form of computer and office equipment, two digital cameras, server equipment, special equipment for the studio and special air conditioner for server technology. Improvement of material and technical base allowed to improve the work of all departments of the University and to expand opportunities for the educational process.

In 2016 the university received a grant from the British Council in Ukraine for the Project Research Capacity Building: A case study of Displaced University jointly with Cambridge (United Kingdom) within the framework of Higher Education Internationalization.

During the last two years thanking to the signing of contracts with the University of Lodz (Poland), the University College of Tourism and Ecology in Sucha-Beskidzka (Malopolska, Poland), Ivane Javakhishvili Tbilisi State University (Tbilisi, Georgia) students of LNU were able to get a parallel education in a foreign university. During 2014 – 2016, twenty students of LNU study free at the University of Lodz. Within the exchange program the same number of students' study in Chinese universities.

In November 2018 the Romance and Germanic Philology department on behalf of its Chief and the Department of Administration and Sociology of Pomoria academy in Slupsk, Poland, entered into an agreement about teachers' and students' cooperation.

And it is obvious that successful cross-cultural communication is the basis for cognitively engaging with new content. Unfortunately, the need to provide language support for the students is a tricky issue many subject tutors and teachers have to deal with. However, before you can exploit the content of a video/ podcast, you need to make sure that your students understand it properly. It is therefore in the teachers' best interest to provide some basic language support.

Nowadays the way to the successful development of students' cross-cultural communication within Europe is the social activity of the teaching staff and students. Scientists of European Universities are always actively involved in actions aimed at the development of educational technologies, distance education or foreign language blended learning for the best future.

Conclusion. Summarizing, it should be said that the development of students' cross-cultural communication and encouraging them to tolerate other cultures is the key in foreign language blended learning. Verbal and non-verbal communication, as well as reading, listening and writing texts are important skills for the development of students' cross-cultural competence. In curriculum design we can suggest that integrated students' local content into communicative activities to both improve students' motivation in foreign language blended learning and also train students as a cross-cultural speaker or an ethnographic learner. That is, foreign language blended learning is proposed to emphasize the cultural dimension of foreign language teaching and to train foreign language students to be equipped with e-tools to mediate between cultures. Beside the foreign language knowledge, the anticipated socialization creates the premise for a better social insertion. The virtual platform, as well as the in class meetings, address the affective dimension through various simulations of different cultural spaces.

ЛІТЕРАТУРА

- Гавриш, М. (2017). Лінгвокультурологічні знання як один з чинників міжкультурного порозуміння. В І. А. Колеснікова, М. М. Гавриш, І. Gvelesiani, І. А. Синиця, Ю. М. Друзь, А. В. Капуш ... Е.І. Щукіна (Ред.), *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ* (с. 25-30). Київ: КНЕУ.
- Семенов, М., & Прізьок, О. *Пошук шляхів оптимізації структури сайту LMS MOODLE у випадку великої кількості категорій та дистанційних курсів*. Взято з 2017.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=82.
- Byndas, O. (2017). Strategy for Foreign Language Blended Learning Implementation into the Educational Process. *Наука і освіта*, 6, 95-99.
- Byndas, O. (2018). Cross-Cultural Component in Foreign Language Blended Learning in the European Educational Process. In A. Próchniak, & A. A. Suchocka (Eds.), *Problemy i perspektywy młodzieży we współczesnej Europie* (pp. 15-27). Słupsk-Bydgoszcz.
- Byndas, O. (2018). Distance Education and Foreign Language Blended Learning as a Great Demand of Modern European Society. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 5(9), vol. 2, 26-29.
- Hubackova, S., Semradova, I., & Klimova, B. (2011). Blended learning in a foreign language teaching. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 28, 281-285. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042811024931>
- Negrea, V. (2015). ESP: Linguistic and Cross-Culture Competence Through Blended Learning. *Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series*, 4, 3. Retrieved from www.utgjiu.ro/revista/lit/pdf/2015-04/01_Negrea.pdf.

REFERENCES

- Byndas, O. (2017). Strategy for Foreign Language Blended Learning Implementation into the Educational Process. *Nauka i osvita [Science and education]*, 6, 95-99.
- Byndas, O. (2018). Cross-Cultural Component in Foreign Language Blended Learning in the European Educational Process. In A. Próchniak, & A. A. Suchocka (Eds.), *Problemy i perspektywy młodzieży we współczesnej Europie* (pp. 15-27). Słupsk-Bydgoszcz.
- Byndas, O. (2018). Distance Education and Foreign Language Blended Learning as a Great Demand of Modern European Society. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 5(9), vol. 2, 26-29.
- Havrysh, M. (2017). Lnhvokulturolohichni znannia yak odyn z chynnykiv mizhkulturnoho porozuminnia [Linguocultural knowledge as one of the factors of intercultural understanding]. In I. A. Kolesnikova, M. M. Havrysh, I. Gvelesiani, I. A. Synytsia, Yu. M. Druz, A. V. Kapush ... E.I. Shchukina (Red.), *Stratehii mizhkulturnoi komunikatsii v movnii osviti suchasnoho VNZ [Strategies of intercultural communication in the language education of modern universities]* (pp. 25-30). Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
- Hubackova, S., Semradova, I., & Klimova, B. (2011). Blended learning in a foreign language teaching. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 28, 281-285. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042811024931>

- Negrea, V. (2015). ESP: Linguistic and Cross-Culture Competence Through Blended Learning. *Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series*, 4, 3. Retrieved from www.utgjiu.ro/revista/lit/pdf/2015-04/01_Negrea.pdf.
- Semenov, M., & Priziuk, O. *Poshuk shliakhiv optymizatsii struktury saitov LMS MOODLE u vypadku velykoi kilkosti katehorii ta dystantsiinykh kursiv [Search for LMS MOODLE Structure Optimization ways in Case of Large Quantity of Categories and Distance Courses]*. Retrieved from 2017.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=82 [in Ukrainian].

OLENA BYNDAS

STUDENTS' CROSS-CULTURAL COMMUNICATION AS A KEY COMPONENT IN FOREIGN LANGUAGE BLENDED LEARNING WITHIN EUROPE

Students' cross-cultural communication is considered in the article as the defining feature of modern civilization and intercultural understanding is considered to be one of the most important and complex challenges of nowadays. Cross-cultural communication of students in Europe has social, cultural, cognitive and linguistic aspects. The author pays special attention to blended foreign language teaching as a manifestation of the internationalization of Ukrainian universities. The correlation of blended foreign language learning with the global cultural context defines the students' cross-cultural communication process as a key component of the communication act whereby students acquire specific intercultural competences and improve their professional and linguistic abilities.

The article focuses on the opportunity that students' cross-cultural communication provides through the use of foreign language blended learning which is able to commit students to professional cross-cultural networking and global education target within Europe. The challenge consists in the active involvement of the students in engaging foreign language blended learning experiences in order to rise their sense of ownership and responsibility of their language learning experience and to develop the students' commitment to build professional culture experience. It stresses that the content of cross-cultural communication is based on the integration of the most important components: a language that reflects the culture of the folk; a culture that conveys the features of socio-historical conditions and a personality, which is formed during the educational and social activity. In our case we mean students.

The author highlights the promising ideas of students' cross-cultural communication in foreign language blended learning and analyzes the benefits of foreign language blended learning within Europe. The need to relate foreign language blended learning interaction to the global cultural context redefines the process of students' cross-cultural communication as a key component of the communicative act that make students acquire the specific cross-cultural competence and improve their professional abilities. The great necessity for distance education or blended learning in Eastern Ukraine, for instance, emerged in 2014. After the evacuation of Luhansk Taras Shevchenko National University in 2014 from Luhansk to Starobilsk (the Faculty of Foreign Languages was displaced to Poltava) was organized blended learning or distance education and LMS Moodle Platform was chosen in such conditions. A feature of the implementation of such a system was the large number of courses with very limited technical resources. More than that, the international service provided by the Center for International and Educative Work operates at the university to promote international cooperation and students' cross-cultural communication. The Center helps the research and teaching staff and the university administration to improve skills by coordinating international educational contacts with relevant institutions abroad. In addition, the Center provides the implementation of scientific and methodological support and execution of appropriate documentation, as well as working with foreign citizens – students of LNU in accordance with normative legal acts of Ukraine governing the provision of educational services to foreigners and providing the conditions for their stay in Ukraine.

In conclusion, foreign language blended learning is proposed to emphasize the cultural dimension of foreign language teaching and to train foreign language students to be equipped with e-tools to mediate between cultures. The virtual platform, as well as the in class meetings, address the affective dimension through various simulations of different cultural spaces.

Key words: *blended learning, foreign language, students, cross-cultural communication, Europe.*

Надійшла до редакції 26.07.2019 р.

УДК 378.011.3-051:615.85

ORCID 0000-0002-1091-6878

DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201342>

ВИКОРИСТАННЯ ВОРКШОПІВ У ЕСТЕТОТЕРАПЕВТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ШКОЛИ І СТУПЕНЯ

Юлія Кулімова

Реформування вітчизняної освіти характеризується трансформацією професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Так, у статті актуалізується запровадження інтерактивних педагогічних технологій естетотерапії в ЗВО, які здатні згармонізувати освітній простір вишу, стимулювати мотивацію майбутніх педагогів до навчання, підтримати творчу індивідуальність кожного студента та ін. Авторка зазначає, що усталена освітня традиція фахової педагогічної освіти є достатньо стандартизованою, та такою, що призводить до зниження ефективності цього процесу та зводить нанівець міжособистісну взаємодію викладача і учнів під час навчання.

Визначено, що актуальною та ефективною формою інтерактивно-динамічного навчання з огляду на підвищення естетотерапевтичної освіти майбутніх вчителів початкової школи є метод воркшопу, який дозволяє у комфортній і невимушеній обстановці засвоїти знання й сформувані вміння обраного фаху. Висвітлено поетапну методіку здійснення естетотерапевтичної підготовки студентів у процесі проведення воркшопу (формулювання мети та кінцевого результату заняття; визначення конкретних естетотерапевтичних технік та вправ для різних етапів воркшопу; планування часових меж, теми, ключових питань та необхідних ресурсів; формулювання власного «педагогічного меседжу»); розкрито особливості використання «карти розуму» (mind-map) для ефективного планування естетотерапевтичної підготовки майбутніх вчителів школи І ступеня у процесі проведення воркшопу. Схарактеризовано особливості застосування окремих естетотерапевтичних вправ (фототерапевтична техніка «Розмова», вправа «Оратор», пісочна методика «Створення власного світу») у процесі організації воркшопів.

Ключові слова: воркшоп, драматизація, естетотерапія, педагогічний тренінг, початкова школа, професійна підготовка, сторітеллінг.

Постановка проблеми. Розбудова української держави зосереджена на вдосконаленні якості освіти, розвитку творчої, вільної, активної та ініціативної особистості. Інтеграція до європейського простору, еволюція освітніх орієнтирів, стрімке старіння інформації, інтенсифікація навчального процесу та його відірваність від реального життя, різновекторність навчально-виховних впливів на особистість, докорінні зміни у структурі освіти – все це, та багато іншого викликають термінову трансформацію професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи.

Зазначені аспекти актуалізують пошук нового змісту і напрямів модернізації вищої освіти в Україні, що відповідають стандартам міжнародного співтовариства й сучасним реаліям. Реакція освітнього простору на сучасні зміни має бути миттєвою та такою, що спрямована на підготовку креативних, прогресивно адаптованих педагогів, здатних швидко адаптуватися до змін, з легкістю оволодіти новими технологіями навчання і виховання, постійно підвищувати свій професійний рівень та розуміти своїх вихованців розумом і серцем.

© Ю. Кулімова, 2019

Відтак, в основу професійної підготовки вчителів нового типу мають бути запроваджені прогресивні педагогічні технології, які гармонізують та оптимізують освітній простір педагогічного вишу, стимулюють зацікавлене ставлення майбутніх педагогів до теоретичних знань, формують в них стійку систему форм і методів фахової діяльності і в той же час підтримують творчу індивідуальність кожного, сприяють засвоєнню ефективних та нестандартних способів вирішення професійних проблем.

Метою статті стало обґрунтування теоретичних засад та висвітлення досвіду практичного використання воркшопів як інноваційної технології навчання в естетотерапевтичній підготовці майбутніх вчителів початкової школи.

Аналіз літературних джерел. Вивчення наукової літератури у галузі педагогіки, психології, мистецтва, філософії та ін. свідчить, що питаннями оновлення цілісної системи сучасної освіти та підходів до розвитку її суб'єктів займалися В. Андрющенко, О. Башкір, І. Богданова, П. Вайль, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Лавриченко, С. Литвиненко, О. Федій та ін. Вчені доводили, що нині відбувається зростання інтегративних та диференційних процесів в освітньому просторі, тому особливої уваги заслуговує необхідність упровадження в ЗВО нових інтерактивних та терапевтичних педагогічних технологій. Дослідники наголошували також на тому, що вища освіта сьогодні має орієнтуватися на такі нестандартні форми професійної підготовки, як: фокус-група, аукціон педагогічних ідей, дидактична майстерня (Bashkir, 2018), педагогічний тренінг, драматизація, арт-терапевтичні заняття, майстер-класи, сторітеллінг, воркшоп, педагогічний коучинг та ін.

Виклад основного матеріалу. Усталена освітня традиція, що визначає організаційно-методичні засади професійної освіти майбутніх учителів початкової школи в ЗВО є достатньо стандартизованою та, на думку деяких авторів, дещо застарілою. Так, П. Вайль, Дж. Вос, Г. Драйден, Д. Рісман, К. Фопель та ін. виокремлюють провідні ознаки навчання такого типу: вимагає значних ресурсів; цілі професійної підготовки заздалегідь визначені та передбачають строгого дотримання правил та послідовності виконання завдань; міжособистісна взаємодія в учбовій групі не має істотного значення; просторове облаштування аудиторії є значно типовим та стандартизованим (Драйден, 2005). Окрім того, варто зауважити, що така організація навчання уодноманітнює фахову освіту майбутніх вчителів початкової школи (стимулом навчання слугує оцінка або отримання стипендії; зорієнтованість навчання на знаходження «правильної відповіді»; навчання є системою контролю знань і поведінки студентів). Як наголошує С. Литвиненко, дана освітня традиція створює достатньо жорсткий і обмежений «контекст» навчального процесу, що призводить значної конкуренції учнів (студентів) між собою, зниженні міжособистісної взаємодії в процесі навчання (Литвиненко, 2014). Тому, на наш погляд, професійна підготовка сучасного вчителя початкової ланки освіти має бути спеціально організованою та зорієнтованою на такі аспекти: кофмортна та мотивуюча освітня атмосфера, емоційне розкриття та творче самовиявлення, що, як зазначає О. Федій, є «нормою існування будь-якої особистості та основою її самовираження, саморозвитку та самореалізації в навчально-виховному процесі» (Федій, 2010). Саме така організація сприяє досягненню стану максимальної працездатності студентів та попереджує виникнення різних навчальних труднощів (емоційне напруження, стрес, нездорова конкуренція, відсутність активної міжособистісної взаємодії тощо).

Зважаючи на вище зазначене, традиційна освітня модель професійної підготовки потребує застосування таких форм, методів і технологій навчання, що сприяють формуванню й розвитку особистості майбутнього вчителя, його самостійності, готовності до співробітництва, творчості та здатності приймати рішення. У цьому сенсі зростає значення діалогу як засобу побудови нової системи педагогічних стосунків, оскільки діалог передбачає зіткнення думок, ідей, активний

пошук істини (Литвиненко, 2014). Як засвідчують численні психолого-педагогічні дослідження (К. Баханова, Н. Ємельянова, І. Вачкова, О. Вербицького, Л. Петровської, Н. Платонової, О. По-метуна, М. Скрипника та ін.) інтерактивно-динамічне навчання, спрямоване на активізацію пізнавальної діяльності студентів за допомогою організації міжособистісної взаємодії в студентській групі, здійснює позитивний вплив на пізнавальний та особистісний розвиток студентів.

Актуальною та ефективною формою інтерактивно-динамічного навчання з огляду на підвищення естетотерапевтичної освіти майбутніх вчителів початкової школи є *воркшоп* (від англійського слова *workshop* – «майстерня», «цех»). Останнім часом такий спосіб організації фахової освіти використовується для позначення особливої технології роботи з групою дорослих, у якій переважають інтерактивні форми роботи та провідна роль у здобутті знань і прийнятті рішень належить активності самих учасників навчальної групи (Фопель, 2003). Сучасні науковці вирізняють *дидактичний воркшоп* як інтенсивний навчальний захід, де учасники в процесі самостійної інтенсивної групової взаємодії між собою та модератором (викладачем) навчаються перш за все, завдяки власній активній роботі (Зімовін, 2017). На переконання О. Зімовіна, технологія воркшопів має свою специфічну особливість – в процесі навчання теорія не існує без практики, а освіта відбувається завдяки власній активній роботі учасників, що є головним у естетотерапевтичній підготовці майбутніх педагогів, адже вона є практико-орієнтованою за своєю суттю. В цьому сенсі воркшоп протиставляється усім іншим видам навчання, які можуть припускати більшу чи меншу пасивність учасників (лекція, семінар, бесіда, тренінг тощо) (Зімовін, 2017), дозволяють у комфортній і невимушеній обстановці засвоїти альтернативні розумові моделі й сформувати навички продуктивних, творчих підходів й креативного мислення (Литвиненко, 2014).

Роль викладача (модератора) воркшопу полягає не лише у викладанні теоретичного матеріалу, а у активізації групи, посередництві між учасниками, оптимізації процесу здобуття знань й пошуку рішень, що відповідно відбивається в його *функції фасилітатора*, яка покликана підтримати майбутніх вчителів початкової школи у прагненні до пізнання, сформувати в них почуття задоволення і насолоди від освітнього процесу. В такому випадку підвищується налагодження тісного взаємозв'язку викладача зі студентами, посилюється можливість реалізації індивідуального підходу до кожного студента, підкріплюється можливість розкриття неповторної природи творчої особистості майбутніх педагогів, шляхом використання засобів терапевтичного впливу: казки, гри, спілкування, мистецтва (образотворче, музичне, хореографічне, літературне тощо), природи тощо.

З огляду на специфіку естетотерапевтичної підготовки майбутніх вчителів початкової школи, воркшоп має певні особливості організації. Пропонуємо власну інтерпретацію методики О. Зімовіна (Зімовін, 2017) щодо *планування та проведення воркшопу*:

1. Насамперед необхідно *сформулювати мету та кінцевий результат заняття*: наприклад, опановуючи технології використання арт-терапії у роботі вчителя школи І ступеня, ми прагнемо висвітлити студентам історичні передумови становлення арт-терапії як науки, розкрити існуючі арт-терапевтичні наукові школи та методики, і в той же час, бажаємо, щоб студенти навчилися використовувати певні арт-терапевтичні технології на різноманітних навчальних предметах у всіх класах початкової школи.

2. *Визначте конкретні естетотерапевтичні техніки та вправи для різних етапів воркшопу*: модератору (викладачу) варто чітко установити які вправи (сократівський діалог, метод драматерапії, ритмопластики, методика «пісочний лист», «терапевтична фотографія» та ін.) він буде використовувати для розминки, навчання, активного оцінювання, групової дискусії тощо. У процесі упровадження обраних вправ важливо щоб модератор лише підтримував та допомагав організувати навчання, тобто він швидше за все має «йти за групою, ніж вести її».

3. *Продумайте часові межі воркшопу*: необхідно спланувати скільки часу знадобиться, щоб зреалізувати всі намічені заходи та досягти поставленої мети; варто зазначити, що зазвичай воркшоп триває близько трьох годин, проте в межах вищого навчального закладу варто орієнтуватися на одну академічну годину, щоб максимально активізувати студентів та не втратити їх увагу.

4. *Сплануйте теми та ключові питання*: оскільки воркшоп є полілогічним за своєю суттю, то модератору варто визначитися із основними теоретичними аспектами та провідними питаннями, які потрібно розглянути; головним у цьому сенсі є практико-орієнтованість подачі інформації та активності самих учасників, тобто викладач розповідає якомога менше та сприяє проявленню студентами ініціативи.

5. *Сформулюйте максимально точно ваш особистий «педагогічний меседж»*: варто визначитися з тим, що ви хочете, щоб зрозумів кожен із студентів в результаті проведення воркшопу; особисте послання не обов'язково промовляти вголос, головне – щоб самі учасники дійшли того самого, що й ви.

6. *Визначтеся із ресурсами*: необхідно продумати матеріально-технічне забезпечення (фарби, олівці, ножиці, папір, пісочниця, колекція міні-фігурок, пісок, фотографії, ноутбук, мультимедійна дошка тощо) та просторове заповнення аудиторії (розміщення парт, стільців, ігровий майданчик та ін.).

Для того, щоб ефективно спланувати проведення воркшопу в межах естетотерапевтичної підготовки майбутніх вчителів початкової школи, доцільно створити своєрідну «карту розуму» (*mind-map*). За рекомендацією К. Фопеля, ця карта являє собою аркуш паперу, в центрі якого варто написати основну ідею або питання воркшопу, а потім розмістити довкола все, що є важливим і необхідним на даному занятті (див. покроковий опис планування та проведення воркшопу) (Фопель, 2003).

Специфіка естетотерапевтичної підготовки майбутніх вчителів школи I ступеня полягає у тісному взаємозв'язку теорії та практики, адже у процесі професійної діяльності вчитель має у цікавій, невимушеній та доступній формі подати конкретний навчальний матеріал. Окрім того, у початковій школі навчання є нероздільним з вихованням, адже навчаючи учнів, педагог виховує в них певні морально-етичні цінності, а виховуючи – навчає правилам і нормам поведінки. У такому сенсі, головним критерієм вибору естетотерапевтичних технік та вправ під час проведення воркшопу є їх двовекторність впливу на студента (учня) – як активного суб'єкта освітнього процесу та викладача (вчителя) як організатора та модератора навчально-виховної взаємодії. Так, у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка на кафедрі початкової освіти, природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання під керівництвом професора О. Федій здійснюється естетотерапевтична підготовка майбутніх вчителів початкової школи, яка активно зреалізовується у різних інтерактивних формах (метод сократівського діалогу, педагогічний тренінг, воркшоп, лекція-візуалізація, лекція-дискусія, педагогічна драматизація, психодрама, відпрацювання естетотерапевтичних ігор та завдань творчо-педагогічного характеру тощо). Зокрема, традиційним стало використання наступних естетотерапевтичних вправ у процесі організації воркшопів зі студентами спеціальності Початкова освіта:

Фототерапевтична техніка «Розмова». Зміст: студентам пропонується принести фотографії, що відображають їх захоплення. Після цього вони мають, не вступаючи у вербальний контакт, спілкуватися за допомогою фотографій, показуючи їх один одному і висловлюючи своє ставлення до них через малюнки, міміку та жести. Після того як студенти покажуть один одному фотографії, вони починають створювати композиції у формі плакату або міні-альбому-книжки, який би передавав їх спільні і відмінні риси. Після створення композицій, спільно їх обговорюють (Копытин, 2006). Використання даної техніки дозволить викладачу досліджувати внутрішній світ майбутніх педагогів, розвивати їх міжособистісну компетентність і навички спільної діяльності, актуалізувати творчі можливості та створювати освітню атмосферу взаємної підтримки та креативу.

Вправа «Оратор» (виконується в трійках або четвінках). Зміст: кожному студенту пропонується написати на аркуші паперу значення 10 будь яких слів, а потім ними обмінятися з іншими учасниками. Потрібно описати значення слова так, щоб слово було вгадано за короткий час. Важливо, щоб студент описував поняття максимально стисло і чітко. Вправа стимулює розвиток мовної креативності, здатності швидко знаходити точні та ефективні мовні засоби для результативного спілкування, зменшує страх публічних виступів і зміцнює впевненість у собі (Тарарина, 2013).

Пісочна методика «Створення власного світу» (може проводитися як індивідуально з кожним студентом, так і з групою вцілому). Зміст: студентам пропонується у спеціальному ящику з чистим просіяним піском із колекції мініфігурок створити власний світ або пісочну картину на будь-яку тему (наприклад, «Моя професія», «Наша група», «Світ дитинства» тощо). Процес створення пісочної картини має супроводжуватися розповіддю студента про головних героїв світу, їх взаємовідносини, правила поведінки, існуючі цінності тощо. Головне завдання модератора – задавати необхідні уточнюючі запитання та не втручатися у пояснення авторів (студентів). Після розповіді відбувається спільний груповий аналіз здійсненої роботи. У процесі проведення аналізу викладач має особливу увагу звертати на розміщення використаних фігурок у пісочниці, адже воно має символічне навантаження: пісочницю умовно поділяють на три частини по вертикалі і по горизонталі (кожен сектор відповідає за думки, мрії чи фантазії авторів, а також уточнює часові простори: минуле, теперішнє і майбутнє) (Ель, 2007).

Висновки. Побудова нової освітньої парадигми потребує перезавантаження теоретичної складової навчального процесу, його практичну орієнтацію, а також вироблення адекватної педагогічної стратегії для формування самостійної, вільної та відповідальної особистості XXI століття. В цьому сенсі особливої ваги набуває естетотерапевтична підготовка майбутніх вчителів початкової школи, яка сприяє гармонізації та оптимізації освітнього простору ЗВО та сприяє засвоєнню ефективних та нестандартних способів вирішення професійних проблем. Здійснення такої підготовки можливе за умови використання інноваційних інтерактивних технологій – зокрема воркшопу, який допомагає сформувати у студентів мобільність, навички активної міжособистісної взаємодії, швидкості й ефективності реакції в критичних ситуаціях, гнучкості й адаптивності до змін, що забезпечує на цій основі конкурентоспроможність майбутніх вчителів відповідно до європейських стандартів і найкращих вітчизняних освітніх традицій. Перспективність подальших досліджень убачаємо у вивченні науково-методологічних та організаційно-методичних засад використання методу воркшопів у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців інших педагогічних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

- Драйден, Г. (2005). *Революція в навчанні*. Львів: Літопис.
- Зімовін, О. (2017). Воркшоп як формат професійного навчання. *Оплата праці*, 4/1. Взято з <https://i.factor.ua/ukr/journals/ot/2017/february/issue-4/1/article-25440.html>
- Копытин, А. И. (Ред.). (2006). *Арт-терапия – новые горизонты*. Москва: Когито-Центр.
- Литвиненко, С. А. (2014). Використання воркшопів у підготовці майбутніх психологів до професійної діяльності. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*, 9. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2014_9_5.
- Тарарина, Е. (2013). *Практикум по арт-терапии: шкатулка мастера*. Луганск: Элтон-2.
- Федій, О. А. (2010). *Теорія і практика підготовки педагогів до використання засобів естетотерапії у професійній діяльності*. (Дис. д-ра пед. наук). Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ.
- Фопель, К. (2003). *Эффективный воркшоп. Динамическое обучение*. Москва: Генезис.
- Ель, Г. Н. (2007). *Человек, играющий в песок. Динамическая песочная терапия*. Санкт-Петербург: Речь.
- Bashkir, O. I. (2018). Modern formats of professional development of educational community. *Innovative solutions in modern science*, 3(22), 116-128.

REFERENCES

- Bashkir, O. I. (2018). Modern formats of professional development of educational community. *Innovative solutions in modern science*, 3(22), 116-128.
- Draiden, H. (2005). *Revoliutsiia v navchanni [A revolution in learning]*. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
- El, G. N. (2007). *Chelovek, igraushchii v pesok. Dinamichnaia pesochnaia terapiia [Man playing in the sand. Dynamic sand therapy]*. Sankt-Peterburg: Rech [in Russian].
- Fedii, O. A. (2010). *Teoriia i praktyka pidhotovky pedahohiv do vykorystannia zasobiv estetoterapii u profesiinii diialnosti [Theory and practice of preparing teachers for the use of aesthetics in their professional activities]*. (PhD. diss.). Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy, Kyiv [in Ukrainian].
- Fopel, K. (2003). *Effektivnyi vorkshop. Dinamicheskoe obuchenie [An effective workshop. Dynamic training]*. Moskva: Genezis [in Russian].
- Kopytin, A. I. (Ed.). (2006). *Art-terapiia – novye gorizonty [Art therapy is a new horizon]*. Moskva: Kogito-Tcentr [in Russian].
- Lytvynenko, S. A. (2014). Vykorystannia vorkshopiv u pidhotovtsi maibutnikh psykholohiv do profesiinnoi diialnosti [Use of workshops in preparation of future psychologists for professional activity]. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity [Updating the content, forms and methods of education and training in educational institutions]*, 9. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2014_9_5. [in Ukrainian].
- Tararina, E. (2013). *Praktikum po art-terapii: shkatulka mastera [Use of workshops in preparation of future psychologists for professional activity]*. Lugansk: Elton-2 [in Russian].
- Zimovin, O. (2017). Vorkshop yak format profesiinoho navchannia [Workshop as a format of vocational training]. *Oplata pratsi [Payment labor]*, 4/1. Retrieved from <https://i.factor.ua/ukr/journals/ot/2017/february/issue-4/1/article-25440.html> [in Ukrainian].

JULIIA KULIMOVA

USE OF WORKSHOPS IN AESTHETIC THERAPY TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

The reform of national education is characterized by the transformation of future primary school teachers' vocational training. Thus, the article updates the introduction of interactive aesthetic therapy pedagogical technologies in higher education institutions, which are able to harmonize the educational space of the university, stimulate the motivation of future teachers to study, support the creative individuality of every student, etc. The author notes that the established educational tradition of professional pedagogical education is sufficiently standardized, which reduces the effectiveness of this process and nullifies the interpersonal interaction of the lecturer and students during the study.

It is determined that a topical and effective form of interactive and dynamic learning with a view to enhancing aesthetic therapeutic education of future elementary school teachers is a workshop method that allows to acquire knowledge and form the skills of the chosen profession in a comfortable and relaxed environment. The article highlights a step-by-step method of aesthetic therapy training of students in the process of conducting a workshop (formulation of the purpose and end result of the lesson; determination of specific aesthetic therapy techniques and exercises for different workshop stages; planning of time limits, a theme, key questions and necessary resources; formulating the own "teacher's message". The peculiarities of using "mind-maps" for the effective planning of aesthetic therapy training of future primary school teachers in the course of the workshop are revealed. The peculiarities of applying certain aesthetic therapy exercises (phototherapeutic technique "Conversation", the exercise "Talker", sand technique "Creating the own world") in the process of organizing workshops are characterized.

Building a new educational paradigm requires a reboot of the theoretical component of the educational process, its practical orientation, as well as the development of an adequate pedagogical strategy for the formation of an independent, free and responsible person of the 21st century. In this sense, aesthetic therapy training of future primary school teachers is of particular importance, which promotes the harmonization and optimization of the educational space of HEA and facilitates the acquisition of effective and non-standard ways of solving professional problems. Such training is possible subject to the use of innovative interactive technologies – in particular, a workshop that helps students to develop mobility, skills of active interpersonal interaction, speed and effectiveness of response in critical situations, flexibility and adaptability to change, which provides competitiveness on the basis of European standards and the best national educational traditions. The prospect of further research is seen in the study of scientific, methodological and organizational principles of the workshop method use in the process of professional training of future professionals in other pedagogical specialties.

Key words: workshop, dramatization, aesthetic therapy, pedagogical training, elementary school, vocational training, storytelling.

Надійшла до редакції 06.08.2019 р.

УДК 377.36.016:674

ORCID 0000-0002-4851-0523

DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201343>

ПРОБЛЕМНИЙ ПІДХІД ПРИ ВИКЛАДАННІ КУРСУ «ПРОЕКТУВАННЯ ДЕРЕВООБРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ» ДЛЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Володимир Кондель

Розглядається проблемний підхід при викладанні курсу «Проектування деревообробних підприємств» для майбутніх фахівців професійної освіти на прикладах дослідження конструкцій та їх елементів, які працюють на згинання. Метою викладання дисципліни є формування у студентів знань та вмінь з питань проектування підприємств з урахуванням раціонального і комплексного використання лісосировинних ресурсів, поліпшення якості продукції, підвищення продуктивності праці на основі принципів безпеки та екологічності виробництва.

Найважливішим завданням капітального будівництва та сучасного машинобудування є економія матеріалів; одним з основних напрямків вирішення завдання є вибір раціональних форм поперечного перерізу балок та оптимальне розташування опор з умов міцності та жорсткості, що дозволить суттєво зменшити витрати на виготовлення конструкцій деревообробних підприємств. Автором розглянуто парадокс Емерсона, коли міцність балок на згинання збільшується при зменшенні їх площі поперечного перерізу; вирішено завдання Парана щодо раціонального розпилювання колоди для одержання брусів прямокутного перерізу з найбільшою міцністю і жорсткістю; запропоновано оптимальне розташування опор з умов міцності та жорсткості. За умовою міцності зменшити максимальні нормальні напруження можна двома способами: зменшенням згинального моменту (за рахунок оптимального розташування опор) або збільшенням осьового моменту опору (за рахунок раціональної форми поперечного перерізу балки). Оптимальне розташування опор дозволяє зменшити згинальний момент для двоконсольної балки майже у шість разів, а для одноконсольної – майже втричі у порівнянні зі звичайною безконсольною балкою. За умовою жорсткості оптимальна довжина консолей дозволяє зменшити найбільший прогин двоконсольної балки майже у 14 разів у порівнянні з безконсольною балкою з рівномірно розподіленим навантаженням на всій довжині.

Крім проектування раціональних форм поперечного перерізу та оптимального розташування опор балок, економія матеріалів досягається іншими способами, а саме: застосуванням балок із змінним на їх довжині поперечним перерізом; створенням заздалегідь визначеного зміщення опор нерозрізної балки для перетворення її у рівномоментну; використанням шарнірів у статично невизначених балках, які перетворюють їх у статично визначені та рівномоментні; попереднім поворотом жорстко зацемлених опорних перерізів на заданий кут.

Ключові слова: *проблемний підхід, фахівець професійної освіти, проектування деревообробних підприємств, раціональні перерізи балок, оптимальне розташування опор.*

Постановка проблеми. Найважливішим завданням вищої школи з підготовки висококваліфікованого фахівця професійної освіти є формування всебічно розвиненої особистості, добре підготовленої до трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного

© В. Кондель, 2019

середовища. Основними напрямками виконання цього завдання є особистісна орієнтація і постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; органічне поєднання освіти і науки, інформаційних технологій, освітніх інновацій (Тимошенко, Оніщенко, Грехов, & Палеха, 2004; Кондель, 2008, 2011), над якими працюють викладачі факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Серед усіх предметів, які опановують майбутні фахівці професійної освіти, особливе місце займають загальноінженерні дисципліни, а саме – «Креслення», «Технічна механіка», «Гідравліка та теплотехніка» та інші. Ці дисципліни вважаються найважчими на факультеті, але саме вони закладають фундамент, на якому будується високий професіоналізм майбутнього фахівця, здатного комплексно використовувати свої знання в професійній діяльності, вміло проводити порівняльний аналіз та узагальнення. Важливу роль у навчальному процесі відіграють міжпредметні зв'язки, суть яких полягає в тому, що для освоєння матеріалу з одного предмету необхідні ґрунтовні знання з інших. Так, наприклад, дисципліни технічного циклу є основою для проектування та виготовлення моделей, а опанування курсу «Проектування деревообробних підприємств» неможливе без якісних знань про властивості матеріалів, технологічне обладнання галузі та дію сил під час експлуатації конструкцій будівель та споруд, машин та механізмів, які студенти отримують на заняттях з технічної механіки (Кондель, 2007). Враховуючи значення вказаних вище предметів, зокрема курсу, «Проектування деревообробних підприємств», для професійної підготовки фахівця професійної освіти, розглянемо проблемний підхід як один із найбільш дієвих важелів удосконалення методики викладання дисципліни на прикладах дослідження конструкцій та їх елементів, які працюють на згинання.

Аналіз джерел і публікацій. У свій час академік Д. О. Тхоржевський розробив основні положення щодо методики професійного навчання, які є актуальними і нині. Зокрема, майбутній фахівець повинен добре засвоїти зміст, ідеї та принципи побудови навчальних програм та посібників; чітко уявляти характер і зміст роботи щодо організації, планування і матеріального забезпечення навчання; вміти готуватися до теоретичних і практичних занять, правильно складати і проводити ці заняття у виробничих умовах; організовувати й проводити позакласну роботу учнів, а також факультативні заняття; правильно здійснювати зв'язок теоретичних і практичних занять з техніки; поєднувати навчання і виховання учнів у процесі проведення занять (Тхоржевський, 2000). Для підготовки такого висококваліфікованого фахівця, який буде добрим прикладом для своїх вихованців, необхідно забезпечити виконання певних вимог при викладанні технічних предметів, а саме: достовірність змісту, подання матеріалу в логічно виправданій послідовності, чіткість і доказовість, емоційність викладання розділів дисципліни, культура мови вчителя та її доступність для розуміння учнями (Тхоржевський, 1980).

Дисципліну «Проектування деревообробних підприємств» викладають студентам факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка за напрямом підготовки бакалавра 6.010104 «Професійна освіта (Деревообробка)» після вивчення ними курсів загальноінженерних дисциплін, а саме, «Креслення», «Технічна механіка», «Гідравліка та теплотехніка», а також спеціальних дисциплін: «Матеріалознавство», «Технологічне обладнання галузі», «Професійна та практична підготовка», коли майбутні фахівці мають достатнє уявлення щодо майбутньої професійної діяльності. Це забезпечує можливість викладання дисципліни з урахуванням професійної орієнтації студентів. Набуті вміння і навички після вивчення предмету стануть у нагоді студентам під час подальшої їх роботи у професійній діяльності. Навчальний процес передбачає вивчення

методологічних та організаційних основ проектування виробничих будівель, основ проектування технологічних процесів при виробництві, складу та обсягу проектних робіт, методики їх проведення, складу основної проектно-нормативної документації (Кондель, 2018).

Як відомо, проектування виробничих будівель, машин та механізмів, які використовуються в деревообробній промисловості, неможливе без відповідних знань щодо їх роботи в процесі експлуатації. Переважна більшість конструкцій промислових будівель та споруд, елементів машин та механізмів працюють на згинання (їх ще називають балками): осі залізничних вагонів, листові ресори, зубці шестерні та коліс в прямозубих, косозубих та шевронних передачах, спиці шківів, балки міжповерхових перекриттів та мостів, важелі та багато інших деталей та елементів (Писаренко, 1993). Ці питання розглядаються при вивченні курсу «Проектування деревообробних підприємств», метою опанування якого є формування у студентів знань та вмінь з питань проектування підприємств з урахуванням раціонального і комплексного використання лісосировинних ресурсів, поліпшення якості продукції, підвищення продуктивності праці на основі принципів безпечності та екологічності виробництва (Кондель, 2018).

Найважливішим завданням капітального будівництва та сучасного машинобудування є економія матеріалів. І одним з основних напрямків вирішення даного завдання є вибір раціональних форм поперечного перерізу балок (Писаренко, 1993), тому розглядаючи аспекти теорії згинання, слід на заняттях створити атмосферу творчого пошуку, запроваджуючи в навчальний процес елементи проблемної ситуації.

Вивчаючи питання теорії згинання, повторюємо тему «Геометричні характеристики плоских перерізів», зокрема, такі поняття, як осьовий момент інерції і осьовий момент опору W_x , які відіграють вирішальну роль при розрахунках балок на їх жорсткість і міцність, причому

$$W_x = \frac{I_x}{y_{\max}}, \quad (1)$$

де y_{\max} – відстань від нейтральної осі до найбільш віддаленої точки перерізу.

Важливо зазначити, що не завжди міцність на згинання може бути підвищена при збільшенні розмірів перерізу. У деяких випадках (Кондель, 2008; Перетятко, 1985) переріз може бути зменшений, а міцність згинання при цьому збільшиться. Це явище називається парадоксом Емерсона. Це той випадок, коли найбільш віддалені від нейтральної осі ділянки перерізів мають невелику ширину у верхніх зрізаних частинах (наприклад, квадрат, встановлений на ребро, круг, трикутник, хрестоподібний переріз тощо).

Цей парадокс пояснюється тим, що при зрізанні периферійних ділянок відстань від центральної осі перерізу до крайніх волокон y_{\max} , яка стоїть у знаменнику, зменшується швидше, ніж осьовий момент інерції I_x , який знаходиться у чисельнику рівняння (1).

Вивчаючи парадокс Емерсона для квадратного перерізу, встановленого на ребро, маємо збільшення осьового моменту опору балки W_x на 5,4% у випадку зрізання верхнього та нижнього кутів перерізу на $1/9$ сторони квадрата a (Кондель, 2008; Перетятко, 1985).

Метою статті є аналіз способів проектування оптимальних поперечних перерізів дерев'яних балок з найбільшою міцністю і жорсткістю при згинанні, а також раціональне розташування опор, що дозволить суттєво зменшити витрати на виготовлення конструкцій деревообробних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо завдання з деревообробки: як треба розпиляти колоду, щоб одержати брус прямокутного перерізу (рис. 1, а) з найбільшою міцністю при згинанні ((Кондель, 2011; Перетятко, 1985). Це завдання називається задачею Парана.

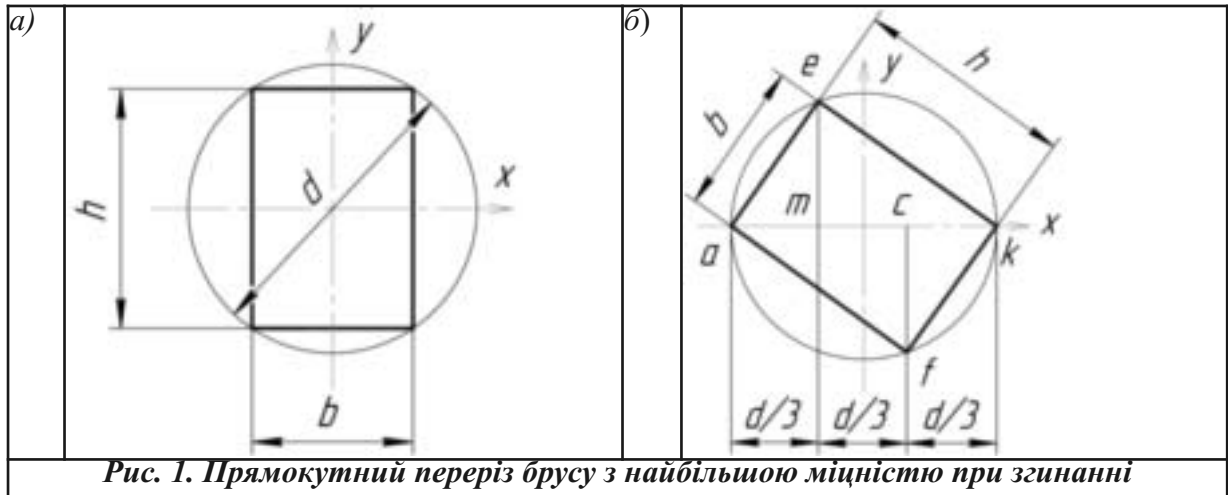

Рис. 1. Прямокутний переріз брусу з найбільшою міцністю при згинанні

Момент опору прямокутного перерізу

$$W_x = \frac{bh^2}{6} = \frac{b(d^2 - b^2)}{6} \quad (2)$$

Прирівнюючи до нуля першу похідну

$$\frac{dW_x}{db} = \frac{1}{b}(d^2 - 3b^2) = 0$$

маємо $b = \frac{d}{\sqrt{3}} \approx 0,577d$ $h = \sqrt{d^2 - b^2} = \sqrt{d^2 - \frac{d^2}{3}} = d\sqrt{2/3} \approx 0,816d$

$$\frac{h}{b} = \frac{d\sqrt{2/3}}{d/\sqrt{3}} = \sqrt{2} \approx 7/5$$

А. Паран запропонував свій варіант розпилювання колоди, зручний для обробки сокирою: необхідно діаметр колоди розділити на три рівні частини і провести перпендикуляри me і cf (рис. 1, б). Прямокутник $aekf$, що утворився внаслідок цієї побудови, має найбільшу міцність при згинанні.

Враховуючи підвищену роль жорсткості елементів конструкцій та деталей в будівництві та машинобудуванні вирішимо аналогічну задачу щодо одержання брусу прямокутного перерізу з круглої колоди, який має найбільшу жорсткість. Для цього виберемо за незалежну змінну величину висоту перерізу h . Тоді осевий момент інерції прямокутного перерізу

$$I_x = \frac{bh^3}{12} = \frac{h^3}{12} \sqrt{d^2 - h^2} \quad (3)$$

Для спрощення розрахунків проведемо дослідження квадрата виразу $\frac{bh^3}{12}$ і, прирівнявши першу похідну до нуля, одержимо

$$\frac{dI_x}{dh} = \frac{d}{dh} \left[\frac{h^6}{144} (d^2 - h^2) \right] = \frac{6d^2h^5 - 8h^7}{144} = \frac{h^5}{144} (6d^2 - 8h^2) = 0$$

звідки $h = \frac{d}{2}\sqrt{3} \approx 0,866d$ і $b = \sqrt{d^2 - h^2} = \sqrt{d^2 - 0,75d^2} = 0,5d$

Одержавши необхідні розміри перерізу найбільшої жорсткості, розглянемо простий та надійний спосіб його побудови. Для цього необхідно розділити діаметр колоди на чотири рівні частини і провести відповідні перпендикуляри mf і kg (рис. 2). Утворений прямокутник $afeg$ є шуканим перерізом брусу (Кондель, 2011; Перетяцько, 1985).

Отже, маючи колоду діаметром d , можна обробити її таким чином, щоб одержати брус прямокутного перерізу з найбільшою міцністю або найбільшою жорсткістю при згинанні.

В більшості випадків розміри перерізів балок визначають з розрахунків на міцність за нормальними напруженнями, найбільше значення яких, як відомо, дорівнює (Писаренко, 1993):

$$\sigma_{\max} = \frac{M_{\max}}{W_x} \quad (4)$$

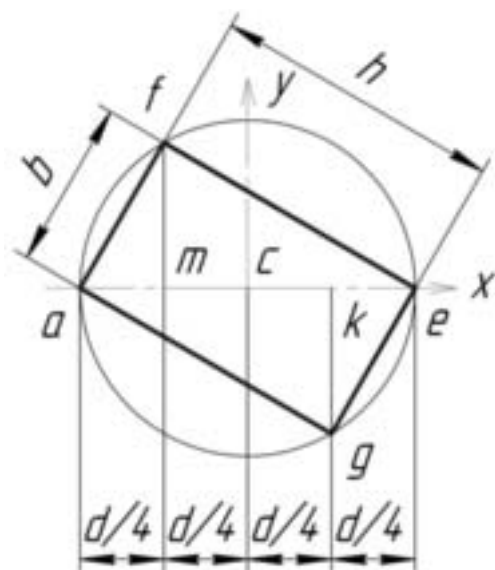

Рис. 2. Прямокутний переріз з найбільшою жорсткістю при згинанні

Зменшити ці напруження можна двома способами: зменшенням розрахункового згинального моменту M_{\max} або збільшенням осьового моменту опору W_x . В першому випадку маємо справу з раціональним розташуванням опор, а в другому – з раціональною формою поперечного перерізу балки.

Раціональним розташуванням опор на довжині балки, якщо відсутні будь-які перешкоди конструктивного характеру, можна досягти значного зменшення розрахункового згинального моменту і, відповідно, ваги балки.

У звичайної двоопорної балки, шарнірно закріпленої на кінцях, з рівномірно розподіленим навантаженням (рис. 3, а) найбільший згинальний момент всередині прольоту складає:

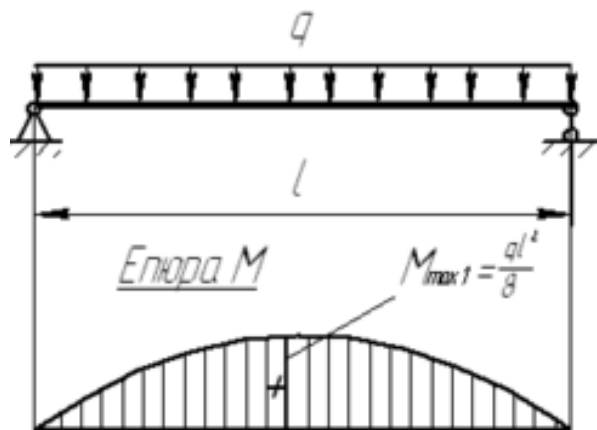
$$M_{\max 1} = \frac{ql^2}{8} \quad (5)$$

Очевидно, що для балки тієї ж довжини, але з двома консолями на кінцях (рис. 3, б) згинальний момент в середньому перерізі менше і набуває мінімального значення тоді, коли момент в прольоті стає рівним моменту на опорах. Тоді довжину консолей a знаходимо з умови:

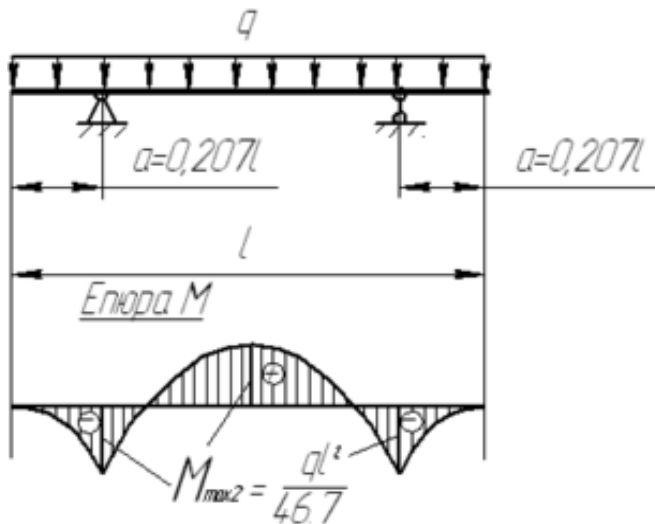
$$|M_{op}| = |M_{pr}| \quad (6)$$

де $-M_{on}$ згинальний момент на опорах, а M_{np} – максимальний згинальний момент в прольоті:

а)

б)

в)

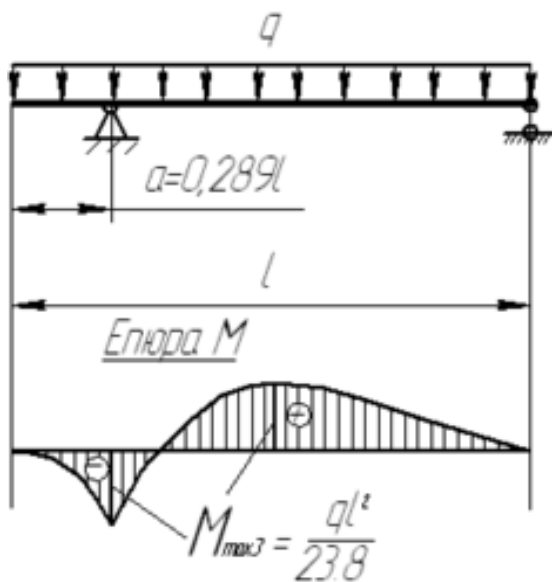

Рис. 3. Епюри згинальних моментів
 а – для безконсольної балки;
 б – для двоконсольної балки;
 в – для одноконсольної балки

$$\square_{\square\square} = \frac{qa^2}{2} \quad M_{\square\square} = \frac{q(l-2a)^2}{8} - \frac{qa^2}{2} \quad \text{тоді} \quad \frac{qa^2}{2} = \frac{q(l-2a)^2}{8} - \frac{qa^2}{2}$$

Виконавши прості перетворення, одержимо квадратне рівняння $4a^2 + 4al - l^2 = 0$

коренем якого є $a = \frac{\sqrt{2}-1}{2}l = 0,207l$.

В даному випадку згинальний момент $M_{\max 2} = \frac{ql^2}{46,7}$, тобто майже в шість разів менше, ніж у звичайної балки.

Для порівняння зазначимо, що защемлення на кінцях балки зменшує розрахунковий момент лише в півтора рази.

Для одноконсольної балки (рис. 3, в) найвигідніша довжина консолі у випадку дії рівномірно розподільного навантаження складає $0,289l$, а розрахунковий момент $M_{\max 3} = \frac{ql^2}{23,8}$, тобто майже втричі менший ніж у безконсольної балки тієї ж довжини.

В деяких випадках розташування опор доводиться виконувати з умови жорсткості, тоді розрахунок проводимо з умови рівності прогинів кінців консолей і прогинів посередині прольоту двоопорної балки з рівномірно розподіленим навантаженням на всій довжині. Ця умова дозволяє одержати найменші прогини як для одно-, так і для двоконсольних балок.

Оптимальну довжину консолей ($a = 0.223l$) двоконсольної балки одержимо з універсального рівняння, при цьому найбільший прогин балки складає $0,00095 \frac{ql^4}{EI_x}$, що у 13,7 разів

менше прогину звичайної безконсольної балки (рис. 3,а). Таке суттєве зменшення прогину пояснюється тим, що у формулу прогинів довжина балки входить у четвертому степені.

Крім наведених вище проблемних ситуацій, економія матеріалів досягається іншими способами (Кондель, 2011; Перетятко, 1985), а саме:

- застосуванням балок із змінним на їх довжині поперечним перерізом, а в ідеальному випадку – балок рівного опору згинання;
- створенням задалегідь визначеного зміщення опор нерозрізної балки для перетворення її у рівномоментну, в результаті чого осадка опор з конструктивного недоліку стає перевагою;
- використанням шарнірів у статично невизначених балках, які перетворюють їх у статично визначені та геометрично незмінні шарнірно-консольні балки (в ідеальному випадку – у рівномоментні);
- попереднім поворотом жорстко защемлених опорних перерізів на заданий кут.

Висновки. Розглянуті приклади доводять, що відповідним розташуванням опор можна досягти значного зменшення розрахункового згинального моменту та прогинів і, відповідно, значної економії матеріалів. На жаль, цей простий і досить ефективний засіб економії матеріалів використовують досить рідко. Так, в багатьох конструкціях порталних кранів, вагонів, транспортних та вантажопідйомних машин не забезпечується найвигідніше за вагою співвідношення прольотів та консолей навіть в тих випадках, коли відсутні будь-які перешкоди конструктивного характеру.

Вирішення таких і подібних питань щодо обґрунтованої економії матеріалів має неабияке значення як для створення нових конструкцій та їх елементів, раціонального розташування опор балок, так і для підготовки майбутнього фахівця професійної освіти. Ось чому дуже важливо заохочувати молодь до пошуків резервів економії матеріалів, розвивати їх творчий потенціал, раціоналізаторську та винахідницьку діяльність. І тоді заняття наукою з нудної необхідності перетворяться в радість пізнання та відкриття для себе чогось нового, раніше не здійсненого, що сприятиме вихованню висококваліфікованого фахівця, здатного вирішувати значні наукові проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

- Кондель, В. (2008). Реалізація основних напрямків Болонської системи навчання в процесі викладання технічних дисциплін. *Педагогічні науки*, 4(62), 140-150.
- Кондель, В. (2011). Проблемний підхід при викладанні курсу “Технічна механіка” для майбутніх фахівців технологічної освіти. *Трудова підготовка в закладах освіти*, 3(83), 42-45.
- Кондель, В. М. (2007). Проблеми і перспективи викладання загальнотехнічних дисциплін при підготовці вчителя трудового навчання та інженера-педагога у контексті євроінтеграційних процесів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*, 8, 79-83.
- Кондель, В. М. (2008). Про вдосконалення методики викладання загальнотехнічних дисциплін для професійної підготовки вчителя технологічної освіти. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*, 2, 242-248.

- Кондель, В. М. (2011). Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час викладання технічних дисциплін для майбутніх фахівців технологічної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2(22). Взято з <http://www.journal.iitta.gov.ua>.
- Кондель, В. М. (2018). *Проектування деревообробних підприємств*. Полтава: Полтавський нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка.
- Кондель, В. М., & Новікова, К. О. (2008, Жовтень). Про парадокс Емерсона при проектуванні балок суцільного перерізу. В *Фізика, технічні науки: стан, досягання і перспективи: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.* (с. 76-79). Полтава: ФОП Рибалка.
- Перетятко, В. П. (1985). Об активизации познавательной деятельности учащихся строительных специальностей при изучении некоторых тем технической механики. В *Методические рекомендации по технической механике*. (Вып. 9, с. 5-30). Москва: Высшая школа.
- Писаренко, Г. С. (1993). *Опір матеріалів*. Київ: Вища школа.
- Тимошенко, З. І., Оніщенко, І. Г., Грехов, А. М., & Палеха, Ю. І. (Уклад.). (2004). *Болонський процес: нормативно-правові документи*. Київ.
- Тхоржевський, Д. О. (1980). Методика викладання загальнотехнічних дисциплін і трудового навчання. Київ: Вища школа.
- Тхоржевський, Д. О. (2000). *Методика трудового та професійного навчання*. (Ч.1.: Теорія трудового навчання). Київ: РННЦ "ДІНІТ".

REFERENCES

- Kondel, V. (2008). Realizatsiia osnovnykh napriamkiv Bolonskoi systemy navchannia v protsesi vykladannia tekhnichnykh dystsyplin [Implementation of the main directions of the Bologna system of teaching in the process of teaching technical disciplines]. *Pedagogical Sciences*, 4(62), 140-150 [in Ukrainian].
- Kondel, V. (2011). Problemyi pidkhid pry vykladanni kursu "Tekhnichna mekhanika" dlia maibutnykh fakhivtsiv tekhnolohichnoi osvity [Problematic Approach in Teaching Mechanical Engineering for Future Technological Education Professionals]. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity [Work training in educational institutions]*, 3(83), 42-45 [in Ukrainian].
- Kondel, V. M. (2007). Problemy i perspektyvy vykladannia zahalnotekhnichnykh dystsyplin pry pidhotovtsi vchytelia trudovoho navchannia ta inzhenera-pedahoha u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv [Problems and prospects of teaching general technical subjects in the preparation of a teacher of labor training and engineer-teacher in the context of European integration processes]. *Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Section: pedagogy*, 8, 79-83 [in Ukrainian].
- Kondel, V. M. (2008). Pro vdoskonalennia metodyky vykladannia zahalnotekhnichnykh dystsyplin dlia profesiinoi pidhotovky vchytelia tekhnolohichnoi osvity [On improvement of the methodology of teaching general technical disciplines for the professional training of the teacher of technological education]. *Scientific Papers of Berdiansk State Pedagogical University. Pedagogical sciences*, 2, 242-248 [in Ukrainian].
- Kondel, V. M. (2011). Vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii pid chas vykladannia tekhnichnykh dystsyplin dlia maibutnykh fakhivtsiv tekhnolohichnoi osvity [Use of information and communication technologies in teaching technical disciplines for future specialists in technological education]. *Information Technologies and Learning Tools*, 2(22). Retrieved from <http://www.journal.iitta.gov.ua> [in Ukrainian].
- Kondel, V. M. (2018). *Proektuvannia derevoobrobnykh pidpriemstv [Designing Woodworking Enterprises]*. Poltava: Poltavskyi nats. ped. un-t imeni V. H. Korolenka.
- Kondel, V. M., & Novikova, K. O. (2008, October). Pro paradoks Emersona pry proektuvanni balok sutsilnoho pererizu [Emerson's paradox in the design of continuous section beams]. In *Fizyka, tekhnichni nauky: stan, dosiahannia i perspektyvy [Physics, technical sciences: state, achievements and prospects]: Proceedings of the Ukrainian Scientific Conference* (pp. 76-79). Poltava: FOP Rybalka [in Ukrainian].
- Tymoshenko, Z. I., Onishchenko, I. H., Hrehov, A. M., & Palekha, Yu. I. (Comps.). (2004). *Bolonskyi protses: normatyvno-pravovi dokumenty [Bologna Process: regulatory documents]*. Kyiv [in Ukrainian].

VOLODYMYR KONDEL

PROBLEM APPROACH TO TEACHING "DESIGN OF WOODWORKING ENTERPRISES" FOR FUTURE SPECIALISTS OF PROFESSIONAL EDUCATION

The problem approach in teaching the course "Designing of Woodworking Enterprises" for future specialists of professional education on the examples of investigation of constructions and their elements that deals with bending is considered. The purpose of teaching the discipline is to form students' knowledge and skills in designing enterprises, taking into account rational and integrated use of forest resources, improving product quality, increasing productivity on the basis of safety and environmental friendliness of production.

The major task of capital building and modern mechanical engineering is saving of materials. And one of the main directions of the solution of this problem is the choice of rational forms of cross-section of beams and optimal arrangement of supports on conditions of strength and rigidity, which will significantly reduce the cost of manufacturing the constructions of woodworking enterprises. The author examines the Emerson's paradox when the strength of the bending beams increases with diminution of their cross-sectional area; Paran's task is solved for rational sawing of logs to obtain bars with the largest strength and rigidity; the optimal arrangement of supports is proposed in conditions of strength and stiffness. Under the condition of strength, the maximum normal pressure can be reduced in two ways: by reducing the bending moment (due to the optimal arrangement of the supports) or by increasing the axial moment of the resistance (due to the rational form of the beam's cross-section). The optimal arrangement of supports allows to reduce the bending moment for two-console beams in almost six times, and for single-console in almost three times more compared to the conventional non-console beam. On the condition of rigidity, the optimal length of consoles allows to reduce the largest deflection of the two-console beams by almost 14 times compared to a non-console beam with a uniformly distributed load over its entire length.

In addition to designing rational forms of cross-sections and optimal arrangement of beam seats, material saving is achieved in other ways, namely: application of variable cross-section beams on their length; the creation of predetermined displacement of the supports of an indistinguishable beam to convert it into one-moment; using hinges in statically uncertain beams, which convert them into statically defined and one-dimensional stable ones; the previous rotation of the hardened girder cross-sections to the given angle.

Key words: *problem approach, specialist of professional education, design of woodworking enterprises, rational sections of beams, optimal arrangement of supports.*

Надійшла до редакції 08.08.2019 р.

УДК 378.016 : 613
ORCID 0000-0003-1484-7918
ORCID 0000-0002-8767-1493
DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201344>

ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

*Сергій Новописьменний
Наталія Дмитренко*

У статті проаналізовано особливості формування базових компетентностей й майбутніх учителів здоров'я в практиці вітчизняної та світової педагогічної науки. Обґрунтовано структуру та особливості формування здоров'язбережувальної компетентності. Визначено дослідницько-аналітичні, технологічні, організаційні та управлінські компетентності вчителя основ здоров'я. Базові компетентності майбутніх учителів основ здоров'я – це структурно класифіковані комплекси здатностей майбутніх учителів основ здоров'я застосовувати знання, уміння і навички якості особистості, які служать певною стандартизованою основою для відображення специфіки й забезпечення якості виконання професійних завдань учителя з основ здоров'я і орієнтують на освіту протягом життя. Базові компетентності майбутніх учителів основ здоров'я складаються із 4 груп компетентностей: стандартних (дослідницько-аналітичних, технологічних, організаційних, управлінських), інформаційно-комунікаційних, педагогічних та здоров'язбережувальних компетентностей. Під здоров'язбережувальними компетентностями будемо розуміти здатності: застосовувати знання та навички з медичних, педагогічних та психологічних методів впливу на педагогічний колектив та колектив вихованців; надавати долікарську допомогу під час раптових серцево-судинних захворювань та порушень діяльності дихальної системи; надавати долікарську допомогу під час кровотеч; надати долікарську допомогу під час травм опорно-рухового апарату; проводити профілактику поширення інфекційних хвороб; надавати долікарську допомогу в умовах епідемії ВІЛ; надавати рекомендації щодо ведення здорового способу життя; виконувати загальний класичний масаж; виконувати самомасаж; до саморегуляції. Проаналізовано особливості формування базових компетентностей майбутніх вчителів здоров'я в практиці вітчизняної та світової педагогічної науки. Визначено, що здоров'язбережувальна компетентність передбачає не тільки медично-валеологічну інформативність, але й застосування здобутих знань на практиці, володіння методиками зміцнення здоров'я й запобігання захворюванням. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методичних рекомендацій щодо формування базових компетентностей й майбутніх вчителів здоров'я.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, базові компетентності, дослідницько-аналітичні, технологічні, організаційні та управлінські компетентності, здоров'язбережувальні компетентності.

Постановка проблеми. Учитель з основ здоров'я – це учитель, який здатний забезпечити формування в дітей та підлітків свідомої мотивації на здоровий спосіб життя, створювати належні умови для формування, збереження та зміцнення їх здоров'я, вирішувати конкретні проблеми і завдання професійної діяльності за умови оволодіння системою базових професійних компетентностей (Brookfield, 1986).

© С. Новописьменний, Н. Дмитренко, 2019

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування компетентностей майбутніх фахівців галузі здоров'я людини була предметом наукових досліджень цілого ряду авторів: Т. Є. Бондаренко (Бондаренко, 2012), Д. Є. Вороніна (Воронін, 2006), І. В. Іваній (2013), Н. Левінець (Левінець, 2014), О. В. Онопрієнка (Онопрієнка, 2009).

Мета статті – проаналізувати особливості формування базових компетентностей майбутніх учителів здоров'я в практиці вітчизняної та світової педагогічної науки.

Виклад основного матеріалу. На думку дослідника О. Онопрієнка, *базові компетентності* – це структурно класифіковані комплекси (знань, умінь, навичок і якостей особистості), які служать певною стандартизованою основою для відображення специфіки й забезпечення якості виконання завдань конкретного виду конструктивної діяльності людини (Онопрієнка, 2009).

Базові компетентності відображають специфіку педагогічної діяльності в межах вимог до системи освіти. Спеціальні компетентності, на думку А. Хуторського, відображають специфіку конкретної предметної й надпредметної сфери професійної діяльності. Для визначення змісту кожної із компетентностей необхідна структура, обумовлена їх спільними функціями та роллю в освіті (Хуторской, 2002).

Базові компетентності О. Онопрієнка пропонує класифікувати наступним чином: *предметно-теоретичні* – наявність стрункої системи наукових знань із фахових дисциплін; *інформаційно-дослідницькі* – уміння знаходити інформацію, систематизувати, узагальнювати її, уміння проводити експериментальні дослідження; *профільні* – глибоке володіння фаховими дисциплінами (методичні – уміння проводити заняття в різних вікових групах, рухові – володіння технікою виконання фізичних вправ, здоров'язберігальні – дотримання основних вимог здорового способу життя й знання передових технологій досягнення оздоровчого ефекту занять) (Онопрієнка, 2009).

Як зазначає Вало Хатмакер (*Walo Hutmacher*), базові компетентності *майбутніх учителів основ здоров'я* пов'язані з розв'язанням широкого кола соціальних, культурологічних, психологічних, фізіологічних та інших проблем і в широкому аспекті – це сукупність теоретичних знань, практичних умінь, досвіду, особистісних якостей учителя, діалектичний перебіг яких забезпечує ефективність та результативність педагогічної діяльності (Hutmacher, 1997).

Вітчизняні науковці М. Гриньова, М. Дутчак, О. Благій, М. Василенко, А. Вовканич, О. Жданова, О. Марченко, С. Страшко, Л. Сущенко стверджують, що згідно Освітньо-професійної програми бакалавра з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини) базовими компетентностями *Майбутніх учителів основ здоров'я* є: дослідницько-аналітичні, технологічні, організаційні та управлінські компетентності.

Дослідницько-аналітичні компетентності:

здатність аналізувати здоров'я як системну категорію.

здатність визначати перспективні шляхи управління здоров'ям.

здатність здійснювати аналіз програми для загальноосвітніх навчальних закладів з предмета «Основи здоров'я».

здатність оцінювати основні соціальні виклики щодо збереження здоров'я дітей та молоді з метою проведення профілактичної виховної роботи.

здатність визначати роль рухової активності для формування здорового способу життя та збереження й зміцнення здоров'я людини.

здатність до програмування занять з фізичної реабілітації.

здатність до проведення підготовчої роботи з проведення наукового дослідження з проблем професійного спрямування.

здатність до використання ефективних методів дослідження, аналізу результатів та оформлення звіту.

Технологічні компетентності:

здатність усвідомлювати особливості використання засобів та методів навчання школярів основ здоров'я, валеології, безпеки життєдіяльності та охорони праці.

здатність спонукати дітей та молодь до ведення здорового способу життя.

здатність оцінювати рівень індивідуального здоров'я.

здатність проводити моніторинг рівня здоров'я.

здатність надати долікарську допомогу під час раптових серцево-судинних захворювань та порушень діяльності дихальної системи.

здатність надавати долікарську допомогу під час кровотеч.

здатність надати долікарську допомогу під час травм опорно-рухового апарату.

здатність проводити профілактику поширення інфекційних хвороб.

здатність надавати долікарську допомогу в умовах епідемії ВІЛ.

здатність аналізувати спосіб життя особи та його вплив на здоров'я.

здатність надавати рекомендації щодо ведення здорового способу життя.

здатність пропагувати основні положення та принципи раціонального харчування.

здатність здійснювати оцінку та корекцію раціону харчування.

здатність пропагувати основні положення та принципи оптимальної рухової активності

здатність здійснювати оцінку та корекцію рівня рухової активності людини.

здатність до загальної орієнтації у застосуванні технологій оздоровчо-рекреаційної рухової активності.

здатність визначити загальні підходи до вибору необхідної методики застосування фізичних вправ для корекції стану здоров'я дітей та молоді, що не мають хронічних захворювань.

здатність виконувати загальний класичний масаж.

здатність виконувати самомасаж.

Організаційні компетентності:

здатність до організації навчально-виховного процесу та позаурочних видів діяльності.

здатність до організації навчально-виховного процесу з навчання основ здорового способу життя на основі педагогічних теорій.

здатність організовувати масові позакласні виховні заходи з оздоровчої проблематики.

Управлінські компетентності:

здатність підбирати адекватне ситуації управлінське рішення за формою та змістом.

здатність до розробки та реалізації управлінського рішення.

здатність організовувати діяльність шкільного колективу, використовуючи методи соціального-педагогічного менеджменту (Онопрієнко, 2009).

На нашу думку, перелік цих базових компетентностей доцільно доповнити інформаційно-комунікаційними компетентностями, оскільки в умовах інформаційного суспільства сучасні інформаційно-комунікаційні технології у поєднанні з освітніми стають ефективними засобами організації навчально-виховного процесу та самоосвіти будь-якого вчителя-предметника, і вчитель з основ здоров'я не є виключенням. Саме тому дуже важливою для майбутніх учителів основ здоров'я є здатність змінюватися, активно діяти, швидко приймати рішення, самовдосконалюватися, саморозвиватися впродовж усього життя інформаційно-комунікаційні технології та комп'ютер, стверджує О. Синчишина, реально стають незамінними помічниками учителя та слухача в опануванні інформаційними потоками, допомагають моделювати та ілюструвати процеси, явища, об'єкти та події (Синчишин, 2013).

В. Лебедева, В. Орлов, В. Панов зазначають, що Комісія Ради Європи визначила *блок інформаційно-комунікаційних компетентностей* серед базових. Вони передбачають оволодіння різноманітними інформаційними технологіями, вміннями здобувати, критично осмислювати і використовувати інформацію (Лебедев, 1996).

Вітчизняні вчені Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук теж розглядають інформаційно-комунікаційні компетентності як базові компетентності будь-якого вчителя-предметника і формулюють їх перелік:

здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології у навчанні й повсякденному житті;

здатність раціонально використовувати комп'ютер і комп'ютерні засоби в розв'язуванні завдань, які пов'язані з обробкою інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням й передаванням;

здатність будувати інформаційні моделі й досліджувати їх за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;

здатність давати оцінку процесу й результатам технологічної діяльності.

Д. Андерсен, Н. Аллен, К. Косова, А. Семенов звертають увагу на те, що у рекомендаціях Агенції з підвищення кваліфікації вчителів Великобританії (*Teacher Training Agency*) *інформаційно-комунікаційні компетентності* вчителя характеризуються як знання:

коли і як використовувати інформаційно-комунікаційні технології для викладання свого предмета, і коли інформаційно-комунікаційні технології не потрібні;

як застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в процесі навчанні всього класу;

як інформаційно-комунікаційні технології можуть допомогти у плануванні навчально-виховного процесу, підготовки до уроків, вибору й організації ресурсів інформаційно-комунікаційних технологій;

як оцінювати діяльність учнів під час роботи з інформаційно-комунікаційних технологій;

як за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій підвищувати свій професійний рівень, обмінюватися досвідом і спрощувати бюрократичні процедури.

К. Косова стверджує, що Міжнародне суспільство із застосування освітніх технологій (*International Society for Technology in Education, ISTE*) пропонує розуміти базові *інформаційно-комунікаційні компетентності* будь-якого вчителя-предметника так:

сприяти навчанню і творчості учнів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;

планувати з використанням цифрових технологій процес навчання, що має бути спрямований на індивідуальні особливості учнів, розвиток їхніх знань, умінь і навичок;

демонструвати знання, уміння і навички сучасного фахівця, у тому числі, з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;

розуміти глобальні соціальні питання й загальнокультурні норми цифрового століття, відповідати цим нормам у професійній діяльності.

Отже, інформаційно-комунікаційні компетентності майбутніх учителів основ здоров'я передбачають:

здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного інформаційного суспільства.

здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології і для забезпечення навчально-виховного процесу створювати: текстові документи, таблиці, презентації, малюнки, ментальні карти, веб-квести і т.д.

здатність використовувати Інтернет-технології, бази даних, телеконференції, соціальні сервіси тощо;

здатність розробляти власні електронні навчально-методичні матеріали, дистанційні курси, адже саме вони відображають бачення вчителя щодо викладання конкретного предмета і дають можливість формувати базу педагогічного професійного досвіду, допомагають вчителю самовдосконалюватися і передавати досвід молодому поколінню й бути для нього наставником (Hutmacher, 1997);

здатність гармонійно поєднувати готові електронні навчально-методичні матеріали у своїй професійній діяльності;

здатність спілкуватися з учнями та колегами засобами Інтернету;

здатність здійснювати моніторинг, діагностування, тестування тощо засобами комп'ютерної техніки та Інтернету.

На думку Є. Митюшової та О. Кміть, БК відображають готовність майбутніх учителів основ здоров'я до професійної педагогічної діяльності. До них відносяться педагогічна, психологічна, комунікативна, дослідницька, рефлексивна, творча, організаційно-проектна компетентності (Митюшова).

А. Бондаренко та Т. Куріпка зазначають, що педагогічна компетентність майбутніх учителів основ здоров'я – це єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності (Бондаренко, 2012).

О. Ходарченко до педагогічної компетентності вчителя відносить *предметну компетентність* (визначається як теоретична і практична готовність до викладання дисципліни: отримувати інформацію, аналізувати, узагальнювати і використовувати її для навчання; подавати навчальний матеріал у достатньому обсязі обґрунтовано, послідовно); *дидактична компетентність* (здатність визначати цілі навчального заняття й всього курсу дисципліни; будувати навчальний процес жваво, емоційно, цікаво; відбирати зміст і відповідне обладнання для проведення навчального заняття; викладати навчальний матеріал доступно, чітко, виразно, переконливо; розробляти дидактичний матеріал для навчального заняття); *методична компетентність* (виявляється у поінформованості з проблем інновацій в галузі освіти, використанні різноманітних освітніх технологій і засобів навчання, способах організації роботи учнів на уроці).

Аналіз наукових праць уможливило доповнити перелік базових компетентностей майбутніх учителів основ здоров'я *педагогічними компетентностями*, до яких віднесемо:

здатність майбутніх учителів основ здоров'я здійснювати педагогічну діяльність,

педагогічний такт (природна здатність вчителя впливати на учнів)

здатність бути консультантом щодо змісту навчання, процесу навчання,

здатність розробляти програми,

здатність представляти інтереси навчального закладу та володіти мистецтвом вираження емоцій,

здатність змінити свої погляди на навчальний процес, розширити свої можливості як творчої особистості,

здатність до самоосвіти, до освіти протягом усього життя (The ISTE National Educational Technology Standards (NETS•T) and Performance Indicators for Teachers, 2008).

У нашому дослідженні ми пропонуємо переструктурувати технологічні компетентності майбутніх учителів основ здоров'я та виокремити здоров'язбережувальні компетентності і певні здатності віднести саме до них. Підставою виокремлення та включення здоров'язбережувальних компетентностей до базових компетентностей майбутніх учителів основ здоров'я є, на думку І. Василяшко, значимість здоров'я як загальнолюдської цінності, життєвого ресурсу, філософської категорії, які розкриваються при аналізі сутності здоров'я з використанням різних підходів – феноменологічного, онтологічного, гносеологічного, холістичного, детерміністського, герменевтичного.

І. Анохіна, Т. Бондаренко, Н. Тамарська розглядають здоров'язбережувальну компетентність як готовність самостійно вирішувати завдання, пов'язані з підтримкою, зміцненням та збереженням здоров'я, як свого, так і оточуючих (Бондаренко, 2012). Суть цих компетентностей полягає у проведенні профілактичних заходів і застосуванні здоров'язбережувальних технологій людьми, що знають закономірності процесу здоров'язбереження.

За Д. Вороніним, *здоров'язбережувальна* компетентність передбачає не тільки медично-валеологічну інформативність, але й застосування здобутих знань на практиці, влодіння методиками зміцнення здоров'я й запобігання захворюванням. Формування спрямованості мислення на збереження й зміцнення здоров'я – невід'ємний компонент *здоров'язбережувальної* компетентності майбутніх учителів основ здоров'я (Воронін, 2006).

Здоров'язбережувальну компетентність майбутніх учителів основ здоров'я необхідно розглядати, стверджує І. Іваній, як базову, надпредметну компетентність, як здатність здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуро-доцільні види діяльності, ефективно розв'язувати широкий спектр проблем формування, збереження і зміцнення здоров'я та організації здорового способу життя, пов'язаних як з професійною так і суспільною діяльністю (Іваній, 2013).

Отже, під *здоров'язбережувальними компетентностями* будемо розуміти здатності: застосовувати знання та навички з медичних, педагогічних та психологічних методів впливу на педагогічний колектив та колектив вихованців.

надати долікарську допомогу під час раптових серцево-судинних захворювань та порушень діяльності дихальної системи.

надавати долікарську допомогу під час кровотеч.

надати долікарську допомогу під час травм опорно-рухового апарату.

проводити профілактику поширення інфекційних хвороб.

надавати долікарську допомогу в умовах епідемії ВІЛ.

надавати рекомендації щодо ведення здорового способу життя.

виконувати загальний класичний масаж.

виконувати самомасаж.

до саморегуляції.

До *технологічних компетентностей* віднесемо здатності:

усвідомлювати особливості використання засобів та методів навчання школярів основ здоров'я, валеології, БЖД та охорони праці.

спонукати дітей та молодь до ведення здорового способу життя.

оцінювати рівень індивідуального здоров'я.

проводити моніторинг рівня здоров'я.

аналізувати спосіб життя особи та його вплив на здоров'я.

пропагувати основні положення та принципи раціонального харчування.

здійснювати оцінку та корекцію раціону харчування.

пропагувати основні положення та принципи оптимальної рухової активності

здійснювати оцінку та корекцію рівня рухової активності людини.

до загальної орієнтації у застосуванні технологій оздоровчо-рекреаційної рухової активності.

визначити загальні підходи до вибору необхідної методики застосування фізичних вправ для корекції стану здоров'я дітей та молоді, що не мають хронічних захворювань (Левінець, 2014).

Отже, у нашому дослідженні, *базові компетентності* майбутніх учителів основ здоров'я – це *структурно класифіковані комплекси здатностей* майбутніх учителів основ здоров'я застосовувати знання, уміння і навички якості особистості, які служать певною стандартизованою основою для відображення специфіки й забезпечення якості виконання професійних завдань учителя з основ здоров'я і орієнтують на освіту протягом життя.

Базові компетентності майбутніх учителів основ здоров'я складаються із 4 груп компетентностей: стандартних (дослідницько-аналітичних, технологічних, організаційних, управлінських), інформаційно-комунікаційних, педагогічних та здоров'язбережувальних компетентностей.

Варто особливо відзначити, що інформаційно-комунікаційні компетентності уможливають майбутніх учителів основ здоров'я орієнтуватися на освіту протягом життя – сучасну концепцію навчання як основу для нових освітніх політик, сприятливих до очікування постійно зростаючої кількості все більш диверсифікованих потреб кожного індивідуума, запропоновану Європейським Парламентом і Радою Європи.

Висновки. Проаналізовано особливості формування базових компетентностей майбутніх вчителів здоров'я в практиці вітчизняної та світової педагогічної науки. Визначено, що здоров'язбережувальна компетентність передбачає не тільки медично-валеологічну інформативність, але й застосування здобутих знань на практиці, володіння методиками зміцнення здоров'я й запобігання захворюванням. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методичних рекомендацій щодо формування базових компетентностей майбутніх учителів здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

- Бондаренко, Т. С. (2012). Визначення структури здоров'язберігаючої компетентності майбутніх вчителів біології. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1(19), 214-223.
- Воронін, Д. Є. (2006). Здоров'язберігаюча компетентність студента в соціально-педагогічному аспекті. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 2, 25-28.
- Семенов, А. Л., Аллен, Н., & Андерсен, Д. (2005). *Информационные и коммуникационные технологии в подготовке преподавателей. Руководство по планированию* (А. Л. Семенова, Ред.). Division of Higher Education, ЮНЕСКО.
- Іваній, І. В. (2013). Характеристика сутності здоров'язберігаючої компетентності вчителя фізичної культури. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 3, 18-22.
- Косова, К. О. (2010). Тифлоінформаційні компетентності сучасного вчителя початкових класів. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 5(19). Взято з <http://www.ime.edu-ua.net/em19/emg.html>.
- Лебедева, В. П., Орлова В. А., & Панов В. И. (1996). Психодиагностические аспекты развивающего образования. *Педагогика*, 6, 25-30.
- Левінець, Н. (2014). Здоров'язбережувальна компетентність сучасного вихователя як важлива складова професійної готовності. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*, 36, 88-94.
- Митюшова, Е. С. (2010). *Формирование профессиональной компетентности учителя английского языка дошкольных учреждений*. (Автореф. дисс. канд. пед. наук). Новосибирский государственный педагогический университет, Новосибирск.
- Онопрієнко, О. В. (2009). *Формування базових професійних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури у процесі вивчення фахових дисциплін*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького, Черкаси.
- Сенько, Ю. В. (2002). *Гуманітарні основи педагогічної освіти*. Київ: Вища школа.
- Синчишина, О. А. (2013). Формування інноваційної компетентності вчителів-предметників ВНЗ. *Інноваційна економіка*, 5, 315-318.
- Хуторской, А. В. (2002). Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. В Ю. И. Дик & А. В. Хуторской (Ред.), *Ученик в обновляющейся школе*. Москва: ИОСО РАО.
- Brookfield, S. D. (1986). *Understanding and facilitating adult learning*. San Francisco: JosseyBass.
- Hutmacher, W. (1996, March). Key competencies for Europe. In *Council for Cultural Cooperation (CDCC). Secondary Education for Europe: Report of the Symposium* (pp. 8-17). Strasburg.
- Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy: Challenges for Developing Countries*. (2003). Washington, D. C. The World Bank. Retrieved from http://siteresources.worldbank.org/INTLL/Resources/Lifelong-Learning-in-the-Global-KnowledgeEconomy/lifelonglearning_GKE.pdf.
- The ISTE National Educational Technology Standards (NETS•T) and Performance Indicators for Teachers*. (2008). Retrieved from http://www.iste.org/Content/NavigationMenu/NETS/ForTeachers/2008Standards/NETS_T_Standards_Final.pdf.

REFERENCES

- Bondarenko, T. Ye. (2012). Vyznachennia struktury zdorov'iazberihaiuchoi kompetentnosti maibutnix vchyteliv biolohii [Determining the health competency structure of future biology teachers]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 1(19), 214-223 [in Ukrainian].
- Voronin, D. Ye. (2006). Zdorov'iazberihaiucha kompetentnist studenta v sotsialno-pedahohichnomu aspekti [Health-saving competence of the student in social and pedagogical aspect]. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 2, 25-28 [in Ukrainian].

- Semenov, A. L., Allen, N., & Andersen, D. (2005). *Informatcionnye i kommunikacionnye tekhnologii v podgotovke prepodavatelei. Rukovodstvo po planirovaniu [Information and communication technologies in teacher training. Planning guide]* (A. L. Semenova, Ed.). Division of Higher Education, IuNESKO [in Russian].
- Ivanii, I. V. (2013). Kharakterystyka sutnosti zdorov'iazberihaiuchoi kompetentnosti vchytelia fizychnoi kultury [Characterization of the essence of the health-saving competence of a physical education teacher]. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 3, 18-22 [in Ukrainian].
- Kosova, K. O. (2010). Tyfloinformatiini kompetentnosti suchasnoho vchytelia pochatkovykh klasiv. *Informatiini tekhnologii i zasoby navchannia [Information technology and training tools]*, 5(19). Retrieved from <http://www.ime.edu-ua.net/em19/emg.html> [in Ukrainian].
- Lebedeva, V. P., Orlova V. A., & Panov V. I. (1996). Psikhodiagnosticheskie aspekty razvivaiushchego obrazovaniia [Psychodiagnostic aspects of developmental education]. *Pedagogika [Pedagogy]*, 6, 25-30 [in Russian].
- Levinets, N. (2014). Zdorov'iazberezhuvalna kompetentnist suchasnoho vykhovatel'ia yak vazhlyva skladova profesiinoi hotovnosti [Healthy competence of the modern caregiver as an important component of professional readiness]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Seriya: Filosofiia, pedahohika, psykhohiia [Bulletin of the Institute for Child Development. Series: Philosophy, Pedagogy, Psychology]*, 36, 88-94 [in Ukrainian].
- Mitiushova, E. S. (2010). *Formirovanie professionalnoi kompetentnosti uchitel'ia angliiskogo iazyka doskolnykh uchrezhdenii [Formation of professional competence of pre-school English teachers]*. (Extended abstract of PhD. diss.). Novosibirskii gosudarstvennyi pedagogicheskii universitet, Novosibirsk [in Russian].
- Onopriienko, O. V. (2009). *Formuvannia bazovykh profesiinykh kompetentnostei maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury u protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin [Formation of basic professional competences of the future physical education teacher in the process of studying professional disciplines]*. (Extended abstract of PhD. diss.). Cherkaskyi natsionalnyi universytet imeni B. Khmelnytskoho, Cherkasy [in Ukrainian].
- Senko, Yu. V. (2002). *Humanitarni osnovy pedahohichnoi osvity*. Kyiv: Vyscha shkola.
- Synchshyna, O. A. (2013). Formuvannia innovatsiinoi kompetentnosti vchyteliv-predmetnykiv VNZ [Humanitarian foundations of pedagogical education]. *Innovative Economy*, 5, 315-318 [in Ukrainian].
- Khutorskoi, A. V. (2002). Kliuchevye kompetentcii kak komponent lichnostno-orientirovannoi paradigmy obrazovaniia [Key competencies as a component of the personality-oriented education paradigm]. In Iu. I. Dik & A. V. Khutorskoi (Eds.), *Uchenik v obnovliaiushcheis shkole [Pupil in a renovating school]*. Moskva: IOSO RAO [in Russian].

S. NOVOPYSMENNYI, N. DMYTRENKO

FORMATION OF BASIC COMPETENCES OF FUTURE TEACHERS OF COURSE "FUNDAMENTALS OF HEALTH CARE"

The peculiarities of formation of basic competences of future teachers of educational course "Fundamentals of Health Care" in practice of national and world pedagogical science are analysed in the article. The structure and peculiarities of formation of health care competence are substantiated. The research-analytical, technological, organizational and managerial competences of the teacher of educational course "Fundamentals of Health Care" are defined. The basic competences of future teachers of educational course "Fundamentals of Health Care" are the structurally classified complexes of the abilities of future health care teachers to apply knowledge, skills and personality qualities that serve as a standardized basis for reflecting the specifics and quality assurance of such teachers' professional tasks and orient on lifelong learning. The basic competences of future teachers of educational course "Fundamentals of Health Care" consist of 4 groups of competences: standard (research-analytical, technological, organizational, managerial), information and communication, pedagogical and health care competences. Health care competences will mean: the ability to apply knowledge and skills of medical, pedagogical and psychological methods of influence to pedagogical staff and pupils; to provide pre-hospital care for sudden cardiovascular diseases and respiratory disorders; to implement medical aid during bleeding; to give medical aid during injuries of the musculoskeletal system; to prevent the spread of infectious diseases; to organize preliminary examination on conditions of HIV epidemic; to offer advice on healthy lifestyle; to perform general classical massage; to perform self-massage; to self-regulation. The peculiarities of future teachers' basic competences formation via the course of "Fundamentals of Health Care" in the practice of national and world pedagogical science are analysed. It is determined that health care competence involves not only medical and healthy lifestyle information, but also the application of the acquired knowledge in practice, the possession of techniques for health strengthening and preventing of diseases. The prospects of further research lie in development of methodological recommendations for the formation of basic competences and future teachers of educational course "Fundamentals of Health Care".

Keywords: competence, competence approach, basic competences, research-analytical, technological, organizational and managerial competences, health care competences

Надійшла до редакції 12.08.2019 р.

УДК 377.36:61

ORCID 0000-0001-8036-4063

DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201345>

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ

Іван Береза

У статті проаналізовано сучасний стан системи вищої медичної освіти в Україні. Обґрунтовано необхідність професійної підготовки кадрів у вищих медичних навчальних закладах в Україні. Визначено актуальність підвищення рівня професіоналізму представників сфери охорони здоров'я у контексті реформування системи охорони здоров'я України. Виявлено, що протягом останніх років відбулася зміна навчальних парадигм із аналітичної на синтетичну, здебільшого направлену на системні рішення – інформатизацію освіти. Автор указує, що ЗВО реалізує процеси синтезу нової інформації завдяки активній роботі носія – педагога або викладача. Зазначено, що педагогічний процес має акцент на самоосвіті майбутнього фахівця, важливим також є застосування інформаційно-комунікативних технологій, що дозволить спростити розробку, тиражування і використання дидактичних матеріалів, а в кінцевому результаті – підвищити якість освіти. Саме тому підготовка лікарів загальної практики – сімейних лікарів потребує оновлення програмних та навчально-методичних ресурсів з метою адаптації спеціалістів для роботи у первинній ланці, у сільській місцевості, забезпечуючи відповідний рівень знань та практичних навичок і умінь не тільки з надання невідкладної допомоги, внутрішньої медицини, хірургії, акушерства та гінекології, але й з питань профілактичної медицини, зокрема санітарно-освітньої та протиепідемічної роботи.

Ключові слова: охорона здоров'я, механізми державного управління, вищий медичний навчальний заклад, медична освіта, професійна підготовка, підвищення кваліфікації.

Актуальність проблеми дослідження. В умовах стрімкого розвитку медичної галузі, впровадження нових методів діагностики та терапії необхідним є перегляд змістового наповнення програм підготовки фахівців для медичної галузі в Україні з урахуванням важливості опиратися на існуючі європейські стандарти лікування, сучасні інформаційні технології, виявляти потенційні можливості опанування практичних навичок роботи із сучасним лікувально-діагностичним обладнанням, що дозволить фахівцям навчатися працювати в єдиному професійному європейському просторі. Не змінивши зміст парадигми базової середньої і вищої медичної освіти в Україні, неможливо наблизити систему охорони здоров'я до діючих світових стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі детерміновано Концепцію реформи медичної освіти в Україні, де чітко визначено мету реформування. Насамперед, це відповідність вітчизняної системи медичної освіти вимогам практичної сфери охорони здоров'я населення, а також підвищення якості підготовки медичних кадрів шляхом введення ефективної системи організації навчального процесу. Ці процеси повинні сприяти гармонізації вітчизняної медичної освіти з вимогами Євросоюзу.

Найбільш складною і затратною є підготовка кадрів для системи охорони здоров'я. Медична освіта здобувається у три етапи в поєднанні теоретичного курсу і практики: додипломна медична освіта – мінімум 6 років, 5500 годин; вимоги: національні стандарти освіти, стандарти вищої медичної фармацевтичної освіти (ВмФО); післядипломна медична освіта – від 2 до 10 років; вимоги: стандарти освіти, стандарти ВмФО, стандарти медичної допомоги (протоколи лікування); безперервний професійний розвиток – 30–40 років; вимоги: стандарти ВмФО, стандарти медичної допомоги, досягнення науки.

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан професійної медичної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вимоги сьогодення потребують підготовки спеціалістів на якісно новому рівні. Пройшовши підготовку на додипломному і післядипломному етапах, кожен випускник повинен бути готовим до роботи для надання первинного або вторинного рівня медичної допомоги. Адже на сьогодні особливо гостро стоїть питання забезпеченості кадровими ресурсами закладів охорони здоров'я саме первинного рівня надання медичної допомоги. Забезпечення галузі лікарями загальної практики – сімейними лікарями, особливо закладів охорони здоров'я сільської місцевості, є і буде пріоритетним напрямом роботи Міністерства охорони здоров'я найближчим часом (Волосовець, П'ятницький, Вітенко, Мельник, & Стецюк, 2012).

Вищі навчальні заклади мають створити навчально-практичні тренінгові центри на базі закладів охорони здоров'я первинного рівня надання медичної допомоги, в яких студенти, окрім теоретичної підготовки, самостійно та під контролем викладача чи лікаря загальної практики – сімейного лікаря повинні брати участь у наданні медичної допомоги, вивчати медичну документацію, займатись питаннями диспансеризації та санітарно-освітньої роботи з населенням. З цією метою навчальні бази студентів потрібно укомплектувати сучасним діагностичним та лікувальним обладнанням.

Нове законодавство призвело до зміни парадигми – відбулося укрупнення спеціальностей, впроваджено національну рамку кваліфікацій, нові ступені вищої освіти, здійснено перехід від діяльнісного принципу до компетентнісного з чітким визначенням результатів навчання (Банчук, Москаленко, & Михайличенко, 2011).

МОЗ України впроваджує сучасний підхід до навчання лікарів – безперервний професійний розвиток. Це означає, що лікарі вдосконалюватимуть свої професійні вміння не лише для проформи і від атестації до атестації, а впродовж усього періоду лікарської практики. Саме від лікаря залежить здоров'я та життя пацієнта, тому актуальні знання і компетенції є ключовими аспектами професії. Стара система передбачала регламентований перелік видів навчання та не стимулювала лікарів вдосконалюватися. Як наслідок, навчання лікарів здебільшого припадало на останній рік перед процедурою атестації.

Безперервний професійний розвиток принципово відрізняється тим, що з його впровадженням лікарі навчатимуться постійно впродовж життя. Лікарі самі обиратимуть і заходи професійного розвитку – відвідати конференцію з питань серцево-судинних захворювань чи взяти участь у семінарі з подолання туберкульозу, пройти стажування в закордонній клініці чи записатись на курси тощо. Це дозволить пристосовувати навчання до потреб конкретної медичної практики у конкретному лікувальному закладі і надасть безумовні переваги як для лікарів, так і для пацієнтів.

Для ефективної зміни професійного змісту вищої медичної освіти в Україні доцільним є здійснити наступні кардинальні зміни. Серед яких важливе місце займає реформування всіх етапів навчального процесу та встановлення чітких критеріїв, встановлення фіксованої квоти на набір студентів за контрактною формою освіти, з врахуванням того, що вона повинна бути не меншою, ніж обсяги державного замовлення (Шаповал, Дмитрієва, & Одринский, 2005).

Особливого контролю вимагає процес зарахування ЗВО студентів-іноземців. Не зважаючи на те, що фінансовий стан більшості медичних ЗВО залежить від фінансових надходження студентів іноземного походження, але досить актуальним є питання щодо якості наданих освітніх послуг.

Необхідно усвідомити, що наука та навчальний процес нерозривно пов'язані. Для усвідомлення даного зв'язку потрібно створити мережу університетських клінік, на базі яких проходитимуть підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації медичні працівники.

При цьому варто акцентувати увагу на професійній відповідності викладачів займаним посадам. Нажаль, все ще у медичних вищих навчальних закладах частина викладацького складу не володіє англійською мовою. При цьому Міністерство охорони здоров'я визнає виключно наукові публікації в англійській реєт-ревію виданнях. Тому доцільно включити перевірку на предмет академічної доброчесності до співбесіди під час прийому на роботу. Варто відмовитися від загальноакадемічних кафедр у медичних університетах, передавши існуючі повноваження викладачам ЗВО відповідного профілю (Булах та ін., 2003).

На етапі випуску кадрів МОЗ підтримує використання західного стандарту оцінювання медичних знань – проведення ліцензійних іспитів «Крок». У майбутньому до нього буде додано об'єктивний структурований клінічний іспит (Objective Structured Clinical Examination – OSCE). Щоб іспит, який складає український випускник, не відрізнявся від іспиту випускника Йельського університету. Знання майбутніх лікарів у всьому світі повинні бути однаковими. Серед українських студентів не склали 3,4%; це більше 25% випускників приватних навчальних закладів, 2,3% студентів ЗВО МОЗ України та 7,2% студентів ВНЗ МОН України (Булах та ін., 2003).

Що стосується випускників – громадян іноземних держав не здало 10,4%. Серед них: 7,8% випускників ЗВО, підпорядкованих МОЗ; 19,1% випускників ЗВО, підпорядкованих МОН; 41,7% випускників приватних навчальних закладів. Це яскраво демонструє якість освітніх послуг, які надають державні та приватні медичні ЗВО (Поляченко, Передерий, & Волосовец, 2005).

Тенденція останніх років свідчить про зростання кількості іноземних громадян, які не складають іспит. Це обумовлено суттєвим збільшенням в окремих ЗВО цього контингенту, що призвело до погіршення підготовки студентів.

Активно обговорюється питання тривалості проходження інтернатури та резидентури. У Європейських університетах така форма навчання триває від 3 до 5 років у залежності від обраного напрямку. Загалом у світі паралельно успішно функціонують одноетапне (безперервне навчання в інтернатурі або резидентурі), двоетапне (базова спеціальність та поглиблене навчання), трьохетапне (інтернатура з загальної практики, резидентура I рівня, резидентура II рівня). Проте, на думку фахівців, перший варіант є неприйнятним для України, оскільки протягом 3–5 років країна не отримує фахівців та немає проміжного етапу, коли можна перервати навчання та попрацювати лікарем за фахом. Оптимальними є дво- та трьохетапні моделі.

Сьогодні 2/3 лікарів працюють за 16 базовими спеціальностями, які охоплюють первинний та вторинний рівень медичної допомоги; решта – за 111 вузькими спеціальностями. Тому, можливо, в інтернатурі доцільно готувати виключно 12 базових спеціальностей (12), а решту 45 передати на резидентуру чи спеціалізацію. Якщо до резидентури будуть вступати за конкурсом близько 20% випускників інтернатури, то можна бути покрити 95% всіх лікарських спеціальностей (Банчук, Москаленко, & Михайличенко, 2011).

Готувати вузьких фахівців дуже дорого, це високотехнологічні напрямки, тому доцільно застосовувати квотний принцип – визначити, скільки і яких спеціалістів потрібно. Наприклад, якщо потрібно 20 кардіохірургів, то можна створити 10 бюджетних та 10 контрактних місць, розподіливши їх між навчальними закладами (Волосовец, П'ятницький, Вітенко, Мельник, & Стецюк, 2012).

Стосовно безперервного професійного розвитку актуальним є: запровадження ліцензування на провадження медичної практики для кожного лікаря; внесення щорічного накопичення балів (кредитів), у тому числі і за рахунок запровадження дистанційного навчання та портфолію;

кожні 5 років проводити атестацію фахової кваліфікації та подовження ліцензії; поетапно скасувати лікарські (провізорські) кваліфікаційні категорії відповідно до закінчення терміну їх дії;

посилити участь професійних лікарських товариств у державному регулюванні безперервного професійного розвитку лікарів та провізорів через контроль якості надання медичної допомоги (безпеки та ефективності лікування пацієнтів);

забезпечити публічність інформації про якість надання медичної допомоги лікарями (відкриті реєстри із зазначенням освітньої активності, рейтинги лікарів тощо) (Громова, Трапицын, & Тимченко, 2006).

Трендовий аналіз освітніх послуг у галузі медицини показав світову спрямованість у розвитку та застосуванні сучасних інформаційних технологій («e-learning», TEN 155, GEANT). Викладач відіграє центральну важливу роль як «носій» та «промоутер» інформаційної компетенції, функціями якого стають направленість зусиль, контроль знань і вмінь, а також консультування студента. Відповідно акценти зміщені до самоосвіти, необхідною передумовою якої є абсолютна зацікавленість і мотивація майбутніх медиків. Достеменно цінна роль у забезпеченні якісної медичної освіти належить безпосередній роботі студентів-медиків старших курсів з пацієнтами, що поглиблює наявне клінічне мислення.

Підготовка кадрів для галузі має враховувати її реальну потребу в конкретних спеціалістах. Нині дефіцит тільки первинної ланки у кадровому забезпеченні становить 2,4 тис лікарів загальної практики – сімейних лікарів та більше 900 педіатрів. Загальна кількість вакантних посад лікарів становить 21,7 тис, у тому числі майже 6 тис. – у закладах охорони здоров'я на селі. Не вистачає лікарів у фтизіатричній, патологоанатомічній, рентгенологічній, лабораторній службах. І ці кадрові потреби галузі не компенсуються навіть тим, що щороку випускається понад 10 тис спеціалістів. Крім того, спостерігається стійка негативна тенденція відтоку фахівців зі сфери охорони здоров'я – щороку країна втрачає понад 7 тис фахівців, які емігрують, влаштовуються на роботу до фармкомпаній тощо (Шаповал, Дмитриева, & Одринский, 2005).

Потребують опрацювання питання щодо обсягів державного замовлення на наступні роки (до 2020 р.), необхідних для ліквідації кадрового дефіциту галузі та поліпшення укомплектованості посад медичних працівників у закладах охорони здоров'я за конкретними спеціальностями, зокрема первинної ланки, оскільки ефективна кадрова політика в галузі охорони здоров'я є важливим інструментом реформування медичної сфери, а від рівня забезпеченості закладів охорони здоров'я медичними працівниками та їх професійного рівня залежить якість та доступність надання медичної допомоги (Москалюк, Сидорчук, & Сорохан, 2012).

Висновки. Роль вищих медичних навчальних закладів України у процесі реформування медичної галузі полягає в забезпеченні викликів сьогодення щодо підготовки лікаря нової якості, який повинен бути насамперед готовим до роботи у первинній ланці системи охорони здоров'я та в умовах запровадження страхової медицини. Медичні університети мають відігравати провідну роль у подальшому ході реформування організації вторинного і третинного рівнів надання медичної допомоги шляхом розробки й упровадження високотехнологічних методів діагностики і лікування й забезпечення післядипломного навчання лікарів відповідних спеціальностей.

Завдання, які стоять перед вищою медичною школою у ході реформування сфери охорони здоров'я, будуть вирішені за умови подальшого формування єдиного медичного простору, забезпечення інтегруючої ролі вищих медичних навчальних закладів як потужних регіональних центрів надання спеціалізованої та високоспеціалізованої медичної допомоги населенню в системі охорони здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

- Богадирьова, Р. В. (2011). *Детермінанти здоров'я та національна безпека*. Київ: Авіценна.
- Волосовець, О. П., П'ятиницький, Ю. С., Вітенко, І. С., Мельник, І. В., & Стецюк, Р. А. (2012). Удосконалення засвоєння практичних навичок і методик студентами та лікарями-інтернами – важлива складова кадрової перебудови первинної ланки медичної допомоги населенню України. *Медична освіта*, 3, 5-7.
- Громова, Л. А., Трапицын, С. Ю. & Тимченко, В. В. (2006). *Качество образования в контексте программы ЮНЕСКО "Образование для всех": российское видение*. Санкт-Петербург: РГПУ им. А. И. Герцена.
- Поляченко, Ю. В., Передерий, В. Г., & Волосовець, А. П. (2005). *Медицинское образование в мире и в Украине*. Харьков: Контраст.
- Банчук, М. В., Москаленко, В. Ф., & Михайличенко, Б. В. (2011). *Медичне законодавство: правова регламентація лікарської діяльності*. Київ: Медицина.
- Международная стандартизация. Стандартизация и сертификация в управлении качеством // [www / standart_ISO / section6 / 14327. html](http://www/standart_ISO/section6/14327.html).
- Москалюк, В. Д., Сидорчук, А. С., Сорохан, В. Д. (2012, Квітень). Шляхи оптимізації навчання іноземних студентів за кредитномодульною системою викладання на кафедрі інфекційних хвороб та епідеміології. В *Впровадження нових технологій за кредитно-модульної системи організації навчального процесу у ВМ (Ф) НЗ III-IV рівнів акредитації: матеріали всеукр. навч.-наук. конф.* (с. 354-355). Тернопіль: Укрмедкнига.
- Булах, І. С., Волосовець, О. П., Вороненко, Ю. В., Гончарук Є. Г., Дзяк, Г. В., Казаков, В. М., & Москаленко, В. Ф. (2003). *Система управління якістю медичної освіти в Україні*. Донецьк: "АРТ-ПРЕС".
- Про Стратегію державної кадрової політики на 2012–2020 роки. № 45/2012. (2012). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>
- Шаповал, С. Д., Дмитрієва, С. Н., & Одринский, В. А. (2005). Методические аспекты последипломного образования и непрерывного профессионального развития врачей общей практики. *Міжнародний медичний журнал. Спец. вип.*, травень, 157.

REFERENCES

- Volosovets, O. P., P'yatnytskyi, Yu. S., Vitenko, I. S., Melnyk, I. V., & Stetsiuk, R. A. (2012). Udoshkonalennia zasvoeniennia praktychnykh navychok i metodyk studentamy ta likariamy-internamy – vazhlyva skladova kadrovoyi perebudovy pervynnoi lanky medychnoi dopomohy naseleenni Ukrainy [Improvement of mastering of practical skills and techniques by students and interns is an important component of personnel restructuring of the primary link of medical care to the population of Ukraine]. *Medychna osvita*, 3, 5-7 [in Ukrainian].
- Gromova, L. A., Trapitsyn, S. Iu. & Timchenko, V. V. (2006). *Kachestvo obrazovaniia v kontekste programy IuNESKO "Obrazovanie dlia vsekh": rossiiskoe videnie* [Quality of education in the context of UNESCO's Education for All Program: A Russian Vision]. Sankt-Peterburg: RGPU im. A. I. Gercena [in Russian].
- Poliachenko, Iu. V., Perederii, V. G., & Volosovets, A. P. (2005). *Meditsinskie obrazovanie v mire i v Ukraine* [Medical education in the world and in Ukraine]. Kharkov: Kontrast [in Russian].
- Banchuk, M. V., Moskalenko, V. F., & Mykhailychenko, B. V. (2011). *Medychnye zakonodavstvo: pravova rehlamentatsiia likarskoi diialnosti* [Medical legislation: legal regulation of medical activity]. Kyiv: Medytsyna [in Ukrainian].
- Mezhdunarodnaya standarty`zacy`ya. Standarty`zacy`ya y` serty`fy`kacy`ya v upravleny`y` kachestvom // [www / standart_ISO / section6 / 14327. html](http://www/standart_ISO/section6/14327.html).
- Moskaliuk, V. D., Sydorchuk, A. S., & Sorokhan, V. D. (2012, April). Shliakhy optymizatsii navchannia inozemnykh studentiv za kredytnomodulnoiu systemoiu vykladannia na kafedri infektsiinykh khvorob ta epidemiolohii [Ways to Optimize the Study of Foreign Students in the Credit-Module Teaching System at the Department of Infectious Diseases and Epidemiology]. In *Vprovadzhennia novykh tekhnolohii za kredytno-modulnoi systemy orhanizatsii navchalnoho protsesu u VM (F) NZ III-IV rivniv akredyatsii* [Implementation of new technologies in the credit-module system of organization of the educational process in the VM (F) NZ III-IV accreditation levels]: *Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 354-355). Ternopil: Ukrmedknyha [in Ukrainian].
- Bulakh, I. Ye, Volosovets, O. P., Voronenko, Yu. V., Honcharuk Ye. H., Dziak, H. V., Kazakov, V. M., & Moskalenko, V. F. (2003). *Systema upravlinnia yakistiu medychnoi osvity v Ukraini* [Quality Management System for Medical Education in Ukraine]. Donetsk: "ART-PRES" [in Ukrainian].
- Pro Stratehiiu derzhavnoi kadrovoy polityky na 2012–2020 roky [About the Strategy of the state personnel policy for 2012-2020]. № 45/2012. (2012). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2012> [in Ukrainian].
- Shapoval, S. D., Dmytryeva, S. N., & Odrynskyi, V. A. (2005). Metodicheskiye aspekty posledyplomnoho obrazovanyia y nepreryvnoho professyonalnoho razvytyia vrachei obshchei praktyky. *Mizhnarodnyi medychnyi zhurnal. Spets. vyp.* [International Medical Journal. Spec. vol.], May, 157 [in Russian].

I. BEREZA

CURRENT STATE OF PROFESSIONAL EDUCATION IN THE FIELD OF MEDICINE

In the article the current state of the system of higher medical education in Ukraine is analyzed. The necessity of professional training in higher medical educational institutions in Ukraine is grounded. The importance of professional level improvement of health care representatives in the context of the health care system's reformation of Ukraine is determined. It has been discovered that over recent years there has been a change in educational paradigms from analytical to synthetic, mostly aimed at system solutions, – informatization of education. The author points out that the university education implements the processes of synthesis of new information due to the active work of the bearer – the pedagogue or the lecturer. It is noted that the pedagogical process is focused on the self-education of a future specialist; the use of information and communication technologies is also important, it will simplify the development, replication and use of teaching materials, and ultimately improve the quality of education. That is why the training of general practice doctors – family doctors – requires updating of programme and methodological teaching resources to adapt specialists for work at primary level, in rural areas, providing the appropriate level of knowledge and practical skills and abilities not only for the provision of emergency assistance, internal medicine, surgery, obstetrics and gynecology, but also for preventive health care, in particular sanitary and educational and anti-epidemic work.

It is determined that changes in medical education are fully integrated into the logic of higher education reformation, beginning from 2014 with the adoption of the new law “On Higher Education». The initiated reform is being built around the idea of expanding university autonomy. Despite the fact that broad autonomy is an integral part of modern successful higher educational systems, it does not exclude external quality control. This issue is especially important for so-called «regulated professions” – those whose work provides for particularly high level of responsibility for safety and health of people. These include lawyers, pilots, doctors, and in some countries, access to the profession of teacher, architect, etc., is also regulated. Regulated profession status implies that access to it is only possible through compliance with mandatory requirements for the level of education, preparation of special examinations, obtaining a license or membership in a professional association. Discussions about the introduction of «regulated profession» concept in the legislation are only ongoing, but de facto the certain part of professions has special regulation already. Educational legislation also provides that for certain professions the state may conduct an independent assessment of educational results in the form of a single state qualification examination. Science is international, medicine is developing all over the world, and the most up-to-date scientific articles, the best studies are published today in English. Therefore, without its understanding, the probability that a medical student will read new books, receive relevant knowledge, is very low. Future Ukrainian doctors will know the international language of modern science, and the incentive for this will be a mandatory English test. Not only university education is important for the medical profession, but also a constant increase of the professional level for already working doctors. Still, this requirement is formally provided by the system of “advanced training” in the form of pre-certification cycles in institutions of postgraduate education, every five years. The new Cabinet of Ministers of Ukraine resolution, initiated by the Ministry of Education and Science, changes the system of one-time (and, frankly, rather formal) training and creates the preconditions for the comprehensive system of continuous professional development. According to the new model, there should be a monopolization of education – now the choice of place or organization is given to the doctor, recognized: education received abroad, participation in professional seminars and conferences, online courses, workshops held in Ukraine by international organizations and professional associations.

Key words: *health care, mechanisms of state administration, higher medical educational institution, medical education, professional training, advanced training.*

Надійшла до редакції 16.08.2019 р.

УДК 378.04:004

ORCID 0000-0002-2891-0044

DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201346>

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З КОМП'ЮТЕРНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Маріан Бирка

У статті на засадах системного аналізу джерельної бази запропоновано власне бачення автором напрямів удосконалення освітнього процесу майбутніх фахівців комп'ютерної інженерії як представників гіподинамічних професій у закладах вищої освіти. З'ясовано на основі аналізу низки освітньо-професійних програм підготовки таких фахівців, що освітній процес потребує розвитку в двох напрямках: посилення гуманітарного (зокрема, правового) складника ОПП і забезпечення поглибленого викладання професійно-зорієнтованого фізичного виховання.

Доведено, що існують два сучасних пріоритети освітнього процесу професійної підготовки майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії: необхідність включення до освітніх програм тих навчальних дисциплін, які будуть сприяти формуванню патріота, свідомого громадянина України, юридично грамотного та відповідального професіонала, а також тих курсів, під час вивчення яких відбуватиметься формування здоров'язбережувальної компетентності як сукупності компетентностей щодо дбайливого ставлення до свого здоров'я і здоров'я оточуючих людей. Тому пропоновано включення до освітніх програм підготовки майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії історичних, правових та суспільствознавчих навчальних дисциплін, опанування якими сприятиме підвищенню рівня гуманітарної освіти сучасної молоді. Оскільки доведено, що необхідним для сучасного молодого фахівця є збереження свого здоров'я та підтримка рухової активності, що слід пропагувати в освітньому процесі, то перспективними напрямками подальших наукових пошуків визначено такі: наукове обґрунтування структурно-логічних схем підготовки майбутніх фахівців гіподинамічних професій; необхідність запровадження у практику освітньої діяльності закладів вищої освіти принципу гармонійного поєднання в освітніх програмах майбутніх фахівців гіподинамічних професій гуманітарного складника поряд із професійно-орієнтованими дисциплінами з фізичного виховання.

Ключові слова: освітній процес, професійна підготовка, фахівці з комп'ютерної інженерії, заклад вищої освіти, здоров'язбережувальна компетентність.

Постановка проблеми. Завдання якісної підготовки майбутніх фахівців сьогодні є вкрай актуальним. Особливо це стосується майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії, оскільки запровадження інформаційно-комунікаційних технологій, популяризація професій в ІТ-сфері стали стійкими тенденціями розвитку сучасного як світового, так і вітчизняного освітнього простору і суспільний запит на таких фахівців стрімко зростає. Однак не викликає заперечення: потребує свого істотного вдосконалення якість підготовки таких фахівців у руслі розвитку компетентності, соціальної відповідальності та збереження їхнього здоров'я, забезпечення рухової активності як представників гіподинамічних професій.

Аналіз наукових досліджень. Проблема, порушена в статті, вже традиційна для сучасної теорії й методики професійної освіти, однак потребує оновлення й подальшої розробки в умовах динамічних змін освітнього простору, що відображене в низці актуальних
© М. Бирка, 2019

досліджень. Так, у праці Т. Бабіної розкриваються наукові основи формування здоров'язбереігаючих компетентностей особистості в сучасному освітньому просторі (Бабіна, & Цвіркун, 2019, с. 82; Теклюк, & Сергета, 2019, с. 139); дослідник О. Авраменко висвітлює нетрадиційні види рухової активності як фактор удосконалення сучасної системи фізичного виховання (Авраменко, 2013, с. 80]; у статті Т. Батієвської надано пропозиції щодо проектування освітнього процесу майбутніх фахівців у теорії й методиці професійної освіти (Батієвська, 2012, с. 64). У наукових розвідках Р. Жалія вказано на необхідність широкого використання інноваційних технологій та розкрито шляхи реалізації принципів диспозитивності й альтернативності в процесі підготовки майбутніх фахівців першого й другого рівнів вищої освіти в Україні (Жалій, 2018, с. 32). У дослідженні Н. Хольченкової проаналізовано формування здоров'язбережувальної компетентності як предмет досліджень у педагогіці (Хольченкова, 2017, с. 32); у статті Г. Кириленко актуалізується проблема формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів, а Р. Теклюк та І. Сергетою окреслено завдання і результати моніторингу здоров'язберігаючої компетентності сучасних підлітків (Кириленко, & Кириленко, 2008, с. 120; Теклюк, & Сергета, 2019, с. 18). У наших публікаціях розкрито психолого-педагогічні засади формування майбутнього фахівця в освітньому процесі (Бирка, 2019, с. 32), проте проблема систематизації наукових підходів до забезпечення напрямів удосконалення освітнього процесу майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії в закладах вищої освіти потребує свого осучаснення, тому **метою цієї розвідки** обрано провідні напрями вдосконалення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії в умовах сучасного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. Освітній процес – це система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей («Про освіту», 2017). Таке визначення міститься в глосарії до Закону України «Про освіту», однак термін «освітня діяльність» має дещо інше трактування в освітніх нормативно-правових актах. Так, у Законі України «Про вищу освіту» визначено, що освітня діяльність – це діяльність закладів вищої освіти, яка провадиться з метою забезпечення здобуття вищої, післядипломної освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб («Про вищу освіту», 2014), а Закон України «Про освіту» закріплює положення про те, що освітня діяльність – це діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті. Це видається вкрай важливим, оскільки констатовано пряму залежність між термінами «освітній процес» і «освітня діяльність», адже якість освітньої діяльності – це і є рівень організації та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, установленим законодавством або договором про надання освітніх послуг (Закон України «Про освіту») та/або рівень організації освітнього процесу у закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань (Закон України «Про вищу освіту») («Про освіту», 2017; «Про вищу освіту», 2014).

Водночас аналіз нами низки освітньо-професійних програм підготовки засвідчив, що в освітньому процесі для майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії повинні бути включені навчальні дисципліни суспільствознавчого циклу, які становлять основу гуманітарного складника такої освітньої програми. Цим враховано, що, відповідно до п. 2 ст. 54 Закону України «Про освіту» на педагогічних та науково-педагогічних працівників покладаються обов'язки: поважати гідність, права, свободи і законні інтереси всіх учасників освітнього процесу; настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толеран-

тності, працелюбства; формувати у здобувачів освіти усвідомлення необхідності додержуватися Конституції та законів України, захищати суверенітет і територіальну цілісність України; виховувати повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання України та навколишнього природного середовища; формувати у здобувачів освіти прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами; захищати здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психічного насильства, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти, запобігати вживанню ними та іншими особами на території закладів освіти алкогольних напоїв, наркотичних засобів, іншим шкідливим звичкам («Про освіту», 2017).

Тому першим та важливим аспектом виокремлюємо: існує необхідність дотримуватися цих норм, а виконувати зазначені положення можливо лише за умов включення до освітніх програм суспільствознавчих дисциплін правового змісту. Стверджуємо, що реалізація норм освітнього законодавства в контексті виховання якостей громадянина, патріота, фахівця-дослідника, прищеплення загальнолюдських цінностей та популяризація норм педагогічної етики, моралі й толерантності не може відбуватися винятково в позанавчальний час (Бабіна, & Цвіркун, 2019, с. 83). Це має бути цілеспрямована освітня діяльність з вивчення норм Конституції та законів України, механізму захисту прав людини в нашій державі, їхнього гарантування та захисту, усвідомлення майбутніми фахівцями власних обов'язків і соціальної відповідальності. Підтримуємо думку тих науковців, які наполягають на вивченні обов'язкових курсів «Історії України», «Правознавства», «Авторського права та суміжних прав» тощо; особливо важливим, на наш погляд, є пріоритет у вивченні фахівцями з комп'ютерної інженерії авторського права особистості в Інтернеті, способів його захисту тощо. Інший напрям специфіки освітнього процесу фахівців обраних спеціальностей становить те, що основними дисциплінами, які передбачені освітньою програмою підготовки з комп'ютерної інженерії, є: «Безпека життєдіяльності в ІТ-сфері», «Охорона праці в ІТ-сфері», «Фізичне виховання» та ін. У процесі вивчення навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності в ІТ-сфері» майбутні інженери опановують відповідну інформацію, навчаються режиму роботи на робочому місці, усвідомлюють необхідність захисту власного здоров'я від шкідливого впливу чинників, які порушують зір, репродуктивну систему, центральну нервову систему, опорно-руховий апарат, тобто, мають розвивати свою здоров'язбережувальну компетентність. На основі системного аналізу наукового доробку сучасних учених, для з'ясування наукових основ проблеми формування готовності майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії до застосування здоров'язбережувальної компетентності у професійній діяльності схвалюємо те положення, що здоров'язбережувальна компетентність майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії необхідно розглядати як складник їхньої життєвої компетентності; що можливими шляхами формування такої компетентності є вивчення професійно-орієнтованих дисциплін освітньої програми («Охорона праці в ІТ-сфері», «Безпека життєдіяльності в ІТ-сфері») у процесі фізичного виховання майбутніх фахівців технічних напрямів підготовки (Жалій, 2018, с. 31). Здоров'язбережувальна компетентність знаходить свій вияв у знаннях і навичках, ґрунтовній мотивації щодо дбайливого ставлення до свого здоров'я, контролю за режимом робочого часу, систематичного проведення фізкультурних заходів, гімнастики для очей, інтересу до занять фізичною культурою і спортом, активної рекреаційної та рухової діяльності. Особливість формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх інженерів полягає в застосуванні широкого арсеналу засобів, форм, методів і прийомів рухової активності.

Під час опанування дисциплін велику увагу викладачі звертають на теоретичні знання та практичні навички, необхідні для прийняття рішень, спрямованих на захист майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії від дії шкідливих та небезпечних чинників виробничого середовища у подальшій професійній діяльності. Передбачається проведення фізкультхвилинок, гімнастики для очей, рухової гімнастики, підбірки вправ для психологічного заспокоєння. Важливою є характеристика чинників фізичного, хімічного, біологічного, соціального змісту, які прямо чи опосередковано впливають на самопочуття та стан здоров'я майбутніх інженерів ІТ-сфери. Сьогодні існує значна кількість альтернативних комплексів вправ, які пропонуються у вигляді гімнастики для очей під час вивчення навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності в ІТ-сфері», причому йдеться як про знання щодо змістового наповнення таких комплексів, так і володіння методиками проведення занять зі студентами академічних груп, відповідних спеціальностей.

Висновки. Отже, визначаємо два сучасних пріоритети освітнього процесу професійної підготовки майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії: необхідність включення до освітніх програм тих навчальних дисциплін, які будуть сприяти формуванню патріота, свідомого громадянина України, юридично грамотного та відповідального професіонала і тих курсів, під час вивчення яких відбуватиметься формування здоров'язбережувальної компетентності як сукупності компетентностей щодо дбайливого ставлення до свого здоров'я і здоров'я оточуючих людей. Тому наполягаємо на включенні до освітніх програм підготовки майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії історичних, правових та суспільнознавчих навчальних дисциплін, опанування якими сприятиме підвищенню рівня гуманітарної освіти сучасної молоді. Оскільки доведено, що необхідним для сучасного молодого фахівця є збереження свого здоров'я та підтримка рухової активності, що слід пропагувати в освітньому процесі, то перспективними напрямками подальших наукових пошуків визначаємо такі: наукове обґрунтування структурно-логічних схем підготовки майбутніх фахівців гіподинамічних професій; необхідність запровадження у практику освітньої діяльності закладів вищої освіти принципу гармонійного поєднання в освітніх програмах майбутніх фахівців гіподинамічних професій гуманітарного складника поряд із професійно-орієнтованими дисциплінами з фізичного виховання.

ЛІТЕРАТУРА

- Авраменко, О. (2013). Нетрадиційні види рухової активності як фактор удосконалення сучасної системи фізичного виховання. В *Технології здоров'язбереження в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах України: проблеми і перспективи: матеріали всеукр. студ. наук.-практ. конф.* (с. 80-83). Полтава.
- Бабіна, Т. В., & Цвіркун, Н. Г. (2019). Формування здоров'язберігаючих компетентностей. *Біологія*, 23/24, 82-100.
- Батієвська, Т. (2012). Проектування навчального процесу майбутніх фахівців як педагогічна проблема. *Педагогічні науки*, 54, 64-69. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/985>
- Бирка, М. Ф. (2019). Сім базових психолого-педагогічних законів ефективного професійного розвитку вчителя. *Наукові записки ЦДПУ. Серія: Педагогічні науки*, 174, 32-36.
- Жалій, Р. В. (2018). Інноваційні технології фізичного виховання здобувачів вищої освіти: поняття, види, практичні рекомендації для використання. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*, 4, 31-37.
- Кириленко, Г. & Кириленко, О. (2008, листопад). Формування компетентності здоров'язбереження у майбутніх педагогів. В *Оздоровлення засобами освіти: регіональний аспект: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.* (с. 119-126). Полтава.
- Про вищу освіту. № 1556-VII. (2014). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
- Про освіту. № 2145-VIII. (2017). Взято з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- Теклюк, Р. В., & Сергета, І. В. (2019). Проблеми моніторингу здоров'язберігаючої компетентності сучасних підлітків. *Довкілля та здоров'я*, 1, 17-22.
- Хольченкова, Н. М. (2017). Формування здоров'язбережувальної компетентності як сучасна науково-педагогічна проблема. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*, 147(2), 138-141.

REFERENCES

- Avramenko, O. (2013). Netradytsiini vydy rukhovoi aktyvnosti yak faktor udoskonalennia suchasnoi systemy fizychnoho vykhovannia [Non-traditional types of physical activity as a factor of improvement of the modern

- physical education system]. V *Tekhnologii zdorov'iazberezhennia v zahalnoosvitnikh i vyshchikh navchalnykh zakladakh Ukrainy: problemy i perspektyvy [Health technologies in general and higher education institutions of Ukraine: problems and perspectives]: Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 80-83). Poltava [in Ukrainian].
- Babina, T. V., & Tsvirkun, N. H. (2019). Formuvannia zdorov'iazberihaiuchykh kompetentnosti [Formation of health-saving competences]. *Biologiya [Biology]*, 23/24, 82-100 [in Ukrainian].
- Batiiavska, T. (2012). Proektuvannia navchalnoho protsesu maibutnikh fakhivtsiv yak pedahohichna problema [Designing the educational process of future specialists as a pedagogical problem]. *Pedagogical Sciences*, 54, 64-69. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/985> [in Ukrainian].
- Byrka, M. F. (2019). Sim bazovykh psykholoho-pedahohichnykh zakoniv efektyvnoho profesiinoho rozvytku vchytelia [Seven basic psychological and pedagogical laws of effective teacher professional development]. *RESEARCH BULLETIN. Series: Pedagogical Sciences*, 174, 32-36 [in Ukrainian].
- Kholchenkova, N. M. (2017). Formuvannia zdorov'iazberezhualnoi kompetentnosti yak suchasna naukovo-pedahohichna problema [Formation of health-saving competence as a modern scientific and pedagogical problem]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky. Fizychno vykhovannia ta sport [Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences. Physical education and sports]*, 147(2), 138-141 [in Ukrainian].
- Kyrylenko, H. & Kyrylenko, O. (2008, November). Formuvannia kompetentnosti zdorov'iazberezhennia u maibutnikh pedahohiv [Building health competencies for future educators]. V *Ozdorovlennia zasobamy osvity: rehionalnyi aspekt [Wellness education: a regional dimension]: Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 119-126). Poltava [in Ukrainian].
- Pro osvitu [On Education]. № 2145-VIII. (2017). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
- Pro vyshchu osvitu [Pro vy'shu osvitu]. № 1556-VII. (2014). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
- Tekliuk, R. V., & Serheta, I. V. (2019). Problemy monitorynhu zdorov'iazberihaiuchoi kompetentnosti suchasnykh pidlitkiv [Problems of monitoring the health-care competence of modern adolescents]. *Dovkillia ta zdorov'ia [Environment and health]*, 1, 17-22 [in Ukrainian].
- Zhalii, R. V. (2018). Innovatsiini tekhnologii fizychnoho vykhovannia zdobuvachiv vyshchoi osvity: poniattia, vydy, praktychni rekomendatsii dlia vykorystannia [Innovative Physical Education Technologies for Higher Education Applicants: Concepts, Types, Practical Guidelines for Use]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: Pedahohichni nauky [Bulletin of the Lugansk National Taras Shevchenko University: Pedagogical Sciences]*, 4, 31-37 [in Ukrainian].

BYRKA M.

DIRECTIONS OF IMPROVEMENT THE EDUCATIONAL PROCESS OF FUTURE COMPUTER ENGINEERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article, grounded on the systematic analysis of the source base, offers the author's vision of the directions of improving the educational process of future computer engineering specialists as the representatives of the hypodynamic professions in higher education institutions. Based on the analysis of a number of educational and vocational training programmes for such specialists it is founded out that the educational process requires development in two directions: strengthening of the humanitarian (in particular, legal) component of educational programme and providing in-depth teaching of vocationally oriented physical education.

It is proved that two modern priorities of the educational process of the future specialists professional training in computer engineering are the need to include in educational programmes those educational disciplines that will contribute to the formation of a patriot, a conscious citizen of Ukraine, a legally competent and responsible professional, as well as the courses, learning which will ensure the formation of health-saving competence as a set of competencies for caring about individual's health and that of others. Therefore, we insist on the inclusion in the educational programmes of future specialists in computer engineering training of the historical, legal and social sciences disciplines, the acquisition of which will promote the level of humanitarian education of modern youth. Since it is proved that it is necessary for a modern young specialist to maintain his health and support his motor activity, which should be promoted in the educational process, the following directions of further research are defined as follows: scientific substantiation of structural and logical schemes of future specialists of hypodynamic professions training; the need to introduce into practice the educational activities of higher education institutions the principle of harmonious combination the humanitarian component, along with vocational-oriented disciplines in physical education in the educational programmes for the future specialists of the hypodynamic professions.

Keywords: educational process, vocational training, computer engineering specialists, higher education institution, health competence.

Надійшла до редакції 17.08.2018 р.

УДК 316.7:37.02

ORCID 0000-0002-5296-4851

DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201347>

СУЧАСНА ОСВІТА У ВИМІРАХ СВІТОВОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Юлія Васюк

У статті проаналізовано та досліджено стан розвитку сучасної освіти в Україні. Обґрунтовано вплив сучасної освіти на самовизначеність особистості у вимірах світового соціокультурного простору і вітчизняного суспільства. Досліджено та потрактовано такі терміни як «суспільство знань», «інформаційне суспільство», «постіндустріальна стадія суспільного розвитку», «людина інформаційна», «мережеве суспільство». Розглянуто положення про те, що для того, щоб зайняти певну позицію у соціальній структурі та на ринку праці в обставинах трансформаційного суспільства, у якому соціальні та економічні умови життя є нестабільними, особистості необхідно постійно підвищувати рівень професіоналізму, доводити свою компетентність та демонструвати власну конкурентоспроможність, тому сучасна освіта нині перестає трактуватися як досягнення певного рівня знань, а розглядається з позицій «неперервності впродовж життя», що має на меті розвиток особистості, формування її духовності й культури, планетарного мислення, професійної компетентності.

Доведено, що нині актуальними тенденціями розвитку світової й національної освіти є: упровадження нових телекомунікаційних моделей освіти; збільшення термінів навчання й підготовки кваліфікованих фахівців; розширення академічних свобод, демократизація освіти, її гуманізація та гуманітаризація; підвищення транскордонної освітньої мобільності; розширення впливу громадської думки на прийняття управлінських рішень в освітній сфері; зростання індивідуалізації освітніх маршрутів (начальних траєкторій), внутрішньої інтелектуальної та зовнішньої освітньої мобільності. Проте соціальна структура українського суспільства, яка охоплює не лише сферу споживчого ринку, а й усі основні напрями суспільної життєдіяльності, зокрема систему ціннісно-нормативних регуляторів діяльності й поведінки всіх категорій населення, часто не сприяє розвитку освіти, а навіть гальмує його.

Ключові слова: сучасна освіта, соціокультурний простір, самовизначеність особистості, вітчизняне суспільство, інформаційне суспільство, суспільство знань.

Постановка проблеми. Суспільство в Україні нині перебуває у стані трансформації; тривають складні процеси інституціоналізації та деінституціоналізації різноманітних соціальних утворень, позицій, цінностей, норм і взірців поведінки у різних сферах суспільного життя; змінюється зміст соціальної стратифікації і структури. Загальносвітовою тенденцією сучасного суспільства є те, що у сфері послуг зайнято близько 50% працюючого населення, виробництво товарів набагато перевищує потреби; існує глибокий суспільний поділ праці, безліч соціальних інститутів тощо; ринок є механізмом, що організовує і регулює поведінку особистості в усіх сферах. У такому суспільстві велику роль відіграють наукові дослідження та освіта, уже соціальні зв'язки ускладнюються, максимально поширюється маркетинг, а міжособистісні комунікації стають динамічнішими, відносини між людьми переважно регулюються на основі контрактів і договорів. Особистість за таких обставин мусить само-

© Ю. Васюк, 2019

стійно визначати власні «соціальні координати», позиціюватися, самоідентифікуватися в змінному освітньому просторі, віднаходити адекватні суб'єктивні й об'єктивні умови усвідомлення та реалізації своїх життєвих інтересів і перспектив, визначати або корегувати засобами самосвідомості досягну життєву мету і завдання, оцінювати ефективність та результативність власних освітніх зусиль.

Аналіз досліджень і публікацій. Розвиток сучасної освіти в Україні став предметом інтенсивних наукових пошуків, відображених у значній кількості праць із соціології, психології, педагогіки та філософії освіти (В. Андрущенко, І. Бех, М. Богуславський, В. Громовий, Л. Губерський, В. Кремень, П. Кононенко, К. Корсак, О. Котлярова, М. Култаєва, В. Луговий, В. Молодиченко, Є. Пінчук, І. Предборська, З. Самчук, Г. Стасюк, І. Степаненко, О. Троїцька, І. Утюж та ін.). Виділяємо також дослідження, присвячені теоретичним і методологічним засадам парадигми особистісно зорієнтованого навчання українськими вченими А. Бересневим, І. Бехом, Л. Горбуновою, Т. Гуменниковою, Л. Кравченко, К. Корсаком, О. Пехотою, С. Подмазіним, В. Рибалкою, О. Савченко та ін.

Фундаментальні дослідження вітчизняних і зарубіжних філософів присвячені організаційним формам спільної діяльності людей у рамках сучасної освіти – університетові і школі (праці Н. Бойченко, С. Курбатова, Д. Ньюмена, Т. Парсонса, В. Сухомлинського, П. Фрейре, К. Ясперса та ін.), де ці освітні осередки розглядаються в домодерному, модерному і постмодерному соціальних контекстах. Освітні трансформації в полі аналізу явищ культури як символічних програм мислення і поведінки людей обумовили звернення до культурно-антропологічних інтерпретацій освітнього простору, що дозволило акцентувати доробок таких авторів, як Т. Адорно, Д. Дьюї, П. Слотердайк, І. Степаненко, В. Хамітов, Р. Штайнер, Е. Шпрангер та ін. На українському матеріалі цей аспект представлений у працях В. Андрущенка, М. Бойченка, О. Висоцької, І. Капріцина, В. Кременя, Л. Кривеги, М. Лепського, О. Навроцького, В. Огнев'юка, Н. Радіонової, М. Романенка, О. Садохи, Т. Троїцької, І. Утюж та ін.

Метою цієї статті є обґрунтування впливу сучасної освіти на самовизначеність особистості у вимірах світового соціокультурного простору і вітчизняного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Для визначення сучасного суспільства Д. Белл увів термін «постіндустріальна стадія суспільного розвитку», що приходить на зміну індустріальному суспільству. Оскільки головним фактором виробництва є інформація, то власність у такому суспільстві перестає бути головною ознакою соціальної диференціації, наперед виходять знання та контроль над інформацією. Постіндустріальне суспільство характеризується виникненням новітніх систем телекомунікацій та швидкими трансформаціями освіти. Сучасне суспільство ще називають інформаційним або його різновидом – суспільством знань (Белл, 1999).

Термін *суспільство знань* починає поширюватися у 90-х роках ХХ ст. У 1993 р. опубліковано працю відомого теоретика менеджменту Пітера Друкера «Постекономічне суспільство», де перший розділ називався «From Capitalism to Knowledge Society» («Від капіталізму до суспільства знань»). Учений прогнозує, що в кінці ХХ ст. основні фактори промислового виробництва (земля, праця та капітал) відійдуть на інший план і навіть стримуватимуть та обмежуватимуть економічний розвиток. У науковий обіг було введено поняття «суспільство знань» (knowledge society), яке визначає тип економіки, де знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво стає джерелом розвитку. У такому суспільстві знання посідають перше місце серед інших чинників суспільного розвитку. Спеціальні знання, які не здатні виробляти будь-що, стануть продуктивними лише тоді, коли вони будуть інтегровані в конкретне завдання, яке визначатиме та задаватиме фахівцям та чи інша організація, тому суспільство знань поступово стане суспільством організацій.

Інформаційне суспільство у розумінні П. Друкера, – це суспільство знання; учений вважав, що суспільство знання визначає той тип економіки, у якій знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво стає джерелом розвитку. Саме він одним із перших переорієнтував увагу з відносин «людина – техніка» на новий зміст трудових відносин «людина – знання»; у праці «Посткапіталістичне суспільство» (Друкер, 2007, с. 229) приділив значну увагу соціальним змінам, не обмежуючись лише аналізом динаміки розвитку технологій та економічного зростання, концептуалізував та доповнив розрізнені течії в економіці, соціології, соціальній психології в межах спільної системи суспільства знання. Для цього дослідження важливо: у суспільстві знання П. Друкер надає провідну роль освіти, вважаючи її головним завданням навчити особистість вчитися самостійно. Досліджуючи зміни, що відбувалися у сфері економіки та виробництва з к. XVIII до к. XX ст., П. Друкер дійшов висновку, що освіта в «суспільстві знання» стане головним фактором виробництва та змінить свою парадигмальність; що знання стануть фундаментом та вимірювальною шкалою економічного потенціалу й економічної могутності» (Друкер, 2007, с. 229). Становлення інформаційного суспільства зумовлює новий тип особистості – «людина інформаційна», яка має престижну освіту та володіє спеціальними навичками, здатна швидко та якісно працювати з інформацією, гнучко адаптуватися у швидкозмінних умовах. Від моменту формування суспільства, в якому головну роль почне відігравати «людина інформаційна», настане наступний етап суспільного розвитку, в якому особливе місце займуть освіта й управління. Вже сьогодні особистість відчуває на собі вплив інформаційної революції, що проявляється у вигляді постійно зростаючих інформаційних потоків, розповсюдження електронної комерції, інформаційних продуктів та послуги, комунікацій через мережу Інтернет. Відповідно можна стверджувати, що для особистості сучасного типу необхідним є розвиток «інформаційно-комунікативних навичок і вмінь приймати рішення» (Овчарук, 2012, с. 95).

Д. Белл, досліджуючи інформаційне суспільство і «суспільство знання», вважав, що між собою вони істотно не відрізняються, бо для них обох основною умовою існування та подальшого розвитку є знання. Концепцію Д. Белла розглянуто як першу спробу осмислення тих змін у суспільстві, які пов'язані з глобальним розповсюдженням технічного прогресу та зі зростанням ролі знання в сучасному суспільстві (Белл, (1999, с. 4).

Осмислити феномен Інтернету як особливого середовища нового «мережевого суспільства» намагався М. Кастельс, який аналізував інформаційно-комунікаційні технології, завдяки чому в суспільстві пріоритетне значення належить інформаційним потокам (Кастельс, 2000); тому формується поняття мережевого освітнього простору у зв'язку з розвитком глобальних електронних мереж, освітніх Інтернет-масивів, соціальних мережевих технологій. З огляду на те, що інтернет-середовище стає потужним фактором соціалізації нових поколінь, зростає значення мережевого освітнього простору для конструювання змісту освіти. Особливістю сучасного суспільства, на думку М. Кастельса, є не стільки домінування інформації, скільки різноманітні варіації її використання, коли одну з головних ролей у суспільстві відіграють глобальні мережеві структури, поступово витісняючи традиційні форми взаємодії людей.

Ученими неодноразово підкреслено: для забезпечення розвитку особистості в сучасному освітньому просторі необхідно забезпечити різноманіття освітніх траєкторій. Організація навчання за індивідуальною траєкторією вимагає особливої методики й технології, для чого недостатньо забезпечити диференціацію освітнього процесу; кожна особистість вибудовує стосовно обраної нею освітньої сфери власний шлях, віртуалізація освіти дає можливість кожному створювати свою освітню траєкторію для всіх навчальних дисциплін. Проте існує небезпека отримати через віртуальне середовище симуляційні знання («знання-симулякри»),

які мають великий ризик і загрози, навіть здатні впливати на якість отриманого освітнього рівня), особливо коли за допомогою Інтернет-простору особистість прагне вирішити свої проблеми, пов'язані з ліквідацією прогалів у навчальному процесі. Таким чином, у сучасному суспільстві проблема ролі знання привертає ще більше уваги. Зацікавленість цією проблемою спостережено у таких відомих теоретиків, як П. Друкер, М. Кастельс, П. Ромер, Е. Тоффлер та інших. Так, на думку Е. Тоффлера, сфера знань – це вісь, навколо якої «організуються» нові технології, економічне зростання, соціальна стратифікація. У нових умовах на кожен долар, який вкладається в економіку, необхідно кілька доларів вкладати в людський капітал – в навчання, освіту; трансформація особистості, переозброєння її свідомості, перехід до розуміння первинної значущості культури в житті людських спільнот (Тоффлер, 2000).

Основні ідеї концепції *суспільства знання* були викладені та підсумовані у Всесвітній доповіді, підготовленій під керівництвом Франсуази Рів'єр, заступника Генерального директора ЮНЕСКО «До суспільств знання» у 2005 році (інший варіант перекладу українською «До суспільств, заснованих на знаннях») (*К обществам знания*, 2005).

Поняття «суспільство знань» передбачає більш широкі соціальні, психологічні, етичні, аксіологічні та інші параметри, водночас коли поняття «інформаційне суспільство» визначається досягненням технології. Тому ЮНЕСКО рекомендувало вживати термін «суспільство знань» замість терміну «інформаційне суспільство». У сучасних умовах бачимо надзвичайно широке трактування терміну «знання»; замість нього залежно від контексту часто використовують терміни *сукупність інформації, спрямованість на креатив, технічні навички*, що відповідає термінові «інформаційне суспільство». Гносеологічна (епістемологічна, когнітивна) традиція, що існує та продовжує свій розвиток у світовій філософії та культурології стосовно природи та сутності знання, передбачає його тлумачення як здатності до з'ясування місця певної інформації про навколишній світ у загальній системі наукових знань про сутнісні механізми змін у цьому світі.

9 січня 2007 року було прийнято Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», у якому зазначено, що ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно зі світовими тенденціями є недостатнім, не відповідає потенціалу та можливостям України. До основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні за цим законом віднесено:

- прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних ІКТ в усій сфері суспільного життя, зокрема в економіку України і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості;
- розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція із світовою інфраструктурою;
- державну підтримку нових «електронних» секторів економіки (торгівлі, надання фінансових і банківських послуг тощо);
- створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля;
- збереження культурної спадщини України шляхом її електронного документування;
- державну підтримку використання новітніх ІКТ засобами масової інформації;
- використання ІКТ для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами;

- досягнення ефективної участі всіх регіонів у процесах становлення інформаційного суспільства шляхом децентралізації та підтримки регіональних і місцевих ініціатив;
 - захист інформаційних прав громадян, насамперед щодо доступності інформації, захисту інформації про особу, підтримки демократичних інститутів та мінімізації ризику «інформаційної нерівності»;
 - вдосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин;
 - покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ
- (Про Основні засади, 2007).

У соціально-філософських контекстах зазначених вище наукових праць і нормативних документів сучасна система освіти потребує істотних змін та значного вдосконалення. Оскільки в свідомості переважної частини суспільства не існує чіткої межі між поняттями *знання* та *поінформованість*, то панує думка, яка ґрунтується на тому, що сучасне технологічне суспільство потребує передовсім не фундаментальних знань, а технологій, які можуть бути запозичені у готовому вигляді. Осягнення ж *сфер знання* передбачає більш глибоке розуміння змін, що відбуваються в навколишньому світі, передбачення нових процесів та явищ, розробку на цій основі нових технологій, що потребує затрат часу та інтелектуальних зусиль.

Під час аналізу вченими економічної діяльності й відповідного мислення з'ясовано, що концепція суспільства знань дещо переоцінює наукоємність продукції, яка виробляється в сучасному суспільстві; найбільш наукоємними є такі галузі виробництва: військова, ракетно-космічна, сільськогосподарська, гірничо-видобувна, автомобільна, виробництво побутової техніки та електроніки; водночас знання з галузі психології використовуються для реклами та маркетингу, та й інші сфери виробництва, галузі суспільного життя часто не потребують активного використання глибоко наукових знань. Тому і в сфері економічного існування особистості може виникати низка несподіваних чинників (Ведмедев, 2016).

Становленню суспільства знання в сучасній Україні тривалий час заважають складні обставини соціальної стратифікації. Основу соціальної структури сучасного українського суспільства становить населення, головну частину якого можна характеризувати межею бідності, коли дбають лише про фізіологічне виживання; люди перебувають у стані глибокої соціальної деградації, соціальної маргінальності й не сподіваються на краще. Складність становища полягає в тому, що з цих категорій населення, більшість із яких перебувають на межі малозабезпеченості, має формуватися середній клас, у якому інформаційно-інноваційний тип особистості стає суб'єктом технічної модернізації та політичної демократизації; представники якого добре заробляють, володіють необхідним обсягом благ, задоволені працею, беруть активну участь в управлінні, сміливо дивляться у завтрашній день.

Проте соціальна структура українського суспільства, яка охоплює не лише сферу споживчого ринку, а й усі основні напрями суспільної життєдіяльності, зокрема систему ціннісно-нормативних регуляторів діяльності й поведінки всіх категорій населення, часто не сприяє розвитку освіти, а навіть гальмує його.

У результаті взаємодії з освітнім середовищем особистість отримує знання і досвід, які відрізняються від первинного інформаційного середовища, в якому відбувалась освітня діяльність; особливостями знанневого продукту стають засвоєні особистістю способи соціальної діяльності, розуміння змісту досліджуваного середовища, самовизначення щодо нього й особисті інформаційні та знанневі суперечності між ідеальним та реальним.

Формування системи соціальних нормативних цінностей поряд із іншими чинниками позитивної соціодинаміки є основною детермінантою цивілізованої стратифікації суспільства, його соціальної стабільності, консолідації, міжгрупової солідарності, що має бути відображеним у зваженій соціальній політиці в системі освіти (*Государственное регулирование*, 2019).

Водночас глобалізація та інтернаціоналізація освіти як загально визнані світові тенденції зумовлюють:

- активізацію міжнародного (міждержавного, міжрегіонального) обміну, взаємодії та співпраці між суб'єктами освітньої сфери, створення єдиного (зокрема, європейського) освітнього простору, що надає можливість взаємозбагачення національних освітніх систем;
- інтернаціоналізацію змісту освіти, що розвиває планетарне мислення і свідомість, організацію процесу навчання відповідно до сучасних освітніх стандартів, нових інформаційних та навчальних технологій.

Наслідком цих змін для України стає уніфікація освіти, як от, наприклад, вищої освіти через Болонський процес, або середньої – через Концепцію нової української школи (*Концепція Нової української школи*, 2016), але варто зазначити, що, попри глобалізацію, сучасна освіта зберігає національну спрямованість, поєднання з історією й народними традиціями.

Висновки. Отже, для того, щоб зайняти певну позицію у соціальній структурі та на ринку праці в обставинах трансформаційного суспільства в якому соціальні та економічні умови життя є нестабільними, особистості необхідно постійно підвищувати рівень професіоналізму, доводити свою компетентність та демонструвати власну конкурентоспроможність. Тому освіта нині все більше перестає трактуватися як досягнення певного рівня знань, а розглядається з позицій «неперервності протягом життя», що має на меті розвиток особистості, формування її духовності й культури, планетарного мислення. Нині актуальними тенденціями розвитку світової й національної освіти є: упровадження нових телекомунікаційних моделей освіти; збільшення термінів навчання й підготовки кваліфікованих фахівців; розширення академічних свобод, демократизація освіти, її гуманізація та гуманітаризація; підвищення транс-кордонної освітньої мобільності; розширення впливу громадської думки на прийняття управлінських рішень в освітній сфері; зростання індивідуалізації освітніх маршрутів (начальних траєкторій), внутрішньої інтелектуальної та зовнішньої освітньої мобільності.

ЛІТЕРАТУРА

- Белл, Д. (1999). *Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования*. Москва : Academia.
- Ведмедев, М. М. (2016). Наука и университет в обществе знания. В В. В. Грабко, С. В. Павлов, & О. Н. Романюк (Ред.), *Знання. Освіта. Освіченість* : зб. матер. III міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 28–29 вересня 2016 р. (С. 10–14). Вінниця: ВНТУ.
- Государственное регулирование*. 2019. URL: http://ru.osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/17734/
- Друкер, П. (2007). *Эпоха разрыва: ориентиры для нашего меняющегося общества*. Москва; Вильямс.
- К обществам знания. Всемирный доклад ЮНЕСКО*. (2005). Париж. URL: <http://unesdoc.unesco.org/>
- Кастельс, М. (2000). *Информационная эпоха: экономика, общество и культура*. Москва: ГУВШЭ.
- Концепція Нової української школи*. (2016). URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/.../ukrainska-shkola-compressed>
- Овчарук, О. В. (2012). Рівний доступ до ІКТ в освіті – стратегічний напрям освітньої політики: проблеми та перспективи. В О. О. Гриценчук, О. Е. Коневницька, О. Є. Кравчина, Г. П. Лаврентьєва, І. Д. Малицька, О. В. Овчарук, Д. Б. Рождественська, Н. В. Сороко, Ю. В. Хитровська, С. М. Іванова, М. А. Шиненко. *Інформаційні та комунікаційні технології навчання в системі загальної середньої освіти та зарубіжних країн* (С. 94–99). Київ: Пед. думка.
- Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки* : Закон України (2007). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
- Тоффлер, Е. (2000). *Третя хвиля*. Київ: Всесвіт. 2000.

REFERENCES

- Bell, D. (1999). *Gryadushchee postindustrial'noe obshchestvo. Opyt sotsial'nogo prognozirovaniya [The future post-industrial society. Social forecasting experience]*. Moskva: Academia [in Russian].
- Druker, P. (2007). *Epokha razryva: orientiry dlya nashego menyayushchegosya obshchestva [The age of disconnect: benchmarks for our changing society]*. Moskva; Vil'yams [in Russian].

- Gosudarstvennoe regulirovanie [State regulation]*. (2019). Retrieved from http://ru.osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/17734/ [in Russian].
- K obshchestvam znaniya. Vsemirnyi doklad YuNESKO [To Knowledge Societies. UNESCO World Report]*. (2005). Parizh [in Russian].
- Kastel's, M. (2000). *Informatsionnaya epokha: ekonomika, obshchestvo i kul'tura [Information Age: Economy, Society and Culture]*. Moskva: GUVShE [in Russian].
- Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly*. (2016). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/.../ukrainska-shkola-compressed> [in Ukrainian].
- Ovcharuk, O. V. (2012). Rivnyi dostup do IKT v osviti – stratehichniy napriam osvitnoi polityky: problemy ta perspektyvy [Equal access to ICT in education - a strategic direction for education policy: challenges and perspectives]. In O. O. Hrytsenchuk, O. E. Konevshchynska, O. Ye. Kravchyna, H. P. Lavrentieva, I. D. Malytska, O. V. Ovcharuk, D. B. Rozhdestvenska, N. V. Soroko, Yu. V. Khytrovska, S. M. Ivanova, & M. A. Shynenko. *Informatsiini ta komunikatsiini tekhnologii navchannia v systemi zahalnoi serednoi osvity ta zarubizhnykh krain [Information and communication technologies of education in the system of general secondary education and foreign countries]* (pp. 94-99). Kyiv: Ped. dumka [in Russian].
- Pro Osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007-2015 roky [About the Basic principles of development of information society in Ukraine for 2007-2015]*. (2007). Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/537-16> [in Ukrainian].
- Toffler, E. (2000). *Tretia khvyliia [The third wave]*. Kyiv: Vsesvit [in Ukrainian].
- Vedmedev, M. M. (2016). Nauka i universitet v obshchestve znaniya [Science and university in the knowledge society]. In V. V. Grabko, S. V. Pavlov, & O. N. Romanyuk (Eds.), *Znannia. Osvita. Osvichenist [Knowledge. Education. Education] : Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 10-14). Vinnytsia: VNTU [in Russian].

YULIYA VASYUK

MODERN EDUCATION IN THE MEASUREMENTS OF THE WORLD SOCIO-CULTURAL SPACE

The article analyses the state of development of modern education in Ukraine and substantiates the influence of modern education on the self-determination of the individual in the dimensions of the world socio-cultural space and domestic society. Such terms as “knowledge society”, “information society”, “post-industrial stage of social development”, “information person”, “network society” are researched and interpreted. It is considered that in the circumstances of a transformational society in which social and economic conditions are unstable, individuals need to improve their professionalism constantly, prove their competence and demonstrate their competitiveness in order to take a certain position in the social structure and in the labour market. Therefore, education is now increasingly ceased to be interpreted as achieving a certain level of knowledge, and is viewed from the standpoint of «continuity in life», which aims to develop the individual, the formation of his / her spirituality, culture, and planetary thinking.

It is proved that the current trends in the development of world and national education are: introduction of new telecommunication models of education; increase the duration of training and training of qualified specialists; extending of academic freedom, democratization of education, humanization and humanization of education; enhancing cross-border educational mobility; expanding the influence of public opinion on management decision-making in education; increasing the individualization of educational routes (initial trajectories), internal intellectual and external educational mobility. However, the social structure of Ukrainian society, which covers not only the sphere of the consumer market, but also all major areas of social life, including the system of value-regulators of activity and behaviour of all population categories, not always contributes to the development of education, and even inhibits its progress.

Keywords: modern education, socio-cultural space, self-determination of the personality, domestic society, knowledge society, information society.

Надійшла до редакції 18.08.2019 р.

УДК 378.011-051:57]:37.091.39:004

ORCID 0000-0002-8592-4872

ORCID 0000-0003-4337-2528

DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201348>

ДІАГНОСТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

Оксана Воробйова
Леся Соловей

Статтю присвячено проблемі формування професійної компетентності майбутніх учителів біології у фаховій підготовці в закладі вищої освіти. Важливим чинником формування ключових і фахових компетентностей визначено інформаційно-комунікативні технології. З'ясовано, що у процесі фахової підготовки вчителів природничих спеціальностей використовуються такі види інформаційно-комунікативного забезпечення: комп'ютерні підручники; комп'ютерні довідники та енциклопедії; програми штучного інтелекту; тестові програми; тренувальні програми; навчальні ігри; технології мультимедіа; електронна пошта та Інтернет, тощо. Визначено напрями та шляхи оптимізації навчально-виховного процесу на засадах застосування інформаційно-комунікативних технологій. Інформаційно-комунікаційні технології розглядаються як сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження й управління інформацією. На основі розроблених критеріїв проведено анкетування майбутніх учителів біології та здійснено практичні рекомендації щодо доцільності використання авторської навчальної комп'ютерної програми «Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін», яка унормовує самонавчання та самоконтроль студентів та забезпечує можливість багаторазового повторення матеріалу перед проведенням контролю. Об'єктивність перевірки знань у цьому блоці передбачає коректну побудову контрольних запитань, унаслідок чого з'являється одночасна можливість відрізнити правильну відповідь від неправильної. Експериментально доведено, що формування у майбутніх учителів біології навичок роботи з пропонованою програмою розвиватиме комп'ютерну грамотність, компетентність у природничих науках, інформаційно-цифрову обізнаність, уміння навчатися протягом життя, усвідомлення необхідності раціонального природокористування. Констатовано, що використання розробленої програми в практиці фахової підготовки майбутнього вчителя біології дозволить підвищити рівень індивідуалізації та диференціації навчання, полегшити аналітичну роботу викладача щодо використання методик контролю та оцінювання навчальних досягнень, організації навчального середовища, сприятливого до саморозвитку особистості, стимулюватиме пізнавальний інтерес студента до вивчення навчальних дисциплін.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній учитель біології, професійна компетентність, інформаційно-комунікативні технології, навчальна комп'ютерна програма.

Постановка проблеми. Сучасна система професійної підготовки вчителів природничих спеціальностей характеризується розвитком різноманітних інноваційних педагогічних технологій, які спрямовані на реалізацію мети, актуальних завдань освіти, потреб

© О. Воробйова, Л. Соловей, 2019

особистості. Серед цих технологій важливе місце займають інформаційно-комунікаційні технології. Інформаційно-комунікаційні технології розглядаються як сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження й управління інформацією (Швачич, 2017).

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми, свідчить, що питання застосування інформаційно-комунікативних технологій розглядали О. Бондаренко, В. Заболотний, Г. Козлакова, О. Міщенко, П. Хоменко. В контексті підготовки вчителя природничих дисциплін впровадження інформаційно-комунікативних технологій досліджували Л. Карташова, Н. Бондар, Л. Денисенко, І. Лікарчук, В. Хільковець, Н. Шиян. Водночас констатуємо, що більшість наукових публікацій у цьому напрямі носять теоретичний, описовий характер, фактично відсутні розробки реальних навчальних комп'ютерних програм, які можуть використовуватися у навчальному процесі.

Мета статті полягає у визначенні перспектив застосування інформаційно-комунікативних технологій в системі формування професійної компетентності майбутніх учителів природничих спеціальностей у сучасних закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У ході дослідження нами з'ясовано, що у процесі фахової підготовки вчителів природничих спеціальностей використовуються такі види інформаційно-комунікативного забезпечення: комп'ютерні підручники; комп'ютерні довідники та енциклопедії; програми штучного інтелекту; тестові програми; тренувальні програми; навчальні ігри; технології мультимедіа; електронна пошта та Інтернет, тощо.

Педагогічні програмні засоби, що включають сучасні мультимедійні системи, використовуються для підтримки процесу активного сприйняття навчального матеріалу і мають низку переваг: різноманітність форм представлення інформації, висока ступінь наочності, можливість моделювання за допомогою комп'ютера різнопланових об'єктів і процесів, звільнення від рутинної роботи, що відвертає увагу від засвоєння основного змісту, можливість організації колективної та індивідуальної дослідницької роботи, можливість диференціювати роботу студентів у залежності від рівня підготовки, пізнавальних інтересів, можливість організувати комп'ютерний оперативний контроль і допомогу з боку викладача.

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у неперервному освітньому процесі надає майбутнім учителям природничих спеціальностей низку переваг:

дає можливість оволодіти сучасними засобами одержання, збереження, перетворення і передачі інформації; сприяє створенню сучасних особистих інформаційних полів майбутніх учителів;

закладає основу для орієнтації у сучасних інформаційних потоках, вміння структурувати і систематизувати інформацію, доступу до будь-якої інформації у планетарному масштабі;

сприяє формуванню здатності майбутніх учителів природничих спеціальностей до самостійної творчої діяльності;

забезпечує гнучкість у виборі місця і часу навчання;

має здатність стежити за виконанням інструкцій особою, що навчається, запам'ятовувати її відповіді, фіксувати доступ до навчальних матеріалів;

забезпечує on-line зв'язок між студентом і віддаленим викладачем;

надає можливість організації контролю за порядком і темпом подачі матеріалу, навчальною активністю майбутніх вчителів природничих спеціальностей;

уможливорює ефективне поширення накопиченого досвіду;

має пристосованість для реалізації моделі безперервної освіти;

забезпечує умови для створення середовища конкуренції навчальних курсів;

можливість організації незалежного централізованого й уніфікованого вихідного контролю якості професійної підготовки.

Для підтвердження ефективності інформатизації процесу формування ключових компетентностей майбутніх учителів природничих дисциплін нами було розроблено та запропоновано до апробації навчальну комп'ютерну програму «Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін» (А. с. № 77277, Україна), низки вітчизняних університетів.

Навчальна програма «Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін» – це сучасний засіб навчання, який значною мірою підвищує якість навчання, розвиває творчі здібності, інтуїтивне, образне мислення, сприяє вдосконаленню самостійних умінь і навичок, задовольняє з точки зору раціональної економії часу. Використання програми дозволяє оптимізувати роботу викладача і покращити мотивацію студентів. Програма, забезпечуючи безперервність і повноту дидактичного циклу процесу навчання, надає теоретичний матеріал, організовує тренувальну навчальну діяльність і контроль рівня знань, інформаційно-пошукову роботу, математичне та імітаційне моделювання з комп'ютерною візуалізацією і сервісні функції (Швачич, 2017).

Комп'ютерна навчальна програма «Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін» виконує такі функції:

- управління діяльністю студента у процесі вивчення навчальної дисципліни;
- стимулювання навчально-пізнавальної діяльності, здійснення постановки пізнавального завдання;
- організацію застосування первинно отриманих знань (організацію діяльності з виконання окремих завдань, внаслідок якої відбувається формування наукових знань);
- забезпечення раціонального поєднання різних видів навчально-пізнавальної діяльності з урахуванням їхніх дидактичних особливостей і залежно від результатів засвоєння навчального матеріалу;
- раціональне поєднання різноманітних технологій представлення інтегрованого матеріалу (текст, графіка, анімація);
- забезпечення зворотного зв'язку та контролю діяльності студентів;
- організацію підготовки до подальшої навчальної діяльності;
- початкове знайомство з дисципліною, освоєння її базових соціально-предметних понять і концепцій;
- базову підготовку на різних рівнях глибини та деталізації;
- вироблення вмінь і навичок вирішення типових практичних задач в межах даної дисципліни;
- вироблення вмінь аналізу та прийняття рішень у нестандартних (нетипових) проблемних ситуаціях;
- розвиток здібностей до основних видів професійної діяльності;
- контроль і оцінку рівня сформованості ключових компетентностей.

Ця програма передбачає самонавчання та самоконтроль студентів та забезпечує можливість багаторазового повторення матеріалу перед проведенням контролю.

Навчальна програма починається зі вступної інформації, де викладаються мета та завдання розділу; кількість блоків, протягом яких вивчатиметься цей розділ; орієнтовна дата проведення тематичного оцінювання; питання, які необхідно засвоїти під час вивчення розділу. Наступним кроком є діагностичне тестування, в результаті якого кожному студентові вказується, які питання йому треба повторити та який оцінний бал він має.

Програма «Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін v. 1.0» складається з трьох основних блоків: діагностичного, навчального та контрольного.

Функція діагностичного блоку полягає у виявленні загального рівня знань та навичок з природничих дисциплін. Цей блок складається з 15 запитань частково – пошукового та твор-

чого рівнів, які оцінюються максимально у 36 балів. Усі питання тісно пов'язані із практикою та життєвим досвідом студентів. Тому при позитивних результатах фактично виключається можливість лише репродуктивного засвоєння знань. Діагностичний блок актуалізує опорні знання з теми «Вуглеводні» і складається з 15 запитань. Студенти, які показали низький рівень та рівень, нижчий середнього (менше 15 балів), не допускаються до вивчення основного блоку. Майбутні учителі, які показали середній та вище середнього рівні, приступають до вивчення основного навчального блоку. Така градація за рівнями обрана нами з метою простежувати ефективність навчального блоку в разі різного вихідного рівня знань з хімії.

Функція навчального блоку полягає в інформаційному забезпеченні вивчення теми «Природні джерела вуглеводнів». Кожна навчальна ланка блоку складається з інформаційної частини, яка має на меті пошук нових знань, та контролюючої, яка за правильної відповіді дозволяє перейти до наступної ланки, а за неправильної – повертає на шлях пошуку варіантів розв'язку. Блок №2 передбачає роботу з мапами, таблицями, відеоматеріалами, розв'язування задач тощо.

Функція контрольного блоку полягає в перевірці ефективності засвоєння майбутніми вчителями природничих дисциплін теми «Природні джерела вуглеводнів». Блок складається з 15 питань частково – пошукового та творчого рівнів, які оцінюються в 27 балів. На відміну від навчальних тестів, у контролювальних не існує можливості повертатися до попередніх завдань. Це покаже об'єктивні результати навчальних досягнень студента, на які не впливає ні списування, ні підказування.

Об'єктивність перевірки знань у цьому блоці передбачає коректну побудову контрольних запитань, унаслідок чого з'являється одночасна можливість відрізнити правильну відповідь від неправильної. Програмований контроль є ефективним методом оцінювання. Студенти, які показали низький рівень та рівень нижче середнього (менше 15 балів), потребують повторного проходження курсу. Студенти, які отримали середній та вище середнього рівні, мають кількісну оцінку своїх відповідей.

Розроблену програму було апробовано в навчальному процесі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Рівненського державного гуманітарного університету, Донецького національного університету імені Василя Стуса. Респондентами було обрано 168 студентів 3-х курсів, які навчаються за освітнім рівнем «бакалавр» спеціальності 014 Середня освіта (Біологія). Результати апробації наведено в табл. 1 та на рис. 1.

Для оцінки ефективності програми «Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін» нами було співставлено показники студентів за результатами діагностувального блоку програми (фактично на початку експерименту) та за результатами контрольного блоку програми (фактично на закінчення експерименту).

Таблиця 1

Динаміка навчальних досягнень студентів спеціальності 014 Середня освіта (Біологія) за результатами впровадження навчальної комп'ютерної програми

№	Рівень навчальних досягнень	За показниками діагностичного блоку програми		За показниками контрольного блоку програми	
		Осіб	%	Осіб	%
1	Низький	54	32	28	17
2	Середній	92	55	84	50
3	Високий	22	13	56	33
Усього		168	100	168	100

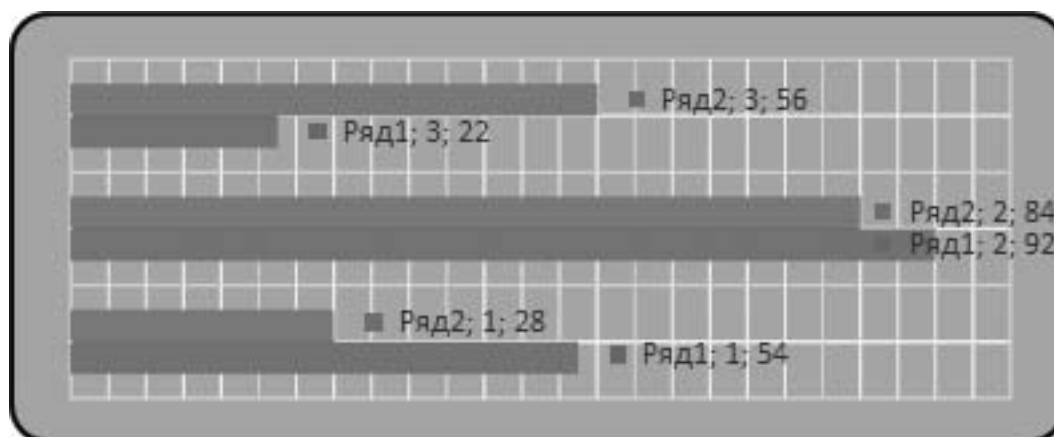

Рис. 1. Результати впровадження навчальної комп'ютерної програми «Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін»

Результати експериментального впровадження навчальної комп'ютерної програми засвідчили зростання кількості респондентів, що виявили високий рівень компетентності (з 22 до 56 осіб, що становить +20%). Також спостережено, що зменшився показник респондентів, що виявили низький рівень компетентності з 54 до 28 осіб, що становить 15%. У той же час відмічаємо високий відсоток суб'єктивності оцінки, оскільки застосування інформаційно-комунікаційних технологій має носити системний характер і оцінюватися на всіх етапах підготовки фахівця.

Висновки і пропозиції. Отже, у процесі дослідження встановлено, що при вивченні навчальних дисциплін усіх циклів підготовки інформаційно-комунікаційні технології дозволяють надати наочну інтерпретацію абстрактних понять на основі застосування інформаційних моделей для виявлення логічної структури понять й осмислення функціональних зв'язків, внаслідок чого підвищується науково-теоретичний рівень інтегрованих знань, цінностей як основи ключових компетентностей майбутніх учителів природничих спеціальностей. Упровадження навчальної програми «Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін v. 1.0» – це основа реструктуризації навчального процесу, яка дозволяє підвищувати рівень самостійного опанування студентами навчальних дисциплін, сприяє застосуванню інноваційних технологій навчання, спрямованих на раціональне використання навчального часу, активізацію творчого потенціалу студентів. Елементи програми рекомендовано застосовувати в усіх видах аудиторних занять (лекції, семінари, практичні, лабораторні), системі контролю знань студентів тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Соловей, Л. В. (2017). Використання інформаційно-комунікативних технологій у формуванні ключових компетентностей майбутніх учителів природничих дисциплін. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 56/57, 368-374.
- Хоменко, П. В. (2017). *Навчальна комп'ютерна програма «Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін v. 1.0»*. Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка.
- Швачич, Г. Г. (2017). *Сучасні інформаційно-комунікаційні технології*. Дніпро: НметАУ.

REFERENCES

- Khomenko, P. V. (2017). *Navchalna komp'uterna prohrama «Kompetentnisnyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv pryrodnychyykh dystsyplin v. 1.0» [Computer program "Competent Approach in the Professional Training of Future Science Teachers" v. 1.0]*. Poltava: PNPV im. V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Shvachych, H. H. (2017). *Suchasni informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii [Modern information and communication technologies]*. Dnipro: NmetAU [in Russian].

Solovei, L. V. (2017). Vykorystannia informatsiino-komunikatyvnykh tekhnolohii u formuvanni kliuchovykh kompetentostei maibutnikh uchyteliv pryrodnychych dystsyplin [Use of information and communication technologies in the formation of key competences of future teachers of natural sciences]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and general academic schools*, 56/57, 368-374 [in Ukrainian].

VOROBIOVA O., SOLOVEI L.

EFFICIENCY DIAGNOSTIC OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES APPLICATION IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION OF FUTURE BIOLOGY TEACHERS

The article is devoted to the problem of formation of professional competence of future biology teachers in professional training in higher education. Information and communication technologies have been identified as an important factor in the formation of key and professional competences. It has been found that the following types of information and communication support are used in the professional training of science teachers: computer textbooks; computer reference books and encyclopedias; artificial intelligence programs; test programs; training programs; educational games; multimedia technologies; email and the Internet, etc. The directions and ways of optimization of the educational process on the principles of application of information and communication technologies are determined. Information and communication technologies are considered as a set of various technological tools and resources that are used to support the process of communication and creation, dissemination, storage and management of information. Based on the developed criteria, questioning of future biology teachers was carried out and practical recommendations were made regarding the expediency of using the author's computer training program "Competent Approach in the Professional Training of Future Science Teachers", the program provides for self-study and self-control of students and provides for the possibility of multiple courses. The objectivity of knowledge testing in this unit implies the correct construction of control questions, which at the same time gives the opportunity to distinguish the correct answer from the wrong one. It has been experimentally demonstrated that the formation of future biology teachers skills to work with the proposed program will develop computer literacy, competence in the natural sciences, information and digital awareness, the ability to learn throughout life, awareness of the need for rational use of nature. It is stated that the use of the developed program in the practice of professional training of a future biology teacher will increase the level of individualization and differentiation of teaching, facilitate the analytical work of the teacher on the use of methods of control and evaluation of educational achievements, organizations of the learning environment, favorable to self-development of students disciplines.

Keywords: vocational training, future biology teacher, professional competence, information and communication technologies, computer training program.

Надійшла до редакції 20.08.2019 р.

ПОДІЇ. НОВИНИ

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ІНТЕРНЕТ- КОНФЕРЕНЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ»

У Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка відбулася міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми культурно-освітнього простору», організована кафедрою культурології та методики викладання культурологічних дисциплін.

У конференції взяли участь професори, викладачі й студенти вищих навчальних закладів, учителі й методисти шкіл, працівники мистецьких установ різних країн світу: Австрії, Німеччини, Норвегії, Польщі, США та ін. У скайп-дискусії з науковцями та студентами з Penn State University Behrend College (м. Ері, США) обговорено проблеми розвитку гуманітарної освіти у XXI столітті; 7 листопада у рамках конференції було проведено лекцію-тренінг «Ораторське мистецтво у професійній діяльності культуролога». Магістранти-культурологи Тарас Найдено й Вікторія Заріцька виступили з цікавими змістовними доповідями й під час інтерактивної взаємодії зі студентами-культурологами молодших курсів переконливо довели: щоб бути успішним культурологом сьогодні необхідно мати глибокі теоретичні знання з фаху, володіти іноземними мовами й навичками красномовства.

Пропонуємо зацікавленому читачеві добірку кращих, на наш погляд, виступів на конференції.

ОБРАЗ НАРОДНОГО ВИКОНАВЦЯ ЯК ВИРАЗНИКА ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ДУМАХ І ТУРЕЦЬКІЙ УСНОПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ

Марина Набок
Гьокальп Каяпинар

Виспівуючи народові думу, оповідач – творець і виконавець – як носій духовних цінностей, народної моралі, етики, естетики, намагався злитися з повсякденним буттям свого народу, увійти в його склад, вказавши слухачам на важливість у виборі того, що є корінням морального життя, морально-етичним первнем, адже так лише можна протистояти злу, безчестю несправедливості. Прикладами цього є думи: «Втеча трьох братів із города Азова», в якій засуджується зрада родових цінностей; «Про Хмельницького та Барабаша», в якій ідеться про кару на смерть за зраду козацьких принципів; «Оренди», «Сестра і брат» з їх ідеєю покарання тих, хто посягнув на козацьку честь та заклик не бути байдужим один до одного, та інші. Відтак, можемо говорити про позапросторовість, позачасовість буття кобзаря й лірника, а, отже, й про сакралізацію його образу, яка «постійно присутня в подальшій діяльності співця і проявляється в усіх вимірах співоцького буття» (Савчук, 2017, с. 148).

В Україні часто саме кобзарів та лірників називали «Божими людьми», «дідами» (Братко-Кутинський, 1996, с. 19). ДІД в культурі українців, як носій архетипної родової пам'яті, добра, тісно пов'язаний з ДИТЯМ, яке утримує в собі знання, почуття свого пращура та продовжує жити в досконалості. Ф. Колесса писав, що саме кобзарі мають високе розуміння свого співоцького призначення, вказують на правду й неправду в людських відносинах, нагадують про смерть, і вічність, а з другого боку – утверджують пам'ять про історичну минувшину народу, про його страждання і героїчні подвиги. Вони є продовжувачами національного родового виховання, адже, виспівуючи образи героїв думи, кобзар ніби «морально «перезавантажує» свідомість слухачів, перенастроює й узгоджує її з традиційними нормами поведінки» (Черемський, 2018, с.182). За цього виспіване кобзарем *Слово* було не просто словом, а духовним провідником вільної думки вільної людини. Енергетично багате, *Слово* збуджувало пам'ять слухачів, відроджувало стародавні образи, сюжети, ідеали національних героїв.

У турецькій народній творчості музичне мистецтво має свою унікальну природу. *Sazende (sazende)* – так називали тих, хто грав на музичному інструменті; *Hanende (hanende)* – того, хто співав. Першим народним інструментом був *Kopuz (копуз)*, який робили зі шкіри тварин та різних сортів дерев, переважно грецького горіха, шовковиці. Різновидом копуза був інструмент *dombira (домра)*. *Bağlama* чи *saz (баглама, саз)* – народний турецький інструмент, на якому грають і дотепер, який з'явився ще у XVIII столітті. Завданням співака було виспівати хоробрість воїнів, донести народу важливість військового походу для майбутнього імперії.

Важливе значення у грі на копузі мало його звучання. Звук, мелодію мали почути якомога більше людей, тому до виготовлення цього народного інструменту готувалися дуже ретельно – обирали найкраще дерево, за особливими технологіями обробляли та висушували кишечники тварин, щоб зробити з них струни. Таким чином, сила звучання копуза, домри, саза мала привернути увагу до того, щоб народ відчув силу, радість підготовки до походу, перемогу в ньому, виховував у родині безстрашність перед ворогом, готовність у бою бути ще сміливішими. Такі внутрішні почуття туркам було складно висловити словами, а співогра була єдиним засобом донесення такого внутрішнього стану. Яскравим прикладом цього є давня турецька народна пісня «Dombıra» («Домра») (Sultanbekov, 2010), в якій співається про магічну силу музики: «Yiğitlerin uyumadığı günlerde / Yüreklerini cesaretlendiren / Savaşlarda güç veren / Görüp geçirmiş Dombıra...» (Переклад: І у ті дні, коли не сплять герої, Домра, що грає, дає їм силу, Та робить їх сміливішими...).

Для турецького воїна важливо бути не просто сміливим, а кожного разу ставати ще сміливішим «cesaretlendiren», і в цьому головна роль відводилася виконавцю народної пісні та грі на музичному інструменті, який мав голосно звучати.

Kara kış köyüme gelende,
Lapa lapa kar yere düşende
Dombıramı alırım,
Yürek sazımı çalarım,
Kaygılarımı hiç söylemem.
Dombıra sazımı işiten babalar (yiğitler)
Коли приходить зима,
Коли падає сніг,
Я беру свою домру та граю.
Я не говорю про свої переживання,
Герої слухають звук домри (Sultanbekov, 2010).

Так у народнопісенному творі засобом гри на інструменті співак виражав свої внутрішні переживання, які були співзвучні з переживаннями воїнів. Коли герої знаходились далеко від дому, гра об'єднувала їх в одну військову родину, вселяла віру в спільну перемогу. Таким чином, співогра для виконавця була засобом самовираження, об'єднання, причетності до Роду славного війська, в якому цінувалися та передавалися наступним поколінням хоробрість, самопожертва, краса перемоги. Ця ідея простежується і в турецькому прислів'ї: «Türkler sadese savaşa rahat eder» («Турки втішаються лише на війні»).

Відтак, оповідач, творець і виконавець дум в Україні, як і турецький виконавець народних пісень, відображали своє ставлення до дійсності, пробуджували у слухачів образні уявлення, естетичні почуття і переживання, спонукали до певних дій, висновків та узагальнень. Виконавці українських народних дум уособлювали духовного, морального наставника, який повертав слухачів до основ Родовідповідності, Родовиховання у всіх сферах життя. Турецький виконавець був людиною, яка здатна емоційно підготувати воїна до сприйняття походу як найважливішого завдання в його житті. Засобом гри він об'єднував усіх воїнів в одну військову родину, вселяв віру в перемогу.

ЛІТЕРАТУРА

- Братко-Кутинський, О. (1996). *Феномен України*. Київ: Вечірній Київ.
- Козлов, І. *Кобзарство – визначне явище в українській музичній культурі*. Взято з [http // lgaki.com.ua/i-v-koslov-kobzarstvo-viznachne-v-ukrainskiy-muzichniy-kulturi](http://lgaki.com.ua/i-v-koslov-kobzarstvo-viznachne-v-ukrainskiy-muzichniy-kulturi)
- Савчук, О. (2017, червень). Традиційний кобзарський світогляд в світлі філософської системи Г. С. Сковороди. В *Традиційні музичні інструменти кобзарів і лірників: матеріали наук.-практ. конф.* (с. 144-152). Харків.
- Черемський, К. (2018, червень). Етномедичні аспекти практики українських традиційних співців-музикантів. В *Актуальні питання сучасного виконавства на традиційних кобзарських інструментах: матеріали наук.-практ. конф.* (с. 178-193). Харків.
- Sultanbekov, A. (2010) *Dombira*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=yPsUxLLeV1E>

REFERENCES

- Bratko-Kutynskiy, O. (1996). *Fenomen Ukrainy [The phenomenon of Ukraine]*. Kyiv: Vechirniy Kyiv.
- Kozlov, I. *Kobzarstvo – vyznachne yavlyshche v ukrainskii muzychnii kulturi [Kobzarism is a significant phenomenon in Ukrainian musical culture]*. Взято з [http // lgaki.com.ua/i-v-koslov-kobzarstvo-viznachne-v-ukrainskiy-muzichniy-kulturi](http://lgaki.com.ua/i-v-koslov-kobzarstvo-viznachne-v-ukrainskiy-muzichniy-kulturi)
- Savchuk, O. (2017, June). Tradytiiniy kobzarskyi svitohliad v svitli filosofskoi systemy H. S. Skovorody [Traditional Kobza worldview in the light of G.S Skovoroda's philosophical system]. V *Tradytiini muzychni instrumenty kobzariv i lirnykiv [Traditional musical instruments of kobzars and lyrics]: Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 144-152). Kharkiv.
- Cheremskiy, K. (2018, June). Etnomedychni aspekty praktyky ukrainskykh tradytiinykh spivtsiv-muzykantiv [Ethnomedical aspects of the practice of Ukrainian traditional musicians]. V *Aktualni pytannia suchasnoho vykonavstva na tradytiinykh kobzarskykh instrumentakh [Topical issues of contemporary performance on traditional kobza instruments]: Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 178-193). Kharkiv.
- Sultanbekov, A. (2010). *Dombira*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=yPsUxLLeV1E>

ВОЛОДИМИР КОРОЛЕНКО В ПОСТАСІ НАУКОВЦЯ-АРХІВІСТА ТА МУЗЕЙНИКА

Людмила Ольховська

Видатному письменникові кінця XIX – початку XX ст. Володимир Галактіоновичу Короленкові було властиво легко переноситися в минулі епохи, країни, достовірно передаючи, за його власним висловом, «колерит часу і місця». Але така легкість виникала після виснажливої й кропіткої праці у архівах, бібліотеках, музеях, спілкуванні із старожилами, вивченням документів, що щасливо виринали в потрібну мить із приватних колекцій. Майже щоліта, починаючи з 1905 року, Володимир Галактіонович жив на своїй улюбленій дачі в селі Хатки Миргородського повіту. Неподалік від Великих Сорочинців, на правому

березі Псла було урочище, котре хатчани здавна називали монастирем. А подалі, над крутим вигином Псла, на високому березі розкинулося інше урочище, яке теж із дідів-прадідів називалося «Виноград». Дачне селище Хатки або Малий Перевіз своїми будиночками займало лівий берег ріки. Місцеві жителі переповідали письменникові, що на луках стояв у старі часи Свято-Михайлівський монастир, а на високому березі річки знаходилася монастирська капличка, навкруги якої розкинулися виноградники, що за ними доглядали ченці. Місце каплички якийсь час охороняла огорожа, але потім, коли Володимир Галактіонович вже став дачником, цей наділ було віддано під чиюсь садибу, а на місці самого монастиря при Короленкові вже стояла хата казенного лісника (під солом'яним дахом). Навкруги цього скромного житла розкинулися глибокі піски й пастухи часто знаходили там наконечники від стріл, що свідчило про великі битви поблизу монастиря, які відбувалися, можливо, при набігах татар. Було б дуже дивно, якби письменник не зацікавився історичним минулим цієї мальовничої місцини. Звісно ж, він вів довгі розмови з місцевими жителями, здійснював піші прогулянки, а у хатчанина на прізвище Ростовський йому пощастило знайти унікальний рукописний документ – договір Свято-Михайлівського монастиря в особі ігумена Сарафіона із майстром Василем Сніцарем, датований 1 січня 1720 року. Короленко розшифрував цей рукопис XVIII століття, прибравши в тексті скорочення з титлами та замінивши цифри, які позначалися слов'янськими літерами, на арабські. Він вирішив за потрібне оприлюднити документ у часопису «Киевская старина» за липень-серпень 1906 р. у форматі статті «Договір монастиря зі сніцарем (1720 р.)».

Хто ж такий цей сніцар? Письменник дає роз'яснення. Виявляється, це слово походить із польської мови й означає скульптора-різьбяря. Зауважимо, що польська мова була рідною мовою Короленка, бо її він прийняв у спадок від матері-польки Єви Скуревич. Сучасна Вікіпедія дає таке тлумачення цього слова: «Сніцар (сніцар) – майстер художнього різьблення по дереву та карбування по металу».

У статті повністю викладено текст договору із примітками та коментарями видатного письменника. У договорі йдеться про те, що Василь Сніцар зобов'язується у Храмі Різдва Пресвятої Богородиці, а саме – у верхній його частині, виконати «за допомогою Божою, із дбалистю та старанністю» (Короленко, 1906) різьб'яні роботи, а за це отець Ігумен Сорочинської обителі, у свою чергу, зобов'язується виплатити майстру: грошей вісімдесят золотих (Короленко у примітці вказує, що за тогочасним курсом один золотий (попередник злогого – Л. О.) був рівнозначним 15 копійкам). Окрім грошей обумовленою була плата ще й натуральними продуктами, такий собі бартер: борошном житнім та пшеничним, гречкою, горохом, сіллю одним каменем (вірогідно, так вимірювався на ті часи цей необхідний та важковидобувний продукт – Л. О.). Окрема сума – п'ять золотих – виділялася на придбання сала. На полях документу збереглися відмітки про виплати, що проводилися в різний час сніцарю та його колегам з боку монастиря. Цікаво відзначити, що взамін грошей для придбання нашого «стратегічного» продукту – сала – майстер взяв сало, приписавши власною рукою: «взяв сало гарне» (Короленко, 1906). Короленко відмічає, що майстер вибрав не гроші, а харчовий продукт, спокусившись його якістю. Є ще цікава примітка: «Горілки дали барильце» (Короленко, 1906), але ця остання фраза закреслена. Одного разу йому заплатили навіть талер! Це солідна срібна монета, що чеканилася з кінця XV – початку XVI ст. й була у обігу у всіляких своїх різновидах у західній Європі протягом XVI – XIX століть; від назви «талер» походить назва грошової одиниці США – долар. Талер був срібним еквівалентом золотих монет, власне, він і був випущений для того, аби їх замінити. Як монета він існував до 1907 року. Тут ми можемо зробити висновок, що й у XVIII столітті в нашій місцевості, так само, як і тепер, були ліквідними різні валюти.

Робота снйцаря продовжувалася бiльше двох рокiв. Крiм Василя, був найнятий ще один рiзьбяр – Михайло, а також маляр (його iм'я у договорi не вказано). Пiд час виконання робiт Василь отримав право їздити iз ченцями по землях приходу та брати участь у зборi пожертв. Його доля з цих пожертв йшла у рахунок заробiтної плати.

Короленко, аналізуючи першоджерело як фiлолог, констатує, що мова цього невеликого документу XVIII столiття бiльш наближена до простонародної української мови, нiж до старослов'янської книжної.

Звiсно ж, Володимир Галактионович, як досвідчений науковець-архiвiст, хотiв би дiзнатися, коли було знищено Свято-Михайлiвський монастир i чому його було знищено так радикально, що, крiм спогадiв та назви урочища не залишилося нiчого, але це так i продовжує бути за сiмома печатами. Хатчани розповiдали йому, що ще довго Псел, пiдмиваючи свої високi береги та вiдколюючи пластами глинистий ґрунт, виносив на поверхню труни колишнього монастирського цвинтаря. Один випадок був особливо яскравим, тому залишився у народнiй пам'ятi й передавався iз вуст у уста. Син учасника надзвичайної подiї на прiзвище Олександр Матяш розповiв письменниковi, що його батько приблизно 35 рокiв тому плив по рiччi в човнi й раптом йому стало не по собi, зробилося страшно. Це здалося йому дивним, бо ранiше вiн багато разiв плавав в цiй мiсцинi й «нiякого остраху не було» (Короленко, 1906). Пригледiвшись, чоловiк зрозумiв, що цього дня Псел вiдiрвав значну частину свого берега й вигляд мiсцини дорiвно змiнився. За поворотом плавець побачив у яру наполовину вимиту труну без покриву, що нахилилася до самої води, а в нiй «якесь усе в золотi та в медалях» (Короленко, 1906). Матяш дуже налякався, налiг на весла, але встиг краєм ока помітити на пiску блискучий предмет... Не зважаючи на переляк, вiн пристав до берега й пiдняв велику сiбну дошку розмiром 5 на 4 вершка (вершок дорiвноє 4,45 см – Л. О.). На дошцi був напис, який, вочевидь, мав стосунок до знатного мерця. Змiст напису оповiдач пам'ятав нечiтко, але переказував, що там було написано приблизно таке: «тут покоїться такий-то, потiм перелiчувалися його чини й ордени, сповiщалося, що тiло перевезено сюди iз столицi й при цьому навiть повiдомлялося, скiльки коней везло його iз Петербурга» (Короленко, 1906). Стосовно прiзвища у чоловiка теж були сумнiви, але йому здалося, що на дошцi було написано: «Капнiст». Короленко зазначає, що це схоже на правду, тому що в кiлькох верстах вiд Сорочинцiв був родовий масток Капнiстiв.

Подальша iсторiя знахiдки доволi характерна й для тих часiв. Чоловiк вiднiс знахiдку в Сорочинцi й показав її тамошньому священиковi. Священик узяв її собi, пообiцявши вiдiслати в якусь державну установу, звiдки тому, хто її знайшов, видадуть винагороду. Минуло багато часу, Матяш уже й втомився чекати, а коли знову звернувся до того священика, отримав вiдповiдь, що той знахiдку загубив. В. Г. Короленко пiдбиває пiдсумок цiєї цiкавої оповiдi зi значною долею iронiї: «Чи надiслав поштивий iерей дошку лише вiд свого iменi у якусь установу, чи у простотi серця перелив її в ложки для скромного домашнього вжитку, так, зрозумiло, й залишилося невідомим» (Короленко, 1906).

Отже, iнтерес до iсторiї у Володимира Галактионовича, як бачимо, був сталий, постiйний. Його пiдживлювали, безперечно, i вiдвiдини музеїв. Свiдчень про цей факт збереглося небагато, але вони надзвичайно яскравi.

У 1893 році В. Г. Короленко разом iз журналістом С. Д. Протопоповим здiйснив подорож до США. Його шлях пролягав через пiвнiчну Європу, де пiсля Хельсiнки на нього чекали Стокгольм i Копенгаген. У дорожнiх нарисах пiд назвою «В Америку!» письменник стверджує, що Стокгольм має дуже багато цiкавого, у кожному будинку лицарських кварталiв є спогади про походи на Польщу, Фiнляндiю i Росiю, i архiви Стокгольма, по сутi, зберiгають немало сторiнок нашої власної iсторiї... Але тут для наших подорожнiх планується лише невеличка зупинка, можливостi засiсти працювати в архiвах, як би того не хотiлося, немає.

Отже, наступного дня нічним потягом вони їдуть у Мальме; серед пасажирів – данці та шведи. Із залізничного вокзалу – переїзд на пристань й посадка на пароплав, що через Німецьке (Балтійське) море прямує до Копенгагена. Короленко констатує: «У потязі нашому їхали данці й шведи. Шведи й данці пливли тепер і на пароплаві – і ніхто ніде не відокремлював, не вирізняв шведів від данців, своїх від чужих, й ніде ніхто не запитав у нас, на якій законній підставі переходимо ми державний кордон, який загубився десь на цьому плоскому просторі» (Короленко, 1923, с. 31).

Короленко опиняється в столиці Данії Копенгагені; на це місто відведено вже більше часу – 3 дні. Як же їх використав тоді ще доволі молодий письменник (нагадаємо, через декілька тижнів йому мало виповнитися 40 років)? Усі ці три дні поспіль він ходив до музею скульптора Торвальдсена, викроївши трохи часу ще й на відвідини виставки.

Письменник детально відтворює свої враження від побаченого в музеї. Його вражає той факт, що до Торвальдсена данське мистецтво було бідним, несамоостійним і слабким, а потім прийшов час Бертеля і все, що вийшло з-під рук скульптора, виявилось могутнім, життєстверджувальним, геніальним. «Хто не знайомий із його статуями, котрими він засіяв усю Європу, хто не згадає, як знайому, наприклад, постать Коперника, яку час від часу друкують... підручники, знають учені... усього світу...» (Короленко, 1923, с. 32).

Короленко відзначає незаперечну заслугу майстра різця: ще за життя він став колекціонером, зібравши оригінали й копії своїх творів, додавши експонати інших авторів. Таким чином, виникло зібрання, що наочно презентувало історію данського мистецтва, а після смерті скульптора співвітчизники спорудили величезний саркофаг із переходами, коридорами, кімнатами. Коли відвідувачі блукають у лабіринтах келій, піднімаються та спускаються вузькими драбинами, їх охоплює своєрідне, дуже дивне та тривожне відчуття. Спочатку вони не можуть зрозуміти його походження. Чому ці білі мармурові колони, ці потьмянілі картини впливають так, як не впливали в жодному музеї. І тільки згодом приходить розуміння: та це ж величезна могила! Якщо підняти голову, побачиш небо, якщо опустити, побачиш скромну плиту в обрамленні квітів з написом: «Bertel Thorwaldsen». І це, стверджує Короленко, найкраща могила у світі. Він аргументує свою думку: «зібрати все, що створене за життя, а створено так багато, – і лягти самому серед своїх досягнень, що віддав у користування й на суд поколінь, – це ідея, в якій є якась несказанна велич...» (Короленко, 1923, с. 32).

Подальший екскурсійний об'єкт – виставка «Fga 1848» (Виставка 1848 року). Короленко схвалює саму ідею: «Комусь в голову прийшла ідея зібрати й експонувати все, що стосується побутової, громадської й політичної історії Шлезвіг-Гольштинської війни та внутрішнього руху, що завершився конституцією» (Короленко, 1923, с. 32), а потім вводить нас у музейну експозицію: «Біля входу величезна гіпсова статуя. Це Фрідріх VII, який надав своєму народу конституційний устрій. Тепер перед очима народу розгорнута із жорсткою відкритістю вся неприглядна картина тієї епохи, зі всіма ганебними сторінками падіння, зради й слабкості, з одного боку, і з іншого – пробудження живих сил країни, під гнітом нещастя й ганьби...» (Короленко, 1923, с. 33). Якими ж засобами розкрито епоху? Тут використано універсальний класичний музейний підхід, актуальний, мабуть, для всіх часів і країн: подано всі тогочасні газети з ілюстраціями епізодів війни, з карикатурами на діячів того історичного періоду, не виключаючи перших осіб, зокрема, самого Фрідріха VII; у окремому відділенні – меморіальні речі короля. Володимира Короленка вразили два малюнки, намальовані наївно, суто по-дитячому. Спочатку письменник і сприймає їх як екскурс у королівське дитинство, але після ознайомлення із етикетажем, де вказані дати, дізнається, що вони створені у 1849 році, тобто тоді ж, коли була підписана Конституція Данії.

Зрозуміло, що письменник був не поодиноким відвідувачем у виставкових залах. Як людина, якій все цікаво, він звертав увагу на екскурсантів. Що то був за контингент? Разом із ним від столу до столу, від картини до картини із зосередженою увагою ходили дрібні буржуа, торговці й селяни, що обережно пересували своє дерев'яне взуття килимами. Короленко робить висновок: «Народ читає важку сторінку своєї ще свіжої історії, яка розкрита до останньої літери» (Короленко, 1923, с. 33).

Живучи в Полтаві, із вересня 1900 року письменник долучився до реальної музейної справи зі збереження експонатів вже на вітчизняному ґрунті. Як відомо, у 1898 році інший наш земляк, М. О. Ярошенко, написав портрет В. Г. Короленка. Це був один із останніх портретів, створених художником, який був презентований на виставці вже після смерті автора. Марії Павлівні, вдові Ярошенка, довелося вирішувати подальшу долю твору. Відмовивши американцям із Чикаго, які хотіли його придбати в 1904 р., вдова художника погодилася продати портрет представникам вітчизняної інтелігенції з тим, щоб портрет повернувся в рідну для Ярошенка Полтаву. У січні 1911 р. портрет зайняв почесне місце у вітальні дому Короленка як подарунок письменникові та його дружині до дня їхнього срібного весілля. Як бачимо, зв'язки між родинами не перервалися навіть після смерті М. Ярошенка.

Долю інших картин, як написаних М. О. Ярошенко самим, так і створених колегами-художниками, що зберігалися в його колекції, теж визначала Марія Павлівна Ярошенко. Частину полотен вона передала до відкритого в тому ж році Руського музею Санкт-Петербурга. Деякі полотна їй хотілося залишити в Кисловодську, де минули останні роки життя її улюбленого чоловіка, де йому так гарно жилося й працювалося. Однак влада Терської губернії, на території якої знаходився Кисловодськ, відмовилася від призначених їй у дар творів митця і тоді прийшло інше рішення, про що свідчить заповіт: «Я, нижеподписавшаяся, вдова генерал-майора Мария Павловна Ярошенко, находясь в здравом уме и твердой памяти, на случай смерти делаю следующие распоряжения: ... из принадлежащих мне картин, как написанных Н. А. Ярошенко, так и другими художниками, часть, по усмотрению душеприказчиков, прошу продать, а остальные передать в музей им. Гоголя в г. Полтаве на условиях, которые поручаю душеприказчикам выработать по соглашению с администрацией музея, но при непременно условии, чтобы в помещении музея для этих картин был отведен особый зал с присвоением ему имени Николая Александровича Ярошенко» («Домашній духовний заповіт М. П. Ярошенко», квітень 1914 р.) (Поленова, 1983, с. 202).

За проханням обраних нею розпорядників Михайла Нестерова та петроградського нотаріуса Миколи Тичино переговори із полтавцями взяв на себе Володимир Короленко, який вже давно облаштувався в Полтаві. Полтавська губернська земська управа визнала важливість для міста цього безцінного подарунку. Голова управи Ф. Лизогуб у листі М. Нестерову сповістив, що приміщення для колекції – сухе, тепле, «с окнами на север и с общей площадью стен не менее 30 квадратных сажень» (Поленова, 1983, с. 202), згідно з умовами розпорядників спадку, знайдено, отже, Полтава готова прийняти дар. Вагон, що перевозив картини та етюди, альбоми й скульптурні портрети Ярошенка, вирушив із Петрограда в Полтаву у жовтні 1917 року. На пероні його зустрів Короленко. Чесне ім'я цієї людини, яку сучасники називали «совістю інтелігенції», було запорукою того, що колекція буде належним чином захищена, а згодом її зможуть побачити земляки художника й усі, хто відвідає Полтаву. У 1919 році зібрання Миколи Ярошенка стала частиною фондів щойно заснованого Полтавського художнього музею.

Більше ніж через два десятиліття, після звільнення Полтави від німецької окупації, при загальній звірці втрачених експонатів у музеї В. Г. Короленка не знайдуть картини «Портрет В. Г. Короленка», а в художньому музеї – картин «Невський проспект уночі», «Причини

невідомі», «Мрійник» та багатьох інших, доля яких невідома й до сьогодні. Однак працівникам Полтавського художнього музею вдалося розшукати, врятувати, повернути до місця збереження близько 50 одиниць живописних робіт (це приблизно вдвічі менше, ніж було в свій час отримано В. Г. Короленком), а також альбоми й декілька скульптур художника.

Відомо, що В. Г. Короленкові подобався вислів його сучасника, популярного французького публіциста XIX століття Франциска Сарсе: «Кожне покоління ставиться із співчуттям або глузуванням до попереднього». Таке правдиве узагальнення має під собою міцний фундамент, а роль музеїв, бібліотек, архівів у створенні цього фундаменту в усі часи безцінна.

ЛІТЕРАТУРА

- Короленко, В. (1906). Договор монастиря со сницарем: 1720 г. *Киевская старина*, 7/8, 71-74.
 Короленко, В. (1923). *Полное посмертное собрание сочинений*. (Т. XVIII). Государственное издательство Украины.
 Поленова, И. В. (1983). *Ярошенко в Петербурге*. Москва: Лениздат.

REFERENCES

- Korolenko, V. (1906). Dogovor monastyrja so snicarem: 1720 g. [*Contract of the monastery with the snitch: 1720*]. *Kievskaja starina [Kiev antiquity]*, 7/8, 71-74.
 Korolenko, V. (1923). *Polnoe posmertnoe sobranie sochinenij [Complete posthumous collection of works]*. (Vol. XVIII). Gosudarstvennoe izdatel'stvo Ukrainy.
 Polenova, I. V. (1983). *Jaroshenko v Peterburge [Jaroshenko in St. Petersburg]*. Moskva: Lenizdat.

EFFECTS OF EU'S NORM PROMOTION ON CHANGES IN CULTURAL VALUES OF NON-MEMBER STATES: CASE OF UKRAINE

Lena Surzhko

In recent decade Ukraine, has sought to move toward closer relationship with the EU. It is accepted that the begging of the recent Russia-Ukraine conflict originated when former president Yanukovich refused to sign a long awaited Associational Agreement with the EU on November 21, 2013. That decision let to the popular protests in Kyiv's Independence Square, called Euro-maidan. The brutal police tactics against the peaceful protesters increased the polar disapproval of the government. The unresponsiveness and cynicism of the administration let to the so-called Revolution of Dignity, which deposed Yanukovich and ushered Russia-Ukraine conflict. Since the presidential election in May of 2014 Ukraine has signed the Association Agreement and received a visa free travel program with Europe. A number of domestic reforms aimed at bringing Ukraine closer to EU also followed in the last three years.

The soft power of the EU has been recognized as one of the greatest assets of EU foreign policy. Though treaties of association and trade agreements EU has been shown to influence the institutional and policy changes in non-member states. Yet, we know relatively little about the power of EU to influence the attitudes and values of individual citizens. This paper seeks to contribute to the study of EU soft power in non-member states by exploring the attitudes toward gay rights in Ukraine.

The change in domestic attitudes is usually attributed to the work of domestic activists and institutions. However, international organizations interested in facilitating change have been keen on promoting and funding such activities. The influence of the supranational policies of the European Union on the domestic policies and attitudes in the member states is well documented (Goetz & Hix, 2001; Olson, 2002; Schimmelfennig, 2003; Schimmelfennig, Engert, & Knobel,

2006; Schimmelfennig & Sedelmeier, 2005). Moreover, recent studies have suggested that EU has ventured into a new field of highly contested moral issues, such issues as rights of ethnic and sexual minorities, immigration policies, etc. (Leconte, 2008).

Gay rights are a particularly contested moral issue and even in the old “EU-15” where the experience with the European institutions has been longest the EU’s promotion of gay rights has not been fully accepted. Recent research shows that accession process created a perception of EU forcefully imposing the liberal values, which created a backlash against the EU and LGBT community in new post-communist member states (O’Dwyer, 2012). For non-member states like Ukraine, where the linkages with EU are still thin, the EU influence remains ever more questionable. This paper utilizes an elite cuing theory (Zaller 1992) and focuses on the direct role EU might have on such domestic attitude change.

We employ a survey experiment in order to compare the ability of EU vs domestic politics activists to influence pro-gay rights through media priming in Ukraine. The two survey experiments were conducted in spring of 2013 and summer of 2017. The fundamental question the paper seeks to answer is Does it matter where the message is coming from? Are supranational or national actors more effective in introducing change on the contested and morally charged issues like the gay rights among the citizens of non-EU member states? The answer to this question is particularly important for the future of Ukraine.

ЗНАЧЕННЯ ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ У ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ-ІСТОРИКІВ

Ірина Цебрій

Виховне значення театру для студентів-істориків важко переоцінити, адже не лише актор проживає не одне життя, ставить себе в безліч ситуацій, викликає у глядачів сльози й сміх, змушує себе любити або ненавидіти, а в театрі співпереживають не лише ті студенти, котрі безпосередньо відтворюють історичний образ на сцені, а й усі, хто за цим спостерігає, сприймаючи чи не сприймаючи за ідеал героя та далекі епохальні події.

Тому метою створення театру «Фабула» є відродження кращих театральних традицій шкільного театру Середньовіччя; ми працюємо саме за методологією середньовічного театру. Зважаючи на те, що актори театру за фахом історики, намагаємося завдяки засобам виразності театального мистецтва розкрити для глядачів віддалені в часі події, показати історичну епоху зсередини, розкрити вчинки тих творців історії, яким вдавалося її змінювати.

Театр «Фабула» працює на історичному факультеті вже тринадцять років. Основою його діяльності є дослідження та творча робота з драматичними джерелами, що пов’язані з подіями героїчної стародавньої та середньовічної історії. Чому саме ми зробили такий вибір? Відповідь на це питання не є однозначною. По-перше, його юні актори, здебільшого студенти історичного факультету, завдяки театру мають можливість пізнати віддалену у часі епоху через утілення героїчних образів і подій; по-друге, європейський театр (у розумінні сучасної європейської спільноти, якої ще не було в Античну добу) бере свій початок із Середньовіччя, тому ми намагаємося зберігати й передавати його традиції; по-третє, епоха Великого переселення народів, утворення європейських держав, долі їхніх харизматичних лідерів – це ґрунт для виховання патріотизму й моральності в сучасній молоді, розуміння відправної точки історії кожної країни; по-четверте, на перший погляд може здатися дивним, але Середньовіччя дуже близьке за духом до нашої епохи, воно знаходилося на зламі між Античністю й Новим часом, було насичене релігійними та політичними конфліктами, в його досвіді

можна знайти відповіді на гострі й суперечливі питання сьогодення, вирішити багато проблем; по-п'яте, історична наука завдяки драматургії не перетворюється на теоретичні постулати й набір сухих фактів, а оживає, повертає нас до подій тисячолітньої європейської історії.

Як зазначив один із великих філософів, «... головний урок історії полягає в тому, що люди не спроможні з досвіду історії взяти для себе жодного уроку...». Тому призначенням історичної драми є хоча б нагадування про досвід та уроки минулого (Цебрій, 2014, с. 9). Шкільна драма, що з'явилася на світ наприкінці раннього Середньовіччя (VIII століття н. е.), була започаткована її творцями на тих же засадах: наочно й емоційно знайомити школярів із біблійними та історичними сказаннями. Середньовічна містерія, що уживалася поряд із шкільною драмою, збагатила останню досягненнями «машинерії», тобто технікою сценічних ефектів. Це мистецтво було дійсно видовищним.

Аматорський театр «Фабула» поєднує в своїй діяльності досягнення як стародавнього й середньовічного, так і класичного театрів. Історичні вистави – це найкраща джерельна першооснова для цього. Ми намагаємося не брати відомі твори, бо у глядачів на них є вже вироблені стереотипи щодо режисури й до акторів-виконавців. А зважаючи на те, що наш театр аматорський і студентський, йому безумовно важко ламати ці стереотипи. Тому ми знаходимося в постійному пошуку історичних вистав про Середньовіччя, таких, які б були цікаві й повчальні студентській аудиторії, з одного боку, з іншого – стали б для усіх «евристичним відкриттям», або, хоча б «новинкою із гарно забутого минулого».

Часом буває дуже важко підібрати виставу, враховуючи специфіку студентської аудиторії. Вистава повинна мати морально-виховне значення, бути цікавою й насиченою історичними подіями. Та, окрім цього, дійство має тривати не більше 1,5 академічної години, враховуючи концентрацію уваги студентів і їхню зайнятість в університеті. Тому пошук драматичного матеріалу зазвичай триває довго.

Інша проблема з вибором вистави полягає в тому, що не кожний драматичний твір, який відповідає вище зазначеним якостям, може бути реалізований аматорським театром: у ньому може бути забагато чи замало дійових персонажів (чого просто не можна допускати), він може бути заскладний емоційно чи за недостатністю акторської техніки. А найголовніша пересторога для початку роботи над новою драмою – це відповідність персонажів юним акторам, які є на даний момент у складі театру. Особливо це відчутно, коли серед акторського складу немає таких, які можуть утілити образ когось із головних героїв. У такому випадку від драми краще ще на початку відмовитися (Цебрій, 2014, с. 7).

Варто шукати такий драматичний матеріал, де б усі персонажі відповідали нашім і можливостям акторів, що на сьогоднішній день працюють у складі театру. Відібрати студента й запросити його до театру – справа надзвичайно відповідальна; нерідко трапляється таке, що студенти, які хочуть брати участь у виставах, мають недостатньо театральних здібностей, а ті, котрі мають, – байдужі до драматичного мистецтва. Трапляються й режисерські прорахунки, коли студент, обраний на роль і запрошений до театру, у практичній роботі виявляється нездатним утілити той чи інший образ.

Нині в Україні чимало аматорських і народних студентських театрів, із якими ми системно зустрічаємося на конкурсах і змагаємося за першість. Це свідчить про те, що театральне мистецтво на наших теренах успішно розвивається й не лише професійне драматичне мистецтво. Те, що в Україні продовжують відбуватися театральні конкурси й фестивалі на аматорському рівні, не просто стимулює молодь до творчості, а й дає їй можливість художнього змагання, ознайомлення з репертуаром та пріоритетами інших, подібних нашому, театрів. Перемога на конкурсі вселяє віру в себе й свого партнера по сцені, у весь колектив, породжує бажання працювати над чимось новим.

Ми намагаємося публікувати ті історичні драми, які нелегко віднайти для нашого театру. Твори, які ввійшли до останнього видання наших п'єс, усі історичного змісту. Наприклад, історична сага «Дочки Олафа Хрестителя» шведського драматурга XVIII століття Генріка Чельгрена відкриває нам складний і протирічний світ початку XI століття, англо-дано-норвезькі й норвезько-шведо-київські політичні і людські відносини, світ кохання й зради, життя та смерті. У центрі подій долі двох дочок Олафа Шведського – Інгігерди (дружини київського князя Ярослава Мудрого) та Астрид (дружини норвезького конунга Олафа Святого) (Цебрій, 2018).

Трагедія іракського драматурга Гаїба Туами Фармана «Я прийшов вас знищити» переносить нас на азійський континент VIII століття до н.е. Головний герой твору – асирійський цар Саргон II, відомий в історії як Саргон-руйнівник. За драматичною силою і специфікою побудови цю трагедію написано в кращих зразках грецьких класиків, вона не поступається найвідомішим творам В. Шекспіра. Автор розкриває причини гибелі стародавніх цивілізацій високої культури – Хеттії, Урарту та Ізраїлю. Твір витримано в кращих героїчних традиціях.

Інші твори, хоча й мають історичне підґрунтя, знайомлять нас із життєвим і творчим шляхом діячів мистецтва Середньовіччя – іранського поета-гуманіста Абулкасіма Фірдоусі (автор безсмертної поеми «Шах-Наме»), Адама де Ла Алема (засновник музичного французького міського театру), іранця А. Харіддінні та француза Ф. Марсо – драматургів XX століття; Фрідріха Різе, лібретиста німецького композитора Флотова, представника позаминулого століття (Цебрій, 2018).

Отже, сподіваємося, що театральні традиції на факультеті не зникнуть, а вистави театру «Фабула» справлять те враження, що передбачалося авторськими замислами, познайомлять з епохами та видатними особистостями, які заслуговують на безсмертної пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА

- Цебрій, І. (2018). *Античність і Середньовіччя в театральних образах* (Ч. 3.). Полтава: Формат+.
 Цебрій, І. В. (2014). *Героїчне Середньовіччя в театральних образах*. Полтава: ПНПУ.

REFERENCES

- Tsebrii, I. (2018). *Antychnist i Serednovichchia v teatralnykh obrazakh [Antiquity and the Middle Ages in theatrical images]* (Vol. 3.). Poltava: Format+.
 Tsebrii, I. V. (2014). *Heroichne Serednovichchia v teatralnykh obrazakh [Heroic Middle Ages in theatrical images]*. Poltava: PNPV.

РЕЦЕНЗІЇ. ВІДГУКИ

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію Винничук Ренати Володимирівни «Аксіологічний вимір професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі: методологія, теорія, практика»

Рецензована монографія (Винничук Р. Аксіологічний вимір професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі: методологія, теорія, практика : монографія / Рената Винничук. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. – 494 с.) є актуальною; у ній відображений аналіз аксіологічних засад сучасної освіти в поліпредметному науковому дискурсі, охарактеризовано університет як скарбницю освітніх цінностей і навчально-дослідницький заклад професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі, виокремлено технологічні основи та організаційно-педагогічні умови підготовки магістрів гуманітарної галузі на аксіологічних засадах.

У монографії на основі ідей і положень синергетичного, системного, аксіологічного, культурологічного, особистісного, діяльнісного та компетентісно-професійного наукових підходів обґрунтовано методолого-теоретичні й організаційно-педагогічні засади процесу професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі (спеціальностей 031 Релігієзнавство, 032 Історія та археологія, 034 Культурологія, 033 Філософія, 035 Філологія) та запропоновано авторське бачення системи підготовки магістрів галузі з урахуванням сучасних соціокультурних, наукових і технологічних вимог до розвитку особистісних і професійних цінностей фахівця впродовж життя.

Авторка дослідження, пояснюючи актуальність формування загальнолюдських і професійних цінностей сучасної молоді низкою чинників, зокрема, нинішнім станом українського суспільства, коли в умовах існування гострих проблем його духовного оздоровлення й відродження відбувається інтенсивний пошук цивілізаційних орієнтирів розвитку, метою діяльності закладів вищої освіти визначає професійну підготовку фахівців через призму загальнолюдських гуманістичних цінностей: ідеалів добра, правди, краси, справедливості, совісті, людської гідності та реалізація місії українського національного виховання шляхом прищеплення молодій людині відданості цим ідеалам, формування в неї моральної готовності і вміння боротися зі злом, розвінчувати його та з цих позицій оцінювати свої вчинки, шанобливо ставитись до національних вартостей, наполегливо оволодівати ціннісними основами тієї професії, до якої визначено покликання. Акцентуючи на тому, що на вирішення освітніх завдань становлення сучасної молоді спрямовано Національну доктрину розвитку освіти України у XXI столітті, Закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національну програму виховання дітей та учнівської молоді в Україні, положення Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти, вимоги низки інших важливих державних документів (Концепція безперервної системи національного виховання, Концепція позакласної виховної роботи в загальноосвітній школі, Концепція Нової школи тощо), вона справедливо зазначає, що нові завдання потребують сутнісного оновлення наукових підходів та технологій професійної підготовки в закладах вищої освіти,

тому першочерговою постає проблема модернізації змісту університетської гуманітарної освіти, яка має органічно поєднувати різнопланові особистісно й соціально відповідні аксіологічні аспекти. Підґрунтям такого оновлення Р. Винничук убачає глибоке усвідомлення й використання загальнолюдських і професійних цінностей як основних орієнтирів життя молодшої людини, особливо на відповідальному етапі навчання в магістратурі. Отже, проблема аксіологічних засад професійної освіти в нашому суспільстві, на її думку, сьогодні постає досить гостро, адже формування високої якості фахівців, їхнього професіоналізму, заснованого на відповідних цінностях, вагомо впливає на людський потенціал нації загалом та на індивідуальну долю кожного студента зокрема.

Системний аналіз Р. Винничук розлогого комплексу наукової літератури уможливив висновок, що проблема організації педагогічного процесу на аксіологічних засадах належить до актуальних проблем сучасної педагогіки і теорії професійної освіти. Аспекти цієї проблеми розкриті в працях відомих педагогів: педагогічний процес як цілісну систему охарактеризовано в наукових працях П. Блонського, Ю. Бабанського, Т. Ільїної, Г. Костюка, В. Краєвського, Н. Мойсеюк, Ф. Корольова, В. Лозової, Л. Новикової, І. Підласого, В. Ягупова та ін.; думки щодо усвідомлення педагогічного процесу як органічного поєднання навчання та виховання висловлено М. Бунаковим, В. Вахтеревим, П. Каптеревим, П. Лесгафтом, С. Миропольським, В. Стоюніним, С. Золотухіною, В. Каширіним, Б. Коротяєвим, П. Підкасистим, О. Поповою, В. Сластьоніним, М. Сметанським та ін. Теоретико-методологічні основи ціннісної проблематики у системі вищої освіти розкриті в роботах І. Беха, Л. Ваховського, О. Вишневського, В. Галузинського, М. Євтуха, П. Ігнатенка, І. Зязюна, В. Кременя, М. Никандрова, Н. Ничкало, В. Огнев'юка, З. Равкіна, О. Савченко, О. Сухомлинської, В. Ткаченка, Н. Ткачової; питання ціннісного наповнення змісту педагогічного процесу в сучасних університетах висвітлені О. Бондаревською, С. Гончаренком, В. Караковським, Л. Кравченко, Ю. Мальованим, В. Зінченком, Є. Ямбургом та ін.

Водночас авторкою з'ясовано, що наявні дослідження проблеми формування ціннісних орієнтацій магістрантів, проведені в контексті парадигми університетської професійної освіти, не повною мірою відповідають реаліям сьогодення, адже процес формування загальнолюдських і професійних цінностей у студентів тих університетів, які зорієнтовані на професійну підготовку, досі ще не був основним завданням спеціальних самостійних наукових робіт. Освітні ж пріоритети, з одного боку, мають узгоджуватися з домінуючими на сучасному етапі розвитку суспільства соціальними цінностями гуманістичної спрямованості, а з іншого – відповідати специфіці професійної підготовки, забезпечувати її орієнтацію на пошук і втілення на практиці оптимальних шляхів трансляції кожній особистості актуальних соціальних цінностей, на впровадження зазначених цінностей першочергово для фахівців гуманітарної галузі – філософів, істориків, релігієзнавців, філологів, культурологів.

Саме аксіологічний підхід дає можливість зробити об'єктивний аналіз провідних тенденцій розвитку сучасного суспільства й у світлі цього переосмислити першочергові для сьогодення університету освітні завдання, визначити сучасні ціннісні пріоритети. Реалізація аксіологічного підходу в умовах динамічних соціальних змін дозволяє на етапі підготовки в університеті сформувати у майбутніх фахівців гуманітарної галузі персональну систему цінностей, які найбільшою мірою відповідатимуть їхнім індивідуальним потребам, життєвим цілям, інтересам, стимулюючи набуття ними досвіду соціально корисної діяльності й поведінки, адекватної самооцінки, саморозвитку й самоактуалізації соціально відповідних потреб, їх узгодженню з інтересами всього суспільства.

У сучасному світі, як з'ясовано в пропонованому монографічному дослідженні, становлення загальнолюдської культури розуміють як прийняття всіма членами міжнародного співтовариства певної загальної системи цінностей на засадах взаємозв'язків регіональних

і національних культур, які стають усе більше взаємозалежними, тому що культурні досягнення в тих або інших регіонах в умовах зростаючої глобальної цілісності планети швидко поширюються; одночасно настає принципово новий етап глобалізації гуманістичних цінностей у світовому освітньому просторі. Проте спостережено, що розвиток світової культури на рубежі XX-XXI ст. супроводжується також зростанням уваги до національних культур, адже подолано обмеженість європоцентристського погляду, коли техногенну європейську культуру й відповідні цінності вважали провідними, базисними стосовно всіх інших – регіональних, національних, особистісних. Такі тенденції зумовлюють загострення інтересу до аксіологічних засад провідних процесів культуротворення, серед яких освіта займає чільне місце.

З огляду на дискусійність питання про сутність «науки про цінності», у пропонованій праці визначено актуальним проведення раціонального аналізу надбань із проблем цінностей у аспекті розуміння предмета аксіології як самостійної науки та добір технологічних засобів її дослідження; виокремлено бачення аксіології як такої наукової сфери, що має особливий і своєрідний предмет дослідження – цінності, які знаходяться поза межами фізичної реальності, входять до сфери психічних переживань і соціальних оцінок особистості і тому є досить складними, але необхідними для вивчення, пізнання й розвитку.

На підставі даних аналізу матеріалів вітчизняного й зарубіжного досвіду аксіологічної освіти Ренатою Винничук рекомендовано для практичного впровадження в освітню галузь України низки її моделей, розроблених на основі європейського (польського, німецького, швейцарського досвіду), які можуть бути застосовані для формування, діагностування та розвитку ціннісних орієнтацій, зокрема, студентської молоді, підвищення якості професійної освіти та зростання відповідальності майбутніх фахівців під час набуття фахових компетентностей в університетах; зразків освітньої політики та провідних тенденцій підвищення якості європейської вищої освіти у розрізі культурної диверсифікації й розвитку полікультурних цінностей фахівців; матеріалів окремих спецкурсів, навчально-методичних комплексів і програм як бази для створення методичних вказівок, навчальних посібників і підручників у сфері аксіологічної освіти.

Заслуговує на увагу також те, що в представленій роботі оновлено бачення моделі університету як осередку освітньої і дослідницької діяльності, що може зробити людину культурною, узгодити її якості і особистісні цінності з вимогами часу; проведено осмислення соціокультурного феномену сучасного університету в контексті аксіологічних засад вищої гуманітарної освіти на підставу аналізу відомих освітніх концепцій розуміння його ролі в формуванні теоретичних, методологічних, ціннісних настанов, способів трансляції культури й соціалізації особистості. Місією університету нині є триєдність навчання, наукових досліджень, розвитку особистості, проте аксіологічна визначеність сучасної університетської освіти у вимірах глобалізації та євроінтеграції суттєво трансформувалася, особливо на магістерському рівні освіти, який був і залишається провідним; компетентнісна ж підготовка майбутніх магістрів в університетах реалізується у більшості випадків комплексом інноваційних технологій контекстно зорієнтованої освіти, коли перевагу надають поєднанню актуальних для сучасної освіти дидактичних засобів, форм і методів відповідно обраної галузі знань на компетентнісно-аксіологічних засадах. Значущими визначено цінності мультикультурності особистості магістрантів (розвиток громадянина, здатність до критичного аналізу, мобільність як ознака інтеграції в освітні стандарти й навчальні плани міжнародного значення, готовність до швидких і несподіваних змін).

Увиразнює роботу системне узагальнення типових елементів (мети, структур компетентностей різних типологічних груп, традиційних та інноваційних технологій розвитку комплексу цінностей магістрів), універсальних для освітньо-професійних програм спеці-

альностей 031 Релігієзнавство, 032 Історія та археологія, 033 Філософія, 034 Культурологія, 035 Філологія та висновок дослідниці стосовно того, що застосування контекстного аналізу – сукупності принципів, прийомів і процедур, спрямованих на систематичне виділення й опис контекстів основних гуманітарних явищ і процесів – може стати основою цілісного усвідомлення магістрантом не лише обраної конкретної наукової теми, а й усієї спеціальності чи галузі знань загалом, підґрунтям для розробки й упровадження організаторами системи і технологій підготовки магістрів гуманітарної галузі на аксіологічних засадах. До гуманітарних технологій підготовки відносно універсальні моделі (способи) реалізації позитивних міжособистісних відносин, які забезпечують збереження і зміцнення особистісної цілісності фахівця, відповідності його ціннісних орієнтацій запитам суспільства загалом та ринкові праці зокрема, породжують таку освітню ситуацію, за якої цілі ставляться однозначно, зберігається можливість об'єктивних поетапних вимірювань та підсумкової оцінки досягнутих результатів; перспективними для процесу підготовки магістрів гуманітарної галузі визначено педагогічні технології, спрямовані на розвиток цінностей професійної діяльності (модульні, тьюторські, персоналізовані, індивідуальні).

У монографічному дослідженні акцентовано необхідність упровадження технології наскрізного педагогічного моніторингу, у якому вагомою визначено оцінку сформованості цілісного світосприйняття, фіксацію креативних проявів, активності особистості в інтегративно-аксіологічному пізнанні соціально-професійної дійсності. Р. Винничук наголошує: безперервне, тривале спостереження й управління навчальним процесом підготовки має бути зорієнтованим на отримання науково обґрунтованої інформації про хід і результати обраного для дослідження її аспекту, що передбачає організацію контролю у формі динамічної інформаційної системи, яка постійно оновлюється й поповнюється на основі безперервного стеження за станом і розвитком основних процесів відповідно до сукупності визначених показників з метою вироблення управлінських рішень для коригування небажаних диспропорцій та прогнозування її подальшого розвитку. В умовах кредитно-модульної системи підготовки магістрів механізмом дослідження якості навчальних досягнень студентів нею обрано встановлення кількісної сумарної оцінки на кожному етапі, що фіксується у набраній кількості балів за всі види запланованих робіт та становить актуальний рейтинг у межах відповідного рівня освіти.

Незаперечним позитивом праці є ілюстрація теоретичних аспектів емпіричним матеріалом: з метою констатувального вимірювання стану готовності майбутніх магістрів гуманітарної галузі до розвитку системи гуманістичних цінностей авторкою було використано факторно-критеріальне оцінювання, де параметром обрано цілісну сукупність професійних цінностей фахівців; його конкретизовано у вигляді сукупності складних властивостей (факторів) і простих властивостей (критеріїв). Розроблену в рамках проблеми дослідження програму діагностики у процесі вимірювання стану сформованості аксіологічних компонентів компетентності магістрів гуманітарної галузі базовано на методах анкетування, спостереження, аналізу наукових дослідницьких робіт, есе, опитування, експертних оцінок дослідницьких проектів тощо. Система логічних рівнів (високого, достатнього, середнього, низького) стала підґрунтям з'ясування готовності магістрантів до реалізації аксіологічних аспектів майбутньої професії. З метою виявлення реальної потреби реалізації розроблених аксіологічних засад в освітньому процесі підготовки магістрів гуманітарної галузі у низці вітчизняних університетів проведено пілотне й констатувальне дослідження; виявлено особистісне ставлення магістрантів до загальнолюдських і професійних цінностей широко застосовано комп'ютерні методи квантифікування даних експерименту. Аналіз авторкою отриманих пропедевтичних даних констатувального експерименту уможливив загальний

висновок щодо необхідності концептуального обґрунтування й побудови системи підготовки магістрів гуманітарної галузі на аксіологічних засадах, що становитиме перспективи обраного напрямку наукового дослідження.

Матеріал монографії Р. В. Винничук вдало структуровано; список літературних джерел містить 448 позицій. Заслужують схвалення додатки із представленням довідкових матеріалів, наприклад, зразків тих освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки магістрів гуманітарних спеціальностей у вітчизняних університетах, що використані для аналізу в основному тексті. Дослідження містить низку практичних рекомендацій щодо розроблення змісту універсальних дисциплін підготовки магістрів гуманітарної галузі на аксіологічних засадах. Монографія може бути рекомендованою вченим, викладачам, докторантам, аспірантам, магістрантам, організаторам професійної підготовки, вчителям, методистам, студентам гуманітарних спеціальностей і спеціалізацій.

Петро Кравченко – доктор філософських наук, професор, декан факультету історії та географії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка,

Світлана Амеліна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ),

Віктор Стрельников – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії та економіки освіти Полтавського ОППО ім. М.В. Остроградського.

ВІДГУК
офіційного опонента
СЛЮСАРЕНКО НІНИ ВІТАЛІЇВНИ

на дисертацію **Артюшенка Петра Петровича**
«Розвиток науково-педагогічних шкіл з трудового навчання в Україні
(кінець 70-х років Хх ст. – початок Ххі ст.)»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання

Актуальність теми дисертації

В обставинах глобалізаційних світових процесів, коли відбувається зростання вимог до вищої педагогічної освіти і якісної підготовки вчителя, актуалізується завдання наукового обґрунтування необхідності генерації фахівців з високим рівнем професіоналізму, духовної культури, готовності до педагогічних інновацій і поваги до вітчизняного ретродосвіду. Особливо це стосується вчителя трудового навчання, якому відведено особливу роль у формуванні особистості учня. У пропонованому дослідженні провідною науковою позицією стосовно реалізації зазначеного завдання обрано діяльність науково-педагогічних шкіл, які в умовах динамічних трансформацій світового освітнього простору й освітнього середовища країни викликають поглиблений інтерес, зокрема, в руслі модернізаційних зрушень у цілісній системі підготовки науково-педагогічних кадрів. Перед такими переважно неформальними науковими спільнотами нині існує необхідність вирішення нагальних проблем трудового навчання й виховання поколінь, що потребує сучасних зразків консолідації колективних дій учених і педагогів-практиків, обміну інформацією, взаємної апробації наукових продуктів та можливе саме в науково-педагогічних школах, де зберігається спадкоємність традицій дослідницького пошуку і продукується нове знання. Особливий інтерес у ході подібної співпраці викликає поява нових ідей, концепцій, методів, технологій тощо, виникнення інтелектуальних потреб стосовно розвитку, організації й тематики наукових досліджень обраної галузі наук про освіту – трудового навчання і технологій.

Викликає схвалення глибокий аналіз автором дослідження комплексу літературних джерел. Наприклад, ним з'ясовано, що проблематиці феномену наукової школи з середини ХХ століття присвячено роботи вчених (П. Анохін, В. Горський, Б. Кедров, Г. Лайтко, К. Лате, С. Хайтун, Ю. Храмов, М. Ярошевський та ін.), у працях яких висвітлені загальні засади функціонування наукових шкіл колективних форм наукової творчості; у роботах О. Адаменко, А. Алексюка, В. Вихрущ, Л. Вовк, О. Гнізділової, С. Золотухіної, О. Любара, Л. Попової, О. Соболевої, Б. Ступарика, О. Сухомлинської та інших вітчизняних науковців поняття «наукова школа» розглянуто для висвітлення проблем науково-дослідної роботи у вищих закладах освіти в історико-педагогічному аспекті; наукову школу як феномен і наукознавчу категорію досліджено як у загальноісторичному (В. Корзун, С. Максюкова) так, і в соціокультурному контекстах (Н. Лукіна, Е. Ляхович).

Позитивом представленої роботи є також те, що вивчення автором обставин розвитку науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні, з'ясування необхідності пошуку новітніх шляхів професійного становлення особистості вчителя трудового навчання і технологій засобами дослідницької діяльності уможливило виявлення П. П. Артюшенком низки суперечностей (між суспільним запитом на формування національно свідомої, соціально зрілої й компетентної особистості майбутнього вчителя трудового навчання та недостатністю об'єктивних знань про історичний досвід розвитку системи наукових

досліджень у значущий період становлення вітчизняної системи професійної педагогічної освіти – кінець 70-х років ХХ ст. – початок ХХІ ст.; між потребою сучасної педагогічної науки й практики в пошукові ефективних підходів до формування свідомої зорієнтованості на здобутки науково-педагогічних шкіл і залишення поза увагою цінних надбань, ефективність яких доведено у процесі історико-педагогічного розвитку теорії і практики трудового навчання і технологій; між загальним належним рівнем теоретичного осмислення досягнень і прогалин діяльності науково-педагогічних шкіл із трудового навчання у попередні періоди розвитку та відсутністю ґрунтового узагальнення цього досвіду у формі класифікації їх на види і методичних рекомендацій щодо використання кращих надбань у ході модернізації сучасної наукової, професійної педагогічної і загальної середньої освіти), які сформульовано загальною логічно та розв'язано в ході дослідження.

Науковий апарат роботи має всі необхідні складники: мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, наукову новизну та практичне значення; інформацію про апробацію і впровадження отриманих результатів, публікацій та структуру дисертації.

Виважено й відповідально представлено дисертантом наукову новизну одержаних результатів, яка дійсно міститься в тому, що вперше на основі цілісного історико-педагогічного аналізу розвитку науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні в кінці 70-х років ХХ ст. – на поч. ХХІ ст. визначено методолого-теоретичні засади (комплекс наукових підходів – базових загальнонаукових, парадигмальних, інструментальних) з проблеми, виявлено тенденції цього розвитку в вітчизняному досвіді в обраній для дослідження період кінця 70-х років ХХ ст. – поч. ХХІ ст.; обґрунтовано класифікацію науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні на видатні (надзвичайні; виняткові; ті, що впливають на інших – лідери Д. Тхоржевський, В. Мадзігон, В. Сидоренко), відомі (помітні; ті, що мають успіх, про які знають – очільники О. Коберник, М. Корець, Л. Оршанський, Г. Левченко, Г. Янцур) та перспективні (потенційні; ті, що розвиваються – керівники Н. Слюсаренко, Є. Кулик, В. Титаренко, А. Цина та ін.); уточнено базове поняття дисертації «науково-педагогічна школа з трудового навчання»; уведено до наукового обігу маловідомі архівні документи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтування обраної теми дисертації є методологічно, теоретично й технологічно переконливим, а сукупність завдань для її вирішення сприяє розкриттю проблеми та досягненню мети дослідження.

Аналіз основних положень дисертації переконливо свідчить про досягнення мети і розв'язання всіх завдань дослідження. Зміст роботи відповідає поставленій меті і завданням; висновкам, представленим у дисертації, властиві повнота та логічність викладу, належний рівень обґрунтованості й об'єктивності.

Достовірність одержаних результатів підтверджується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, застосуванням сучасних методів, апробацією та впровадженням результатів роботи в практичну діяльність закладів вищої освіти, продуманою логікою викладу матеріалу, широтою й різноманітністю опрацьованої джерельної бази.

Наукові положення і пропозиції дисертаційного дослідження П. П. Артюшенком сформульовано чітко й послідовно, вони є аргументованими та змістовними.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (312 найменувань, із них 21 іноземною мовою), 7 додатків. Основний зміст дисертації викладено на 192 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 267 сторінок.

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність теми дисертації, проаналізовано загальний стан дослідженості проблеми у психолого-педагогічній науці та стан її реалізації в освітній практиці, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, розкрито його наукову новизну, практичне значення, викладено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, подано відомості про структуру і обсяг роботи.

У першому розділі – *«Діяльність науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні як проблема історико-педагогічної науки»* – охарактеризовано методолого-теоретичні засади історико-педагогічного дослідження генези науково-педагогічних шкіл із трудового навчання; визначено джерельну та джерелознавчу базу проблеми; проведено характеристику дефініції «наукова школа з трудового навчання».

Обране в дисертації поєднання наукових позицій визначене особливостями об'єкта (вітчизняні науково-педагогічні школи з трудового навчання) й предмета (розвиток науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні в кінці 70-х років ХХ ст. – на поч. ХХІ ст.) дослідження, специфікою завдань, що вирішуються на різних етапах роботи, а також здатністю аспектів конкретних підходів взаємозамінювати один одного.

У другому розділі – *«Класифікація науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні (кінець 70-х років ХХ ст. – початок ХХІ ст.)»* – охарактеризовано критеріальну базу визначення видів наукових шкіл із трудового навчання в Україні; досліджено видатні українські науково-педагогічні школи з трудового навчання і виховання та відомі науково-педагогічні школи з трудового навчання і технологій; виокремлено перспективні наукові школи з трудового навчання, технологій та основ дизайну. У з'ясуванні сутності поняття «наукова школа», її характерних ознак і видів використано ідеї П. Анохіна, І. Аршавського, В. Гасилова, В. Горського, Г. Доброва, Б. Кедрова, Г. Лайтка, І. Лакатоса, К. Ланге, С. Микулінського, Д. Прайса, Н. Семенова, С. Хайтуна, Г. Штейнера, М. Ярошевського та ін. Серед досліджень сучасних українських учених, що присвячені класифікації наукових шкіл, виокремлено роботи Д. Зербіно, О. Устенко, Ю. Храмова, які критеріями класифікації обирають характерні риси, функції, життєвий досвід, вплив лідера на еволюцію та на процес розвитку науки загалом. Враховано також, що риси особистостей керівників і колективів наукових шкіл, інформаційні зв'язки, їх ідентифікації, оцінки динаміки наукових напрямів як своєрідні ознаки класифікації відобразили в своїх працях Г. Добров, Г. Дюментон, С. Кугель, Л. Мальцене, І. Маршакова, С. Микулінський, М. Родний, М. Ярошевський, та запропоновано власну класифікацію і наведено приклади вітчизняних науково-педагогічних шкіл відповідно кожного з обраних автором видів.

У третьому розділі – *«Перспективні шляхи розвитку вітчизняних науково-педагогічних шкіл із трудового навчання»* – представлено зміст і методичний апарат навчального курсу «Наукові школи з трудового навчання в українській педагогіці», охарактеризовано результати і напрями впровадження матеріалів дослідження в освітньому процесі вітчизняних закладів вищої освіти – Бердянського державного педагогічного університету, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка і виявлено низку позитивних аспектів.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання

Результати дисертаційної роботи мають вагому теоретичну та практичну значущість за низкою ознак:

по-перше, дисертантом із науковою сумлінністю й відповідальністю систематизовано методологічні підходи та представлено їх трьома групами: базові загальнонаукові (систем-

ний, структурний, функціональний, історичний, синергетичний тощо), використання яких забезпечило необхідну якість дослідницької програми з точки зору відповідності канонам історичної науки; парадигмальні, в основі яких знаходяться ті концепції та теорії, які розкривають аспекти детермінації суспільного розвитку людства (парадигмально-педагогічний, антропологічний, аксіологічний, культурологічний, цивілізаційний), що забезпечило об'єктивність дослідницької точки зору на історико-педагогічний процес і педагогічне знання з трудового навчання з позицій розуміння їх як феноменів, різноаспектно вбудованих у систему педагогічної науки і професійної освіти; інструментальні підходи технологічного характеру, що містять алгоритми вирішення стандартизованих дослідницьких завдань (порівняльно-зіставний, герменевтичний, проблемно-генетичний, онтологічний, феноменологічний тощо);

– по-друге, ретельно проаналізовано і правильно обрано хронологічні межі роботи, які охоплюють період значущих змін у системі вітчизняної науки й освіти: нижня межа (кінець 70-х років ХХ ст.) – коли, попри процеси ідеологізації, політизації, тотального контролю партійно-державних органів відбулося посилення інтересу педагогічних працівників і громадськості до якості й ефективності трудового навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, відповідно – до оновлення професійної підготовки вчителів та розроблення науковими школами дослідницьких матеріалів із подібної проблематики; верхня межа (початок ХХІ ст.) – імплементація положень Закону України «Про вищу освіту» (2014), коли в руслі світових і європейських інтеграційних освітніх процесів посилено аспекти розвитку науковими школами теорії і методики трудового навчання для забезпечення реалізації Концепції Нової української школи;

– по-третє, зміст і методичний апарат навчальної дисципліни «Наукові школи з трудового навчання в українській педагогіці» розроблено відповідно охарактеризованих у другому розділі дисертації дослідницьких даних та впроваджено результати дослідження у навчально-виховний процес низки закладів вищої освіти країни, що здійснюють підготовку студентів за спеціальністю 014 Середня освіта (Трудове навчання та технології).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено в 9 працях, з яких: 1 – навчальна програма, 4 статті – у наукових фахових виданнях, 1 стаття – у зарубіжному виданні, 1 стаття – у виданнях, що цитуються у науково-метричних базах, 2 – апробаційного характеру.

Публікації висвітлюють основні наукові положення дисертації, зокрема ті, які автор відобразив у меті дослідження.

Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам до кандидатських дисертацій, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою, змістом та оформленням він відповідає сучасним вимогам МОН України. У тексті автореферату дисертації відображені основні положення, зміст, результати і висновки здійсненої П. П. Артюшенко дисертаційної роботи. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи дисертацію, відзначимо дискусійні питання та висловимо такі побажання:

1. Наукову новизну дослідження сформульовано досить обережно, адже заявлене в цьому компоненті вступу до роботи уточнення базового поняття «науково-педагогічна школа з трудового навчання» в інших літературних джерелах у такому сучасному варіанті відсутнє, тому вважаємо, що це поняття визначено автором роботи вперше.

2. Стосовно запропонованої системи наукових підходів варто зазначити: загалом погоджуємося, проте, краще було б застосувати не біографічний, а персонологічний або персонографічний підходи. Це б дало змогу не перевантажувати текст дисертації біографічними даними лідерів наукових шкіл, а більше уваги приділити їхнім творчим здобуткам.

3. У першому розділі роботи «Діяльність науково-педагогічних шкіл із трудового навчання в Україні як проблема історико-педагогічної науки» доцільно було б більш детально представити проблематику трудового навчання, технологій, підготовки вчителів цієї спеціальності. Натомість розділ побудовано майже повністю на загальних наукознавчих працях.

4. Дисертантові варто було б зосередити дослідницькі зусилля на більш ретельній характеристиці видатної наукової школи професора В. Сидоренка, внесок якого у розвиток трудового навчання є вагомим. Це також стосується перспективних наукових шкіл із трудового навчання, технологій, основ дизайну в сучасній українській педагогіці, адже у підрозділі 2.3 їм присвячено лише декілька сторінок.

5. У третьому розділі роботи «Перспективні шляхи розвитку вітчизняних науково-педагогічних шкіл із трудового навчання» (підрозділ 3.1) можна було б представити статистичні матеріали з даними про ефективність упровадження в освітній процес університетів України розробленої автором навчальної програми дисципліни «Наукові школи з трудового навчання в українській педагогіці» та відобразити це в додатках.

6. Дослідженню бракує узагальнень у вигляді таблиць та рисунків (на зразок додатку А, у якому представлено наукову позицію О. Гнізділової), де було б відображено авторські підходи до класифікації науково-педагогічних шкіл із трудового навчання, напрямів їх діяльності та здобутків.

Проте, вказані рекомендації не знижують загального позитивного враження від дисертаційної роботи.

Загальні висновки й оцінка дисертації

Рецензована дисертаційна робота П. П. Артюшенка є завершеним науковим дослідженням, виконаним автором самостійно на актуальну тему, у ній отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе наукове завдання і уможливають їхнє практичне використання в системі вищої освіти України.

Результати дослідження, впроваджені в педагогічну практику, мають необхідну наукову новизну, теоретичне і практичне значення. Робота написана нормативною національною науковою мовою.

Вважаємо, що дисертація «Розвиток науково-педагогічних шкіл з трудового навчання в Україні (кінець 70-х років ХХ ст. – початок ХХІ ст.)» є самостійною науковою роботою, яка за своїм змістом, рівнем новизни й практичним значенням отриманих результатів відповідає пунктам 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор – Артюшенко Петро Петрович – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання.

Ніна Слюсаренко – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова Херсонського державного університету

ШАНОВНІ АВТОРИ!

До публікації приймаються статті проблемного, узагальнюючого, методичного характеру, оригінальних наукових, практичних досліджень, а також коротких повідомлень, оглядів і рецензій за результатами досліджень у різних галузях наук про освіту, які раніше ніде не друкувались. Статті приймаються українською, російською, англійською мовами та мовами Євросоюзу.

Обсяг тексту статті має бути від 10 до 15 сторінок формату А 4, включаючи ілюстрації та таблиці. Файл, що надсилається на адресу видання ukr.prof.edu@gmail.com має мати назву файлу та розширення файлу *.doc*, наприклад, *Стаття_Ткаченко*. Шрифт тексту 14 кегль Times New Roman, міжрядковий інтервал 1,5, поля тексту 20 мм з усіх боків, абзац 1,25 см.

Увага! Не дозволяється підкреслювання в заголовках, підписах і надписах, автоматичні перенесення, література у вигляді кінцевих виносок, абзац пробілами, використання кольорових малюнків!

Розглянемо детально оформлення тексту статті:

– *перший рядок тексту* (верхній лівий кут сторінки, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14) – УДК (обов'язково).

– *другий рядок тексту* (верхній лівий кут сторінки, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14) – особистий номер в ORCID (обов'язково).

– *третій рядок тексту* (по центру сторінки, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний, всі прописні) - НАЗВА ТЕКСТУ;

– *четвертий рядок сторінки тексту* (по правому краю сторінки, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний) – імена та прізвища авторів (повністю);

– *перед основним текстом* – анотація українською мовою (не менше 150-200 слів), а також ключові слова через «,» без «<» (вирівнювання по ширині сторінки, шрифт Times New Roman (Cyr), розмір шрифту 14, *курсив*);

– *основний текст статті* – по ширині, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, повинен містити такі компоненти: постановка проблеми, аналіз джерел і публікацій, мета статті, виклад основного матеріалу, висновки;

– після основного тексту статті – порожній рядок;

– *список літератури* – «ЛІТЕРАТУРА» – вирівнювання по центру краю, нижче сам список літератури – вирівнювання по ширині, шрифт Times New Roman (Cyr), розмір шрифту 14;

– «REFERENCES» – повторюється нижче «ЛІТЕРАТУРА» англійською мовою (якщо джерело було видано англійською мовою) або в транслітерації (якщо джерело було видано тільки українською чи російською мовою).

Важливо! Рекомендуємо здійснювати транслітерацію україномовного тексту за цим посиланням: <http://translit.kh.ua/?tkpn>, а російськомовного тексту – http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html

– анотація та ключові слова повторюються також нижче російською та англійською мовами. Перед кожною анотацією подається прізвище авторів + ініціали, назва статті. Звертаємо вашу увагу! Обсяг анотації російською мовою відповідає обсягу україномовної анотації, щодо анотації англійською мовою, то вона має бути розширеною (400-600 слів).

Звертаємо вашу увагу на те, що всі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела, всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела, назви праць у списку літератури розташовуються в алфавітному порядку.

ОФОРМЛЕННЯ МАЛЮНКІВ, ТАБЛИЦЬ, ФОРМУЛ:

– обтікання Малюнка повинно бути «В тексті»: (в меню MSWord: Формат малюнка / Положення / Обтікання / У тексті).

– блок-схеми повинні бути єдиним малюнком або об'єкти схеми – об'єднані: (у меню MSWord: виділити Малювання / Групувати)

– Рис.1 «назва» – під малюнком, по центру, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний

– посилання по тексту – (рис.1)

– «Таблиця» – по правому краю, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний.

– назва таблиці – по центру, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний

– посилання по тексту – (табл.1)

– формули можуть бути оформлені у MS Equation 3.0 - по центру, праворуч номер формули (1)

посилання по тексту – (1)

– розмір шрифту на малюнках, графіках, діаграмах, таблицях – 12 Times New Roman.

– кількість табличного матеріалу повинна бути доречною.

– Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом.

СТАТТІ З КОЛЬОРОВИМИ РИСУНКАМИ НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела та інші відомості відповідають автори публікацій.

Редакція сподівається на розуміння того, що одна й та сама стаття не може бути надіслана до кількох видань.

Просимо подавати такі відомості про себе: повні прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь та звання, місце роботи і посада, галузь наукових інтересів, адреса, e-mail та контактний телефон.

Думка редакції може не збігатися з позицією авторів.

НАШІ АВТОРИ

Валентина Оніпко – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедра ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Володимир Кондель – кандидат технічних наук, доцент, доцент виробничо-інформаційних технологій та БЖД Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Іван Береза – викладач кафедри медичної інформатики, медичної та біологічної фізики Вищого державного навчального закладу України «Українська медична стоматологічна академія»

Леся Соловей – кандидат педагогічних наук, викладач Полтавського коледжу харчових технологій НУХТ

Лілія Нічуговська – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Дніпровського університету імені Олеса Гончара

Любов Кравченко – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Маріан Бирка – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Михайло Шехавцов – аспірант кафедри педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Надія Білик – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти, Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, головний редактор електронного наукового фахового журналу «Імідж сучасного педагога»

Наталія Дмитренко – директор ЗОШ № 2 м. Полтава

Оксана Воробйова – аспірантка кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Олена Биндас – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри романо-германської філології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Олена Ільченко – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедра загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Олена Кайдановська – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри архітектурного проектування Інституту архітектури, Національного університету «Львівська політехніка».

Рената Винничук – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Світлана Шехавцова – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету іноземних мов ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Сергій Новописьменний – кандидат педагогічних наук, асистент кафедри біології і основ здоров'я людини Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Юлія Васюк – аспірантка кафедри філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Юлія Кулімова – кандидат педагогічних наук, асистент, кафедри початкової освіти, природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

UKRAINIAN
PROFESSIONAL
EDUCATION

УКРАЇНСЬКА
ПРОФЕСІЙНА
ОСВІТА

Науковий журнал

№ 5 2019

Редактор *Л. М. Кравченко*

Відповідальні редактори *Н. С. Яремака, Л. О. Король*

Літературний редактор *Н.І. Зінченко*

Художньо-технічний редактор *А.І. Тимощук*

Комп'ютерна верстка *А.І. Тимощук*

Підписано до друку 28.11.2019 р. Формат 60x84/8.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 15,75. Обл.-вид. арк. 9,27.
Наклад 100 прим. Зам. №

Віддруковано в ПНПУ імені В. Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
серія ДК № 3817 від 01.07.2010 р.